

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guida per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

~~1533.~~

C 92

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

90

à D'Albion L'ami

M. B.

DL 7254

Soeth. in Louany. 1641.

IO. ANTONII

H. 33.

V I P E R A N I
D E
P O E T I C A
L I B R I
T R E S.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regij.

M. D. LXXIX.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIS Priuilegio cautum est, ne quis citra Christophori Plantini Architypographi Regij voluntatem *Io. Antonij Viperani opera*, intra octennium à die impressionis absolute, imprimat, aut alibi impressa importet, venaliaue habeat intra omnes ditionis eius fines. qui secus faxit, pœna multabitur quæ expressa est in regio diplomate, dato Bruxellæ 20. Martij, M. D. LXXVI.

Sign.

Iac. Blyleuen.

ANTONIO PERENOTO

S. R. E. CARDINALI

GRANVELLANO,

IO. ANTONIVS VIPERANVS.

LIBROS de arte poëtica, quos summo studio & labore composui, tibi, cui plurimum debeo, & plurimum volo debere, ob ingentem tuorum in me meritorum multitudinem, dedico PERENOTE Cardinalis amplissime, obseruantiae in te meae & amoris testificandi gratia. Nam maiore opera & diligentia opus fuit ad eam artem pertractandam, quæ Latinis literis minus illustrata est. Etenim præter Horatium non habemus, qui de poëtica quicquam scripserit: atque is nullum

A 2

ordi-

ordinem doctrinæ tenuit; non poëticæ notionem euoluit, non formas distinxit, non distinctè quid cuique generi conueniret exposuit: & (quod certè maximum est argumentum eius quod dicimus) ipsius artis vocabula pauca admodū videmus Latinitate donata. Quin etiam Græcorum vnus solū Aristotelis, nec de vniuersa quidem arte, sed de tragœdia tantū extant præcepta: quæ paucis antè annis doctissimi quidam viri multis interpretationibus amplificarunt. Quorum ego si coner vel adiuuare sollertiam, vel industriam augere; cur potius reprehensione quàm laude dignus existimer? Est quoddam genus hominum, qui, cū ipsi nihil scribant, aliorum scripta fastidiūt; quasi nihil amplius dici possit, quod non prius ab aliis copiosius & ornatus scriptum sit. Neque hoc ita dico, vt non amplio-rem honorem veteribus scriptoribus, quàm nouis habendum putem; sed id dico, ne horum quoque vigilæ lucubrationes-

tionesq; negligentur. Nullus enim liber est, ex cuius lectione non aliquis omnino fructus percipiatur. & qui vnquã experimẽto didicisset laborem & difficultatem scribendi, magnam profectò gratiam cuiusvis scriptoris conatui debendam sentiret. Non sanè tot, tantarumque rerum scientias & doctrinas consecuti vnquam essemus, nisi lōgis & propè infinitis doctissimorum hominum disceptationibus agitatae fuissent: neque Aristoteles tantus philosophus extitisset, si non ante ipsum plerique de obscuris naturalibusq; causis acutissimè & subtilissimè disputassent. Sed satius respondendum illis est, qui præ se quandam probitatis speciem ferètes poëticae studia contemnunt, quòd ad voluptatem modò quæ sita videantur; nempe quæ veritatem fabularum inuolucris tegant, & cōfictis amoribus iuuenum potissimè animos, qui ætate & iudicio nondum cōfirmati sunt, ad libidinem & turpitudinem grauiissimum vitæ scopulum impellāt. boni

A 3

quidem

quidem viri, sed eius, quod dicūt, ignari, quia poëtica vim & facultatem nullam intelligunt. Quid enim aliud est poësis, quàm in fictis personis viuēdi rationem docens philosophia? Non tradit leges differendi, non explicationem habet naturę, non res cęlestes & diuinas contem- platur, sed quę vita & mores deceant vnumquemque humanarum actionum imitatione demonstrat: atq; ita animum contra omnem casum informat, vt neque in secundis rebus se attollat, neque in aduersis demittat, verùm ipsam felicitatem in sola virtute & honestate ponat. Virgilius non ab alia re veras Æneę laudes, quàm à pietate & fortitudine ducit: atque Vlyssēm nudum & egentem omnibus rebus Phæaces apud Homerum ob animi magnitudinem ac præstantiam veluti Deum quendam è cælo delapsū admiratur. Quamobrem magnus ille Basiliius Homeri poësim viam quandā esse dixit ad virtutē. Isti figmentis velut cortice non vident virtutis præcepta

cepta cōtineri, & latēre sub illis studium sapientiæ . Quòd si poëtarum fortè quidam vllam quādoque turpitudinem attigerunt, illos, si attendas, agnosces ea ratione ad id motos fuisse, qua historici res quasdam turpes scribūt, & morales philosophi naturam vitiorum explicant; nimirum vt omnis turpitudine à nobis accurata animaduersione fugiatur . Nihilominus eos poëtas qui id student vt lasciuis cantibus ad obscenas cogitationes animos traducant, contemnendos, & ex vrbe procul eiiciēdos aio cum Platone: qui censet iudicium de poëtis ad prudentiores viros semper esse deferendum . An non est iniquum despici philosophiam, quia in philosophis flagitia deprehensa sunt? & vituperari eloquentiam, quia oratores nonnulli reip. obfuerunt? Quantus est homini ignis & aquæ vsus? quia igitur nocēt aliquando, non ipsis vtemur? Nec sunt ea reprehendenda, quibus bene vti possumus. Verumenimverò isti quam in rem valeat

leat poëtica non comprehendunt, nisi ad
 versus faciendos. Atqui proprium poëtæ
 munus est hominum actiones effingere,
 & fictis rebus humanæ vitæ imaginem
 cum delectatione quadam exprimere. si-
 quidem imitatio per se ipsa delectat. Qui
 etiam numerosam & suauem oratio-
 nem adhibet, vt, quandoquidem ad nu-
 meros natura ducimur, in animo & me-
 moria magis inhæreant quæ fingit. At
 verò quantum ipse laboris & studij in
 hac arte explicanda posuerim, malo ab
 aliis iudicari. Ceterùm libros tuo no-
 mini Cardinalis amplissime nuncupo,
 vt dent ceteris meæ in te voluntatis non
 dubiam significationem; qui pro tua sa-
 pientia & liberalitate vniuersos litera-
 rum studiosos benignissimè humanissi-
 meque complecteris.

IO. AN-

9

I O. A N T O N I I
V I P E R A N I
D E P O E T I C A
L I B. P R I M V S.

De nomine & vi poëticæ.

C A P. I.

POETICÆ significatio derivari potest in res plures; nam verbo Græco ποιηῖν, unde poëtica nomen ducitur, & faciendi & fingendi subiecta vis est; quo porro nomine artes omnes appellantur, quæ vel factiōe, vel imitatione consistunt: tamen ea facultas atque scientia, quæ effingit explicatque carminibus fictas hominum actiones, ob dictiōis imitationisque præstantiam hoc proprium nomen obtinuit. Quamobrem poëta nomen erit quidem his commune, quorum studium aut in facienda, aut in effingenda re aliqua versatur; sed eo fabularum & carminum compositorem præcipuè intelligemus: quemadmodum orationis autorem oratorem volunt nominari; quia licet omnis oratio locutio sit, tamen eius locutio verborum & sententiarum copia, gravitate, ornatu ceteris antecellat. Igitur Poëtica opinor rectè finietur ars, quæ numerosa oratione ad docendum vitæ usum actiones hominum imitatur. Etenim si ars est multa
A 5 rum de

rum de una re praeceptionum ad finem aliquem vitæ utilem comprehensio, nulli dubium erit poëticae suas esse leges (nam leges artium sunt praeceptiones) quæ à summis ingeniis inuenta, & longo usu & experientia obseruatae sunt. Tum humanarum actionum imitatio ab his artibus poëticam seiungit, quæ nihil effingunt: carmen autem ab his secernit, quæ licet effingant, non tamen versu explicant id quod effingunt: cuiusmodi sunt Dialogi, quos quidam poemata nuncupant; ut plerique Lucianum planè alterum Aristophanem esse dicant; sed ea dumtaxat ratione, qua pictores, mimi, & imitatores alij propter nominis generalem quandam lateq; diffusam significationē nominari possunt, & nominantur etiā poëtae. Non erit ergo poësis, quæ vel imitatione priuetur, vel carmine non utatur: etsi nonnulli vulgariter compositores carminum, vel si nullam fingendi rationem sequantur, quasi effectores poëtas appellant, arbitantes ποιῆν solum id esse, quod metra conficere. Atqui Empedocles, Parmenides atque Lucretius summorum hominum iudicio è numero poëtarum eximuntur; quoniam præter carmen nihil aliud habent, quod poëtarū proprium sit: non secus atque is creditur dicendi copiam & ornatum ab oratore mutuatus, qui de occultis naturæ rebus elegante & copiosa oratione disputans auditur. Proinde ut anima corporis, sic fabula est forma poematis; quia magis fictio poëtam facit, quàm carmen, cum illius magis proprium sit imitari: & docti viri negant inueniri poësim quæ imitatione careat. Carmen autem poëta in exprimendis

mendis humanis actionibus usurpauit, quo numeris incundior esset, orationeque sublimior. Pulchrè igitur pœsis pictura quadam loquens, & pictura tacita quadam pœsis dicta est, quoniam est utraque imitatio: sed altera sine oratione quasi elinguis & muta est; altera suauis oratione rerum imagines adumbrat. Quocirca si pœsis solo carmine constaret, non etiam quibusdam quasi lineamentis fabula conformaretur, nullo modo pictura dici posset. at quoniam in ea, tamquam in tabella, humanarum actionum forma exprimitur, pictura nomine signata est.

De origine, & laudibus Poëticæ.

C A P. I I.

QUAM ante bellum Troianum inuentam esse permulti affirmant: & eius inuentionem aliqui ad Apollinem referunt, quo tempore Pythona serpentem interemit; quidam oraculo Delphico, siue Apollinis Phemonœ attribuunt, quam produnt responsa carminibus reddidisse, atque hexametro carmine primum Delphis vaticinatam fuisse. quod carmen deinde Pythium appellatum fuit. nonnulli Baccho adscribunt, quoniam oracula dedisset ante Apollinem; alij Osiridem Aegyptium autorem probant, sed eundem esse dicunt, quem Graci Apollinem vocant, ac Pausanias nescio quem poëticae repertorem tradit; & Titianus Syrus à barbaris quidem inuentam, sed acceptam à Gracis & excultam asserit; Thraces quoque totam hanc artem dicunt suam, quoniam Orpheus, Musæus & Tamyris, qui pœ-

qui poëtarum omnium primi extiterunt, in Thracia orti & procreati sunt: ubi etiam loca quaedam Musis cōsecrata cernuntur, Pimpla, Olympus, Libetrum. quæ locorum vocabula postmodum à Macedonibus usurpata fuerunt. Musicorum quoque instrumentorum nomina, ut Sambica, Nablia, Barbitos & Magadas, ipsorum sunt Thracum verba. Thracas autem Bæotiam incoluisse rerum scriptores testantur: in qua eadem ferè sunt loca Musis & Apollini dedicata. Præterea quidam scribunt Pierum quendam Macedonem primum poëma confecisse, ac filias suas poësim docuisse; ob idque Musarum patrem & alumnum habitum fuisse, atque ab eo Musæ Pieridas vocitatas. quæ etiam Thespiades dictæ sunt, quoniam Pierus primum Thespiis cecinisse carmina memorabatur. Quidam etiam Moysen & Annam sororem huius artis inuentores autumant, quia carmen hexametrum inuenisse dicuntur. Quare Plinius iure magnam esse de poëmatum origine quæstionem scribit. Omnes verò affirmant prius componendorum carminum, quàm studiū solutæ orationis apud veteres extitisse: apud quos sapientes omnes poëta vocabantur, cùm ab illis omnia versibus explicarentur. Vnde omnes artes & scientiæ à poëtis ortum habuisse videntur. Neque hoc à me quispiam ita dici existimet, ut ducam (quod parum intelligentis est putare) priscis illis temporibus homines dimensis verborum spatiis loqui solitos fuisse: verùm quia serius in oratione soluta numerus notatus & cognitus est; quem scimus à poëtica ad eloquētiā delectationis atque aurium causa

causa traductum esse; cum nullus sit (ut ait Cicero) numerus extra poeticos. Ac non multo ante quam Xerxes in Græciam descendit, Cadmus Milesius, Pherecydes Syrus, & Hecathæus feruntur primi apud Græcos solutam orationem vincere cœpisse; apud Romanos verò Appius cæcus conclusionem quandam verborum & formam obseruasse. Cicero tamen inquit Thrasy Machum quibusdam numeris & modis primùm dictionem astrinxisse, Gorgiam eius diligentiam adiunxisse, utriusque inuentionem Isocratem moderatione vicisse. Sed hi qui ex carminis inuentione poetica originem inuestigant, præterquam quòd nihil pro certo habent, maximā vim eius in versu ponunt. At verò Aristoteles è duabus causis naturalibus profectam esse putat, & imitandi studio, & harmonie dulcedine: quæ insita sunt homini à natura, & poeticam facultatem perficiunt. Nam homo præ ceteris animantibus vim magnam habet imitandi: & à natura sic comparati sumus omnes (id quod ætas puerilis maximè declarat, in qua naturæ vis & motus apparent,) ut non nisi per imitationem disciplinas accipiamus, & his pariter rebus delectemur quibus expressam imaginem aliquam cognoscimus; atque hoc magis, quòd talium aspectu intelligentia renouatur, & mens ipsa cognitione alitur. Omnes autem discendi studio tenemur; neque solum videndi, sed audiendi quoque sensus minister est anima ad consequendam rerum cognitionem atque scientiam. Tum harmonia, è qua carmen effluxit, quod certis quibusdam numeris & temporum spatiis continetur, ita naturalis

ralis & propria est homini, ut nemo sit usquam mortalium tam ferus & agrestis, qui non cantu capiatur. Quibus de causis arbitror certum aliquem poëtica parentem & autorem dari non posse, nisi naturam, quae nos ad poëtica studia informauit; nullumque tempus fuisse, quo non poëtica studia colerentur. Ex quo poëtarum genus antiquissimum esse constat. Et velut ceterae artes, quas peperit notatio naturae & animaduersio, primum horrida, deinde longo temporis spatio à summis ingentis perpolita sunt (nihil enim unquam simul inuentum est, atque perfectum) sic poëtica principio rudis, tum ratione & obseruatione prudentissimorum hominum exculta & absoluta fuit. Et Quintilianus de carmine loquens, poëma, inquit, nemo dubitarit imperito quodam initio fusum, & aurium mensura, & similiter decurrentiam spatiorum obseruatione esse generatum; mox in eo repertos esse pedes. Non igitur vident qui poëticam reprehendunt, se naturae beneficia contemnere. nam quid ea iucundius? quid esse potest ad vitam & mores utilius? quae Dei donum, Musarum inuentum, & omnis est disciplina & eruditionis initium: quae tanta fuit apud omnes nationes, tanto etiam vel apud barbaras gentes in honore, ut nullus apud eos sapiens haberetur, qui non esset idem poëta. Nam dicendi & agendi magistri, naturae etiam scrutatores, ac diuinarum rerum interpretes omnes erant apud priscos illos poëtae. Hinc Plato poëtas virtutum genitores, sapientia duces, eruditionis parentes, Deorum internuntios & filios appellat. Quid, quod poëta praestantior quodam

quodam modo, quàm ceteri, Deum videtur imitari? Nam ut ille ex nihilo res creat, unde *ωμντς* appellatur; siquidem is qui aliquid ex materia conficit, *δνμωπρδς* dicitur; sic iste panè ex nihilo confingendo admirabilia quaedam producit: neque res gestas historicorum more pronuntiat, sed diuina quadam & singulari ratione novas condit; earumq; rerum, quae nusquam sunt, imagines format, & earum quae sunt, pulchriores effingit. Quapropter hoc ipsum nomen adeptus est quod Deo tribuitur. Adeò boni poëta diuinitate quadam nobis etiam commendantur. Quòd si poëtarum aliqui turpes & inhonesti obscena quadam & non solum diis, sed ipsis etiam hominibus indigna cecinerunt, ob id ne vitium, quod est hominis, affinges arti, quae nisi honesta & decora facere non iubet? Quanam obsecro ars tam laudabilis est, cuius usus hominis vitio corrumpi & deprauari non possit? Quamquam poëta, cuius officium est hominum actiones effingere, vel coactus à rerum necessitate, vel à decoro personarum admonitus, interdum prauos homines imitatur, non quos sequamur, cum ipsemet illorum improbitatem excretur, sed ut malos mores, quos in fictis personis agnoscimus, diligentius fugiamus. aut tollenda historia est vita magistra, quae tam multas sapè res turpes nefandaeque commemorat. Nemo igitur hoc dissimulet quod ingenitum est à natura, nec reprehendat quod est sanctum, nec contemnat quod diuinitate quadam venerandum est.

De poë-

De poëta. CAP. III.

IAM Plato, & cum eo Democritus negat esse bonum poëtam, qui diuino quodam furore non corripiatur: eúmque Latini à vi mentis vatem appellant. Idcirco aliqui simularunt insaniam, ut boni poëta haberentur. Verùm ò poëtica vim omnem furore quodam metiuntur, & uniuersam artem repudiare videntur. Quòd si nullum vsum ars præstat, cur traditur; sin præstat, cur negligitur? Equidem (vtar enim perlubenter verbis poëta)

—nec studium sine diuite vena,

Nec rude quid profit video ingeniũ: alterius sic Altera poscit opem res, & coniurat amicè.

Nec equidem nego in poëta plurimum posse naturam, & maiorem vim in hoc, quàm in aliis studiis habere; sed artem quoque discendam puto, qua certa quadam dicendi, agendi, faciendi, inquirendi ratio, via, dux, & comes est, hominem errare non patiens. licètque multa sint, quæ nisi à natura tradantur, nulla vmquam arte comparentur, tamen ipsa natura dona meliora fieri possunt doctrina. Et enim qui rationis & doctrina ignari tantum naturæ præsidiiis muniti studium aliquod persequuntur, sæpe ingenij quodam impetu & concitatione compulsi à certa via abducuntur; qui si artem vllam tenerent, numquam profectò aberrarent. Quòd si ad naturam & artem adiungatur exercitatio omnium magistrorum optima, nescio quid tunc ex his perfectum & expletum, & omnibus partibus & numeris absolutum iri video. Et quoniam per nos ipsi per-

ipsi perfectam rationem videre & sequi non possumus, optimi quique nobis proponendi sunt ad cognoscendum, & imitandum, non modò ne quam deformitatem & prauitatem scribendi mala nostra consuetudine contrahamus, verùm etiam ut contendentes ad suprema, si prima contingere non liceat, possimus saltem in secundis tertiisue consistere. Illum verò non insanum, sed diuinum furorem non modò non spernimus, sed vehementer quoque admiramur.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo:

Impetus ille sacræ semina mentis habet.

Asseruntque Academici quosdam genios secundos, & veluti magistros nobis adesse; eorūque gratia magnam studiorum varietatem inter homines fieri; proindeque paucos in Musarum sacraria facilem aditum inuenire, vel quòd inepti ad studia poëtica natura sint, vel quòd minimum diuino illo spiritu excitentur. Quibus rebus assentiri quoque Aristoteles videtur, cum bene & rectè fingere neminem posse ait, nisi vel ingeniosum virum, vel celesti spiritu afflatum; adeoque Homeri diuinitatem, & ingenium extollit. Talem igitur poëtam & artificem quarimus, instructum inquam à natura, informatum ab arte, exercitatione & summorum ingeniorum imitatione excultum; denique celesti & diuina quadam vi præditum, qui non humana salùm facultate, sed etiam diuinitate inter omnes emineat.

De materia poëta. CAP. IIII.

QVÆ sit autem poëta subiecta materies (quando nos huc doctrina via ducit) non est pluribus mea sententia disputandum. Nam si ea quæ fieri solent, aut debent ab hominibus, ad docendum virtutis usum imitatur, patet hominum actiones illi esse propositas, in quibus effingendis omnem operam suam & studiū ponat. Verū ea quæ homines agunt is temere explicarit, qui non mores & affectiones animi, è quibus humanæ actiones proficiuntur, accuratè & diligēter expresserit, siquidem in vitæ modo cuiusque natura perspicitur. Quamobrem ea philosophia quæ de rebus bonis & malis, de fugiendis & expetendis, de naturis hominum & moribus est, tota est perdiscenda poëta humanarum actionum, quæ aut vitio aut virtute discernuntur, imitatori. Quam cognitionem si moralis philosophus asseret suam esse, nō reluctabimur, dum poëta concedat licere cū voluerit tantum ex hac doctrina, quantum res sua postulabit, haurire. Atque ille nudis asperisque praeceptis rationem vitæ docebit, hic iucundis ornatisque figmentis humanam felicitatem ostendet, non autem finiēdo, partiēdo, demōstrando, interrogando, respondēdo, arguendo, refellendo: illēque animi affectiones & motus horridis atque exilibus verbis declarabit, hic venusta, graui & apta naturarum humanarum imitatione spectatores ad iram, ad odium, ad auiditiam, ad hilaritatem, ad misericordiam, ad clementiam, ad spem, ad metum incitabit, aut reflectet ut volet.

volet. Nec utetur his argumentis quibus Dialecticus, neque expolitionibus quibus orator, sed à per-
uulgata docendi via & ratione declinans fingendo
instituet auditorem. Sapiēter igitur poëticam amœ-
nam quandam ad virtutem viam esse, & commen-
tis inuolutam adumbratamque philosophiam docti
homines dixerunt. Atqui nihil est quod in huma-
narum actionum non cadat imitationem. quare vi-
dentur omnia posse teneri & possideri à poëta, im-
mo verò etiam debere. Nam si eorum cognitio, quæ
ad humanæ vitæ commoda & ornatū sollertia men-
tis excogitauit, poëta necessaria est, atque omnes
artes & doctrinæ ad adiuuandam & perficiendam
hominum naturam inuenta sunt, quæ rerum scien-
tia erit à poëtica facultate seiungenda? aut quid non
potius illi attribuendum? Orator, cuius materia fo-
ri, concionis, & iudiciorum limitibus circumscripta
est, nullis terminis definiri vult ius suum; nos poë-
ta vim, cui nihil eorum esse debet obscurum quæ in
vita continentur, certis quasi cæcellis concludemus?
aut quas artes & scientias ab eo iudicaueris abesse
posse, qui hominū actiones, orationes, naturas, mo-
res, affectus & studia imitatur? Quoties illi de po-
testate numinis diuini, de celestibus rebus & eter-
nis, de naturalium rerum causis & effectis, de re-
gionibus, de ciuitatibus, de legibus, de moribus, de
doctrinis & artibus concinendum est? ut eum, si
omnium sensibus & mentibus satisfacere velit,
vniuersam doctrinarum rationem comprehendiſſe
neceſſe sit. Nihil ergo dicēs poëta licebit ignorare?
Primum immensa & infinita res est; neque huma-

num ingenium potest omnium doctrinarum cognitionem assequi: nec poëta non proficitur peculiarem artium illarum tractationem, quæ eorū est qui omne studium suum in illis cognoscendis atque tractandis adhibuerunt: sed quia, nisi eius facultas ex his quoq; studiis perficeretur quæ libero homine digna sunt, reiuna esset ac quasi nuda pœsis, si omnes omnium scientiarum fontes animo tenere nō potest, at pro è summa degustat, & ex omnibus quasi flores, sententias lectiores decerpit: non ut de recōditis & subtilibus rebus separatim philosophorum more disserat, verūm ut poëma graui & iucunda rerum varietate quasi telam intexto multiplici ornatu distinguat. Ex quo maiori laude eum afficimus, in quo maior scientiarum efflorescit cognitio. Itaque poëtarum facile princeps Homerus summis laudibus cumulatur, quoniam sua illa diuina poëmata omnium scientiarum ornamentis quasi gemmis & luminibus illustrauit. à qao uno fonte omnium rerum doctrina effluxisse videtur. Aliqui volunt poëta solū munus esse numero, à quadam structura verba coniungere. Quam ergo rem aliam subesse illi dicemus, præterquam inanem quandam curam verborum? Sed & hoc ipsum Grammatici pollicentur, qui syllabas, pedes, carmina dinumerare, dimetiri, & cōstruere docēt. Quidā fictas & commenticias quædam res vanas & futes poëta tribuūt, ignorantes vim fabula & formam, nec quo illa opere & artificio componatur intelligentes. Atque poëta propriū & præcipuū munus est rectè atque aptè confingere cuiusmodi res aut sunt, aut videntur,

dentur, aut referuntur. Qua in re si peccarit aut ea quæ fieri non possunt, imitando, aut non ut oportet, meritò reprehēdetur; quòd neque rerum probabilitatem viderit, neque personarum decorum obseruauerit: sin verò in his deliquerit quæ sunt aliarum artium propria, leuiorem feret culpam errati; quia minus artis suæ ignoratione, & desidia premetur. Non enim se doctrinarum disputatorem, sed humanarum actionum imitatore[m] profitetur. Non secus pictori vitio est in conformandis lineamentis & pigmentis aspergendis errare: qui in his rebus quæ ad aliorum facultatem pertinent, si quid ignorans commiserit, iustiore excusatione defenditur. Sic Virgilium, quòd in Africa ceruos esse dixerit, cum id genus animantis ea regio numquam tulerit, excusat externa regionis nullo proprio vitio notata igno[r]atio. Verùm nihil turpius est, quàm aliquem in eo peccare, cuius doctrinā & sciētiam pollicetur.

De fine poëtæ. CAP. V.

ERGO poëta finis est humanarum actionū imitatione & carmine docere simul & delectare. Docet autem quibus in rebus humana vitæ felicitas sita sit, atque infelicitas. Hinc quoniam in usu virtutis posita est ciuilis vitæ beatitudo, secundum verò mores, quæ affectiones animi sunt siue affectionum proprietates quædam, animique in rem aliquam propensiones, neque felices dicimur, neque miseri, sed quales quidam (ut inquit Aristoteles) nominamur, aut asperi & duri, aut faciles & mites, aut

tes, aut continentēs & fortes, aut timidi & intemperantes, poëtam ego non morum propriè, sed actionum imitatore[m] appellauerim, quibus aut miseris sumus, aut beatis. quamquam & facta ab ipsis moribus qualia dicuntur. Quin ipsi mores intelligi non possunt, nisi aut verbo, aut actu aliquo exprimantur. Et bonus poëta sic actiones fingit, ut mores declarent; sicut bonus pictor lineamenta oris ita depingit, ut affectiones animi exprimant. Alioquin languida est, & enervata poësis. Quoniam igitur quibus actionibus contineatur humana vitæ beatitudo & miseria, docet poëta, & festiuitas imitationis carminisque concentus magnam habet delectationem, illum docere, & delectare dicimus. Non ergo Eratosthenem, nec ceteros probo, qui poëtas ad voluptatem omnia referre existimant: licet in poëmate voluptatis solum gratia quadam interdum confingi non negauerim. Ac doctissimus ille vates, cum inquit,

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
 duas virtutes poëticae facultatis ostendit; atque alteram in alterius contubernio & necessitudine desiderari. Sed utra potior sit voluptas an doctrina, dubitare fortè quispiam posset, quando poëtae, quæ doceri aperta ratione possunt, ita commenticiis rebus ea circumplicant, ut vana esse, & ad delectationem solum conquisita credantur. Sed neque erit poëta, si commentis non utatur, quæ docti homines ingeniose consingunt, & sapienter explicant. Malim tamen, licet imperitorum vulgus oblectationem aurium & voluptatem magis petat, quam animi culturam

taram & doctrinam, ut Cicero indisertam prudentiam, quàm stultitiam loquacem; sic ego nullius (ut inquit poëta) veneris poësim, sed eruditam & moratam, quàm versus inopes rerum, nugæque canoras. Quid enim est tam vanum, tam furiosum, tam etiam irridendum, quàm sine ulla subiecta scientia volubilis quidam & inanis strepitus sonantium grandiumque verborum?

De poëmatis, & poëseos significatione.

C A P. VI.

ET poëta quidem fictio poësis dicetur; poëma vero id quod effingitur, opus inquam poëta: ut idem sit inter poësim & poëma discrimen, quod est inter factionem & factum. Illa facientis operam & industriam, hoc opera & industria finem fructumque significat. Verùm aliquando poësis eadem significationem habet quam poëma; atque etiam interdum ipsius artis notionem suscipit. Nonnulli poëma poëta materiam, poësim verò poëmatis formam esse aiunt. Sed qui poëma vel paruum opus esse dicunt, vel poëseos quandam partem, à doctissimorum hominum locutione & sententia discrepant: qui Homeræ Odysseam & Iliadem poëmata nuncupant. Et veluti primùm ipsum verbū ποιῆν (ut antè diximus) latius manat, sic quæ inde vocabula deriuantur, eadem vi verbi in plurium rerum significationē diffunduntur. Sæpè enim unius verbi multiplex est notatio.

De generibus poëticæ.

CAP. VII.

CETERVM poëtica nō est unum genus. Nam qui Diomedem secuti sunt, totidem poëtarum genera statuerunt, quot in species carmen ille diuiserat, nempe heroicum, tragicum, comicum, melicum, satyricum, & choriambicum: qui verò Cassium Bassum autorem probant, poëtarum alios epicos aut hericos siue dactylicos (nam horum est pene eadem significatio) alios epigrammatarios, alios iambicos, alios lyricos, alios tragicos, alios satyricos, alios comicos, alios mimos faciunt. Nonnullis placet Isacius Tzetzes Lycophronis interpres undecim poëtarum genera enumerans, scilicet heroicorum, lyricorum, dithyrambicorum, iambographorum: quorum alios facit tragicos, alios satyricos, alios comicos; tum elegorum, epigrammatographorum, anathematicorum, hymnographorum, aſmatographorum, epithalamigraphorum, & monodorū. Omitto illa genera quæ aut solū ex inscriptionibus, aut ex earum rerum silua quas tractant, desumuntur. Cuius sanè modi infinita propè genera poëtarum fierent. Multa etiam sunt horum genera inter se coniuncta, quæ separari nullo modo possent. atqui genus à genere omni ratione diuersum est, atque seiunctum. Nec illa referam inter poëmatum genera, videlicet narratiuum, actiuum, mixtum: quæ magis ad disparilem quendam modum imitandi pertinent, quàm ad vniuersam poëticæ vim & facultatem certis quibusdam & propriis differentiis partien-

partiendum. Quorum diuisiones non sequi monet Aristotelis auctoritas. Nam ex carminum varietate poetarum dissimilitudinem notare, hoc est fictione tollere; quæ est forma poematis. Omitto quod nullum certum numerum formarum prescribunt, quæ definitæ esse debent. Ad hac minus probauerim poeticam in scenicam & lyricam diuidi; rursumq; lyricam in pyrrhicam, gymnopædicam, & hypocreumaticam. Nam in scena quædam nunc aguntur, quæ ante scenam quoque agebantur, ut tragice actiones; siquidem in his primus Aeschylus fertur *συννοησάμενος* excogitasse. Quin constat in scena quoduis poema recitari solitum fuisse. Tum præter lyram multa alia sunt Musica instrumenta, ad quorum modulationem carmina canebantur, velut tibia, fistula, cithara. si non eadem ipsa est quæ lyra. Neque solum carmina, verum etiam saltationes componebant ad numeros tibiarum. Multa præterea sunt, quæ neque in scenam prodeunt, neque ad lyram canuntur. Nec video quam poetica vim & proprietatem attingant scena & lyra, ut tamquam propriis & insitis notionibus poetica formas inter se distinguant. Ego verò existimo, quoniam humanæ actiones omnes, quarum imitatio est poësis, aut bonæ sunt & laudabiles, aut malæ & vituperandæ; bonas voco, quæ sunt cum virtute coniunctæ, malas verò, quæ oriuntur è vitiis: poetarum duo genera apud veteres primum extitisse, alterum laudandi, alterum maledicendi gratia comparatum, quod iam-bicum appellant. nam *ἰαμβικός* apud Græcos maledicere & procacem esse significat. Actum quidem

iambici poëta cum aliquem vellicare instituerant, sine ulla personarum ficta inductione per se ipsi mores illius & vitam apertè palamque carpebāt. Quæ res cum & molesta & odiosa esset, ac sæpe etiam inimicitias arderet, ut inuidiam à sua persona depellerent, aliorum personas, & fictas alias postmodum induxerunt, quæ malos homines maledictis figerent. Cuiusmodi fabulas Crates apud Athenienses primus commentus fuisse perhibetur. Atque hæc ea comædia fuit, quam veterem dicunt. Cui quemadmodum media, & media noua successerit, suo loco dicitur. At ex illo genere laudatiuo melici extitere, qui deorum, heroum, & virorum preces & laudes ad lyram concinebant: maximè verò Bacchi numen & virtutem celebrabant, à quo dithyrambici dicti sunt. Nam ille dithyrambus ex duplici ortu dicebatur. Hinc tragici emanarunt, qui fictis personis agenda omnia commiserūt. Qui cum primum Bacchi de regibus victorias referre consueuissent, in aliorum deinde regum calamitates iuere: cumque primum etiam res secundas explicarent, tandem aduersas solum & infelices & calamitosas retinuerunt, induc̃ta forma grauiore, & aucto numero personarum, & inuento loci ornatu & scena cultu commodiore. Quamobrem Aristoteles à dithyrambica poësi tragædiam ortam esse cōfirmat. Epici quoque ipsi præstantissimorum hominum res bene gestas vel ex sua, vel ex aliorum persona hexametro carmine, & longiore & grandiore vocis sono expresserūt. Et quemadmodum reliquarum artium, sic etiam poëtica principia satis rudia fuerunt,

fuerunt, tum usu & experientia perpolita & exculta sunt, certis praeceptis instructa, actionibus diuisa, temporibus distincta, locis discreta, ornamentis illustrata. Tandem igitur poetica in hac genera abiit, Epicum, Tragicum, Comicum, & Dithyrambicum, siue Melicum. Nam (si Tzetzi credimus) olim dithyrambici iidem erant cum melicis siue lyricis, aliquanto tamen altiores: aut non certe absurdum videtur, quod in melica poësi praestantissimum est, id potissimum nominasse; quando & ipsum melicum genus à lyra suauitate & praestantia lyricum nominetur. Cicero tamen à dithyrambico melicum separauit, fortè propter illius orationis tumorem & grauitatem; sicq; in partes quinque poëticam distribuit. non autem Aristoteles. Non enim illis verbis τῆς αὐλητικῆς ἢ πλείσιν, καὶ κιθαρῳδικῆς melicam poësim explicari, sed quandam musicam imitationem affinem poëtica notari volunt interpretes, quae vel cithara sono sit, vel tibiae, non cuiuscumque, sed ad imitandum apta. Nam quae tibiae paucis foraminibus constant, idoneae ad imitandum non sunt. Et quidem istam speciem imitationis ipsemct Aristoteles inquit esse carminis expertem. Nulla verò poësis expertus est carminis. Cur ergo eum non demirer qui Aristotelem dixit poëticam facultatem tribus generibus discreuisse, Epico, Lyrico, & Dithyrambico? Vbinam tragædia relictæ est, de qua tam multa conscripsit? Hoc verò etiam mirum videtur, bucolicum poëma fuisse ab illis silentio praetermissum: quod est quidem ex imitatione & carmine, quodque verissimile est omnium esse vetustissimum; cum ex antiquissimo

quissimo viuendi more productum sit, qui pastoritius & agrestis fuit. An fortè contineri notione Comædiæ putauerunt? Quod nomen latè adeò patet, ut omnes fabulas dramaticas significationis suæ ambitu comprehendat; quæ in vicis (vicum enim $\kappa\omega\mu\eta$ significat apud Græcos) & inuenta primùm sunt, & actæ; postmodum ex agris in vrbes inuectæ, ut otiosos spectatores oblectarent. Sed cur nullam omnino mentionem eius fecere, cùm à reliquis generibus vim suam distinctā habeat? An quia leui artificio indigeat, & possit ex aliorum præceptis cognosci? Iam illa genera quæ solùm differentiis carminum inter se distant, ut minus vera, & poëtica proprietatem minus attingentia consulto relinquimus: cùm præsertim ad Grammaticorum cognitionem doctrinamque pertineant.

De imitatione, siue fabula.

C A P. V I I I.

HOc autem pacto distributa in suas formas poëtica, prius ea quæ sunt ipsis communia, deinde varietates ipsarum atque discrimina considerabimus. Et imitatione quidem, & carmine vniuersa genera poëtice inter se conueniunt. His enim rebus poëtica ab aliis artibus & doctrinis differt. Quæ poëtica proprietates formis suis inesse debent: quandoquidem species rationem generis æquè omnes recipiant. Est autem poëtica imitatio non dictio, quia rerum imaginem explicet; nam alioquin omnis ars logica, quæ circa locutionem versatur,
poëtica

poëtica diceretur, ut Grammatica, ut Rhetorica, ut etiam (ni quid aliud videtur) Dialectica; sed humanarum actionum fictio, quam Græci *μῦθος*, Latini tum fictionem, tum fabulam vocant. Quod verbum Græcum apud veteres sermonem quoque, aut dictum aliquod indicabat. Nec fabula significationis idem est apud scriptores usus. Nam rhetores fabulam esse finiunt, quæ neque vera, neque veri similia continet; quales sunt Aesopi fabellæ: alij Græcorum *δρᾶμα*, comædiarum inquam, vel tragiædiarum actus, fabulas nominant: nos verò humanarum actionum imitationem & fictionis nomine appellamus, & fabula. ni etiam velimus aliquo modo imitationē à fabula discernere; ut imitatio actionum sit fictio, fabula verò ipsarum quasi structura & compages actionum. Et quia ut est cuiusque animus affectus & informatus ad virtutes aut vitia, ita sunt hominum actiones vel honestæ, vel turpes, sanè imitatio seu bonarum, seu malarum actionum est adumbratio: in qua exprimēdi sunt affectus, & mores, qui in viuendi consuetudine cernuntur, ut antea diximus. Nec poëta, quemadmodum historicus, res gestas exponit, sed quæ geri potuerunt, aut debuerunt, effingit. Etenim historicus res ab Aenea gestas sincerè pronuntiat: illum poëta sibi tamquam ducis prudentis imaginem ante oculos ponens, res comminiscitur ab eo gestas, quas ducem aliquem bonum & præstantem probabile est pro se gerere potuisse. Quod si res gestas interdum enarrat, non ea ratione explicat qua gesta sunt, sed qua vel potuerunt, vel quidem geri debuerunt. Quamobrem
histori-

historicus singulorum res, poëta rerum naturam persequitur, & argumenta fabularum, & nomina personarum confingens. Quocirca ille inquit,

Respicere exemplar vitæ, morumq. iubebo Doctum imitorem.

Quo igitur uniuersæ & communis rerum naturæ scientia melior est, quàm rerum singularium cognitio; certè hoc magis poëticam nos, vel Diodoro repugnante, historiæ præferemus.

De conformatione fabulæ.

C A P. I X.

ERGO si fabula est fictarum actionum compositio, erunt singulorum pœmatum singule fabule; & unius fabulæ similes sibi actiones, actioni sue partes. Enimuerò ut oratoris oratio tamquam animal quoddam è membris inter se conuenientibus ritèque connexis construenda est, sic pœma constare è partibus non differentibus; sed similibus debet, atque coniunctis. Si enim diuersi generis actiones, & discrepantes effingas, non magis inter se congruēt, quàm dissimilis naturæ membra inter se composita; quæ cuiusdam monstri potius effigiem, quàm alicuius animantis figuram & imaginem reddunt. quale illud est apud Horatium; cuius caput est mulieris, ceruix equina, media pars alata, extrema turpiter in piscem finitur.

Spectatum admissi risum teneatis amici?
Et pictores in unica tabella unicum vel Hippolyti,
vel Laocøntis casum depingunt. Atque hoc est quoque in-

que inter historicum pœtâmque discrimen; quod ille multiplices res gestas, atque dissimiles scribit, hic aut unam modo, aut plures actiones effingit, sed quæ secum conuenientes, & ad unum eundemque finem tendentes unum fabulæ quasi corpus efficiât. Licetque in historia ex iisdem principiis cuncta proficiantur, & ad eundem exitum spectent, quadam tamen inter se dissimilia sunt adeo, ut nullam omnino secum conuenientiam & coniunctionem natura habeant: in pœsi conspirare omnia, & quasi concentum quendam seruare pariter debent; nihilque interponi, quod cum alio aut necessario, aut probabiliter non cohareat: atque ita uniuersa connecti oportet, ut nulla res vel subtrahi, vel immutari, vel alium in locum transferri possit, quin tota fabulæ coagmentatio destruat. Hoc Aristoteles præcepit, hoc, ni fallor, illis verbis sensit Horatius,

Deniq. sit quoduis simplex dūtaxat, & vnū. Vnam autem fabulam, non multiplicem appello, non quæ unam personam respicit: quamquam ab una illustri persona fabula inscribi potest. Nam unius hominis actiones sæpe ita dissimiles & variæ sunt, ut constituere unam fabulam, sibi quæ similem non possint. Quid enim inquiet Aristoteles ad errores Ulyssis aut vulnus in Parnaso acceptum, aut simulata facit insaniam? cum nihil inter se cohæreant, & alterum cum euenerit, non sit necessarium, nec probabile euenisse alterū? Extra quam culpam Statius non est, qui à fabula in personam transiens res omnes ab Achille gestas professus est se in Achilleide scripturum: quasi alicuius res gestæ ut historici, sic etiam

etiam pœtæ materia esset. Sed unam appello, quæ ex una, vel ex pluribus actionibus est: è quibus veluti ex eiusdem generis, & apposita partium colligatione unum corpus integrumque componitur; quod iustam magnitudinem habens principio, medio, & fine consistit: è cuius aspectu, tamquam ex integri cuiusdam animalis obtutu plena voluptas animo & mēte percipitur. Principium porro fabulæ est ipsum imitationis initium, quod reliqua antecedit: finis verò postrema pars, quam nulla alia subsequitur: medium autem inter principium, & finem positum illo posterius, hoc prius est. Sed, qua de loquimur, conformationem & unitatem fabulæ exemplis declaremus. Et argumentum *Odyssæ* his verbis Aristoteles perstringit. Peregrinans vir quidam multos annos, cui periculum erat à Neptunno, solusque è sociis superstes, quando res domesticæ ita se habebant, ut & fortunæ à procis absumerentur, & filio insidia fierent, pelagi tempestate domum delatus est; atque aggressus inimicos sustulit quos cognovit, incolumisque evasit. Quid in his est quod minus cum aliis consentiat, & ad eundem finem, in quem reliqua, non conferatur? Videamus *Iliadis* fabulam eodem ingenio & arte compositam. Achilles post ortam de *Chriside* contentionem ut *Briseidem* à rege sibi eripi vidit, iratus bello abstinuit. unde Troiani multa mala Græcis intulere. Sed *Patrocli* nece vehementius commotus in prælium egressus est, nec prius à pugna destitit, quam *Hectorem* amici interfectorem extinxit. Hanc unam iram, quæ ad eò Græcis & Troianis obfuit, decantat in *Iliade* Homerus.

Homerus. Et Virgilij nōne ex hoc argumento una fabula cernitur sibi ipsi perpetuò constans? Euerso Ilio sibi & suis noua domicilia Aeneas peregrè inquirens, post multa à Iunone terra marique tolerata fato in Italiam peruenit: ubi ingente & periculoso bello propter Lauiniam & regnum excitato hostem Turnum superauit. Atqui etiam Seneca tragedia, quae inscribitur Hercules furens, argumentum paucis complectamur. Reuertens ab inferis Hercules cum Thebanum imperium à Lyco per tyrannidem occupatum, & uxorem suam, & liberos, & parentem periclitantes cognouisset, tyrannum occidit: sed à Iunone immiſſis furis correptus liberos cum uxore interfecit; sibi que necem consciuisset resumpta iam mente, nisi patris sui preces intercessissent. Neque fabulam multiformem esse arbitris, quod plures euentus cōtineat. Nam una eademque causa plures effectus aliquando producit: & quae Hercules reditum ab inferis consecuta sunt, ea propositum poëtae fuit exprimere. Adhuc quoque Terentiana Andriae argumentum cum his breuiter explicemus. Chremes quidam ciuis Atticus duas filias habebat, quarum alteram putabat amisisse, alteram cupitam à Charinō Pamphilo Simonis filio utrò desponderat: quem ubi sensit amore cuiusdam Glycery captum, nuptias reuocauit: quas etiamnum Simo dissimulabat, ut animum filij pertentaret. Sed Dauī consilio & technis tum filius patri ducturum se uxorem simulanter pollicebatur, tum à nuptiis Chremes deterrebat suspitione iniecta grauiore. Tandem cum in angustiis res esset, Critone quodam

C

peregrino

peregrino rem omnem aperiente Glycerium cuius Attica, & filia Chremetis agnoscitur, Pamphilôq; in uxorem committitur. Nec quisquam putet non esse unam fabulam, quod persona gementur, ut duo iuvenes, duæ virgines, duo senes: cuiusmodi sunt apud Terentium præter hanc alia. Nam vel connexionis, vel amplificationis, vel delectationis causa gementur. Licetque has fabulas duplices appellent, quod diuersarum personarum varios euentus exponant; cuiusmodi quoq; Terentius ipse Heautontimorumenon ex simplici duplici à se factâ esse profitetur; tamen si principem ipsam actionem diligenter attendas, quæ in omni fabula semper est una, illarum partes inter se ritè conuenire perspexeris; atque ex huius fortuna illius vitæ commutationem sequi necessario, & ab eadem fabulæ solutione in plures personas cadere peripetiam. Verumtamen ea fabula quæ euentus non gemit, doctorum hominum iudicio longè laudabilior est. Vnum igitur poema unam, simplicem, & sibi similem, non multiformem habere debet imitationem.

De episodiis, & digressionibus.

C A P. X.

SED in ipsa tamen fabulæ conformatione multa sapè vel ornandi, vel amplificandi causa interseruntur: quæ huius artis scriptores verbo Græco nominant episodia. Episodium voco non carmen, quod cani solitum erat cum imperatores vel reges primum urbem aut castra ingrediebantur: quod
carmen

carmen ab aliquibus prosodium nuncupatur : non quod in comædiis ab actoribus, aut mimis præsertim inter actus fundebatur concitandi solum risus gratia, nihil ad fabulam pertinens; sed quicquid ad augendam fabulam, vel exornandam intexitur, episodium, quidam vocant egressionem, vel digressionem, siue excessum, aut *παρέκβασις* rhetorum more: quæ à constitutione rei est, sed ad rei constitutionem pertinens declinatio : quales apud oratores multa sunt, præsertim in exornatiuo genere, digressiones, in quo voluptas petitur auditorum. Quicquid igitur non est fabula proprium, vel quia declinare ab ipsa fabula videtur, digressio nominatur, vel quoniam ad amplificandam fabulam interponitur, episodium dicitur. Verùm episodiū mihi actio-num est propriè, non cuiusque rei digressio, vel exornatio. Et quamuis episodica ubique scdem inueniant, neque solum in mediis, verùm etiam interdum in ultimis, ut ea sunt apud Homerum quæ mortem Hæctoris consequuntur, cadaueris emptio, mulierum lamentationes, pompa & exequiæ: tamen rerum præteritarum commemoratio, tum ne obscura sint ea quæ referenda sunt, tum ne alibi interposita quasi cursum fabula interrumpant, in primis locum habent commodiorem. Quod præcipuè tragici & comici observant, qui in primo statim actu rem omnem explicāt, ne dubius animus, & eorum quæ finguntur ignarus, ab ipso fabula proposito aliò auertatur. Non enim poëta semper à primis rebus, sed interdum à mediis, nonnumquam ab ultimis poëma exorditur. Proindeque virtus argumenti est

seruata ratione tēporis historia modo à primis omnia breuiter strictimque referre, & per summa capita rerum leniter decurrere. Et uniuersum argumentum ante oculos primum bonus poëta sibi proponit, tum accuratè circumspicit, unde poëma commodè ac rectè veluti telam ordiatur. Quod igitur in opere primum erit, hoc eius erit initium: quæ autem intextentur, ad episodiorum rationem pertinebunt. Sed unde principium ducat unaquaq; poësis, quòque pacto narratio poëta differat ab historici narratione, suis locis dicetur accommodatius. Verùm exemplo res dilucidior reddenda est. Porro excidium Ilij, quod in secundo Aeneidos libro narratur, & Aeneæ post euerisionem Ilij errores, & pericula, quæ in tertio exponuntur, nam principium operis ab Aeneæ à Sicilia in Italiam nauigatione sumi manifestum est, licet in argumēti explicatione prima sint, tamen quia in opere interseruntur amplificandi gratia, episodij rationem habent. Atque hoc est quod dixisse mihi videtur Aristoteles de episodij loquens, præteritis actionibus interpositis quasi uterum poëmatis accrescere. Ad hæc Didonis interitus in quarto, & ludorum pompa in quinto, & inferorum descriptio in sexto admirabili ornatu fabulam amplificant. Omitto multas & illustres locorum, temporum, rerum, & personarum descriptiones, quibus incredibiliter augetur & ornatur poësis. Et epopœia quidem, nempe quæ mera narratio est, nec breui temporis spatio, sicuti tragœdia, & comœdia, circūscribitur, & quam decet in magnam amplitudinem auferri, pluribus episodij & digressionibus

sionibus satis bene præ ceteris amplificatur, & perpolitur; non secus ac tabula pictorum fluminibus, siluis, aëribus, atque id genus aliis ornamentis illuminantur. Est autem digressionem opus, cum ea vel à fabula necessitate requiritur non amplificationis modo, verum etiam connexionis & dissolutionis gratia, vel ornandi causa accersitur, præcipue cum locus aliquis asperior inciderit, ne ex graui in aliqua re mora lectoris animus fastidium aliquod molestiamque concipiat. Quamobrem si nulla erit horum causa, nullus dabitur ad digrediendum exitus, nullusque aditus in fabulam episodiis concedetur. Nam quæ loco non adhibentur, non modo rem non exornant, sed deturpant etiam, & obcecant: cuiusmodi sunt ad eruditionem quandam iuueniliter ostentandam (id quod in Lucano plerique damnarunt) curiosius quedam de reconditis rebus & obscuris exquisita disputationes: quæ per se licet pulchræ sint, & admiratione aliqua etiam dignæ, non minus tamen, quàm purpureus ille pannus Horatianus, ab omnibus irridetur. Quid de his loquar, qui cupressum (ut in vulgari Proverbio est) tantum simulare scientes, semper eadem, ut sors offert, temere ubique affingunt? Quas fabulas episodiis minimè cognata recipientes Aristoteles episodicas vocat. Ut verò videamus quis potissimè locus episodiis debeat, tota fabula constitutio prius animo concipienda est. Intelligetur verò tum sanè aptiorem in connexionem locum episodiis esse, quàm in solutione, ubi ad exitum festinatur. Vnum igitur pœma, & simplex sit, non multiplex & deforme, eiusque partes inter

se sic coniungantur, ut diuelli inuicem distrahique non possint, & ita primis extrema respondeant, ut alia ex aliis expectari, & necessario quodam modo produci & fluere videantur: & ne rerum similitudine satietas generetur, nouitate recreetur auditor. quam delectationem varietas episodiorum & digressionum plurimam afferet.

De fabulæ formis.

C A P. X I.

VERVM fabulæ sunt plures species. Nam (ut omittam quod è personarum & rerum gravitate, humilitate, mediocritate, grādis, submissa, temperata dicitur à quibusdam) vis eius primum aut simplici & expedita, aut implicita & cōnexa actione discernitur. Simplicem voco non, ut antè, unius generis & modi; cui nimirum duplex opponitur, in qua sunt diuersæ naturæ actiones; nam omniū fabularum similis debet semper esse conformatio: sed in qua nec (ut verbo Græco utar) peripetia est, nec agnitio. Connexam verò, quæ aut alteram solam habet, aut utramque simul. licet magis probetur ea quæ peripetiam cum agnitione coniungit. Est autem peripetia ingens, subita, & inopinata rerum mutatio; quando quis repenti aut ex amico inimicus, aut ex inimico amicus fit, vel ex felici rerum statu in infelicem deiicitur, vel contrā ex infelici in felicem & insperatum restituitur. Non enim quælibet varietas, & parua rerum mutatio peripetia est, sed quæ rerum fortunarumque naturam etiam atque etiam

etiam immutat : atque ea maximè laudatur quæ maximè apta est : quæ videlicet tum ex vi antecedentium rerum nascitur , tum ex subita cognitione profiscitur . Amicitia autem nomine omnem cognationem & affinitatem intelligi volo ; & personæ , in quibus fit peripetia , definita esse debet . Agnitio verò est rerum ignotarum , siue personarum unius aut plurium post longum tempus facta pariter mutuæque cognitio . Quæ sanè tunc optima est , cum rerum mutationem secum illicò affert . Et agnitionis quædam genera sunt artificiosa , quæ nimirum ipsamet fabula dispositio producit ; quædam minus artificiosa , quæ disiuncta à constitutione fabulæ poëtæ arbitrato interponuntur , uti sunt signa . Signa vel aduenticia sunt , vel insita ; aduenticia vel in corpore sunt , ut cicatrix ; vel extra corpus , ut anulus , monile , & his similia . insita vel à natura sunt , ut ingenitum in Thyeste sidus ; vel sine quibus personæ numquam inducuntur , ut lancea Gigantum , & Herculis claua . Hæc artificio carere dicimus , quoniam remota sunt à fabula , & conserta pro libidine poëtæ actionum colligationi . Atque ut artificiosa his præferuntur quæ artem non habent , sic illa est pulcherrima agnitio quæ ex ipsa rerum natura probabiliter ducta cum admiratione interuenit aut amicitia coniungens , aut disiungens inimicitia personas , quæ vel miseram vel beatam vitæ rationem inde consecutura sunt . sicut in Andria Terentiana Glycerium ciuis Attica interuētu Critonis agnoscitur , qui ad petendam Chrysidis hereditatem venerat : unde cum Chremete affinitas iungitur , &

Pamphilo amata Glycerium despondetur. Ad hac fabula vel morata est, vel pathetica. Morata in exprimendis animi affectionibus & qualitatibus versatur, quas mores appellare solemus, aut ingenitis à natura, aut consuetudine contractis: pathetica cades, vulnera, cruciatus, ceteraque id genus dolorum, & commiserationis habet, siquidem πᾶν dos acerbitatem & dolorem, ac miserabilem aliquem casum nonnumquam significat. Et morata leniores affectus exprimit; quos ἡδός Quintilianus nominat: pathetica vehementiores excitat; qui vocantur πᾶν dos: atque hac illustriorem actionem poscit, qualem optat tragædia; illa frequentius obscuriorem, qualem comædia requirit, quamquam interdum non abhorret à nobiliore; sicut Odyssea in rerum gravitate maiore ex parte morata est. Est præterea ex morato & pathetico mixtum quoddam genus, cuius similem esse diceres Aeneidem. Nam in sex prioribus libris, quarto excepto, morati formam cognoscimus; in quarto, & reliquis euentus sunt acerbis, & miserabiles. Sic & comædiam, quæ grauiorem aliquem casum recipit, & tragædiam, quæ leniores affectus, & lætitiā infundit, mixtam vocant; nonnulli tamen ducunt fabulam mixtam esse, quæ dissimiles personas, & varios inopinatosque casus admittit. Verumtamen in horum aliquo genere morato inquam, vel pathetico, seu simplex, seu connexa sit, fabula versetur necesse est: videturque simpliciter fabula ἡδός magis conuenire, connexa πᾶν dos: licet interdum nec connexa ἡδός, nec simplex πᾶν dos refugiat. Nam Ilias Homeri & simplex est, & pa-

& pathetica . siquidem omnes fabulae formae in
 unam potissimè epopœiam cadunt.

De fabulae partibus.

C A P. X I I.

EXPOSITIS partibus quae fabula vim &
 naturam declarant, breuiter quoque docenda
 sunt partes quae illius magnitudinem describunt.
 Eas Aristoteles videtur effecisse duas, Colligatio-
 nem, & Solutionem: illam δέσιν, hanc λύσιν appel-
 lauit. Colligatio terminatur eo fabulae loco, unde
 fortuna conditio aut in meliorem, aut in peiorem
 partem verti & mutari incipit. In hac rerum per-
 turbatio, in hac turba cernuntur; in hac digressio-
 nes, in hac episodica opportuniore sunt. Solutio for-
 tuna mutationem explicat aut secundam aut aduer-
 sam, prout res vel ex animi sententia, vel contrà ac-
 cidit. Quam solutionem in fabulis dramaticis να-
 ταςποσιν vocant. Ac porro eousque protrahenda
 est actio, donec solutio contingat: semperque nobili,
 & mirabili aliquo fine concludenda est; quo specta-
 tor ex inopinata rerum permutatione maiorem ca-
 piat delectationem. Debet autem fortuna varietas
 & permutatio ex ipsa fabula dispositione probabili-
 ter, aut necessario proficisci, ut omnes partes sese na-
 turaliter consequantur. Quam solutionis virtutem
 in Plauto aliqui desiderarunt. Est adhuc quoddam
 medium, quo δέσιν λύσινque coniungitur; μεταβα-
 σιν, seu παραβασιν aliqui nuncuparunt. Igitur uni-
 uersa fabula compositio σύνθεσις dicitur, colligatio
 δέσιν,

δέσις, *solutio λύσις, μυστήριας*, qua utraque pars copulatur: quas omnes potissimè in connexis fabulis perspicere possumus.

De ratione fingendi.

C A P. X I I I.

NUNC de ratione fingendi quaedam breuiter dicamus. Poëta vel nouam cōfingit materiam, vel ab aliis seu poëtis, siue historicis mutuatur: atque alienam fabulam potest immutato ordine colligationis & solutionis sui iuris efficere; sicut olim Chrysippus dicere solebat se Euripidis Medeam fecisse suam. Id quod poëta docuit illis versibus,

Publica materies priuati iuris erit, si

Nec circa vilem, patulúmque moraberis orbē.

& idem,

Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quiuis

Speret idem, sudet multum, frustra que laboret

Aufus idem. tantum series iunctura que pollet:

Tantum de medio sumptis accedit honoris.

Sed in fingendo semper aut rerum necessitudinem, aut verisimilitudinem sequi oportet, hoc est, pro cuiusque natura sapienter omnia simulare, ut facile ab omnibus probentur. Nam eam imitationem probamus, quæ rem propriè reddit. Dico autem poëtam necessario ea fingere, quæ aliter esse, intelligiue non possunt; ut sapientem hominem futuris prospicere, ciuem bonum de rep. recta sentire, virum fortem a quo animo aduersam fortunam sustinere. Et necessaria res sunt, quæ natura aliquam necessitatem habent.

habent. Probabiliter verò ea fingit quæ ita fieri contingit, ut tenuiores homines à potentioribus iniuriam pati, & callidum quandoque decipi, & temerarium superari: quemadmodum Agathon aiebat verisimile esse multa fieri præter verisimilitudinem. Quæ igitur neque necessario, neque probabiliter finguntur, ea vitiosa sunt. Itaque vitio datum est Sophocli, quòd in tragædia quæ $\mu\omicron\upsilon\upsilon\iota\varsigma$ inscribitur, mutum quendam ex Tegea in Mysiam peruenisse fecit. Non enim credibile est mutum, & ignarum via, solum, sine duce, tribus diebus, absque ullo errore tantum itineris conficere potuisse, & Theseum Athenis Thebas momento temporis cum exercitu venisse, ac commisisse prælium nulla ratione probabile est. quin etiam post victoriam mox adest nuntius. Apud Aeschylum quoque momento temporis Agamemnon interficitur, & tumulatur, vix ut actori tempus sit respirandi. Et incredibile etiam est in captiuis apud Plautum abiisse Philocratem, & cum Philopolemo ad Aetolos ex Aulide rediisse paucis horis. Apud Terentium verò non improbabili ter nox intercedit in Heautontimorumeno: cuius dimidia pars vesperi, & transacta ludis Megalensibus nocte altera pars acta est. Si quid tamè unquam boni poëtæ commenti sunt, quod minus prudenter excogitatum aliis videri potuisset, ita rem adumbrare studuerunt, nihil ut improbabilitatis habere videretur. Itaque Homerus cum videret minimè conuenire, Vlyssæ tantum virum tam graui somno impeditum esse, ut à Pheacibus in Ithacam transuectus nihil omnino sentiret, labores, vigilas, Alcinoi

Alcinoi hospitalitatem, lauactionem, conuiuium, prosperam nauigationem, expeditam securitatem, postremo Palladis consilium & operam adhibuit; quæ cuilibet sapienti viro grauiorem somnum attulissent. Nihilominus deligunt interdum ea quæ spectatoribus incundiora fore arbitrantur. Vnde risibus illiberalioribus comici nonnumquam vtuntur, & inducunt portenta præter rerum naturam tragici. Verum Aeschylus plus aquo affectasse visus est spectatores in admirationem & stuporem rapere. Illud verò prudentis est poëta, cum quippiam vult ab auditore non ignorari, quod ipsi per argumenti constructionem docere non liceat, personam aliquam introducere, quæ rem alteri exponat, quamuis hac ipsa res illi nota sit: veluti Neptunus apud Homerum Veneri narrat quo pacto certantem Aeneam à morte eripuerit. neque decebat Deam hoc ignorare. In dramaticis autem fabulis, in quibus magna laus est, si res ita agantur, vt vera, non ficta appareant; theatrorum gratia datum est, vt duæ in scenis personæ loco proxima, sed quasi magnis distantes intervallis ita loquantur, vt audiantur procul à populo, se ipsæ non exaudiant. atque huiusmodi alia conceduntur eadem de causa. In vniuersum poëta in suo quâsq; genere insigniores personas imitari debet: quippe cuius summa virtus est ipsas rerum formas fingendo exprimere, quemadmodum pictor studet pro re pulchriorem imaginem depingere. Itaque fortitudinis formam ante oculos sibi proponens similem Achillem effinget, & prudentem Vlysssem, faciens ea quæ in prudentia figura maximè excellunt,

lunt, imitabitur: ni quid interdum aliud res maneant, ut à similitudine illa mētem abducant. alioquin malum aliquem morem hominis non improbi nulla ratione poscente imitari, sicut Euripides præter rationem Menelaum Orestis propter necem Clytemnestra aduersantem induxit, quem æquius erat nepoti subuenire, quàm cognata impudica causam suscipere, in vitio est imprudentia. Idemque Euripides reprehenditur, quòd causas, quæ Alcmeonem ad necem matris impulerunt, nimis leuēs attulerit. Tum hebetis est & imprudentis repugnātia fingere, veluti si eum quem deprecantem mortem antè induxerat, nunc contemnentem illam absque vlla ratione inducat. Et Carcinus quòd ageret contrariū merito fabula cecidit. Sed etiam ea vis & ars rebus quas fingimus, addēda est etiam ab actoribus (siquidem iudicium acre de fabulis theatra iudicant, in quibus sese maximè ostendunt) ut cū aguntur, vera, non ficta videantur. Languent enim quæ nullam efficacitatem habent; & ridentur quæ frigida sunt & insulsa. quæ à pœta hoc magis fugienda sunt, quo magis alios mouere & delectare debet. Ad hæc nomina fictis personis apta pro rebus imponat: quæ cū fingenda sunt, è fonte Græco deriuentur. Græcis enim componendorum nominum facultas liberior concessa est, quàm Latinis. Nomina verò vel propria sunt, quæ singulos homines ostēdunt, ut Aeneas, Ajax, Chremes; vel communia, ut imperator, miles, parasitus: & quod mirum certè est, interdum res informes & mutas ita humana specie conformant pœta, ut sapere, sentire, loqui faciant.

ciant. Sic paupertatem Aristophanes in Pluto, & in Batrachis rarias. Deorum quoque personæ nonnumquam inducuntur, & quæ cum Diis habent cognationem; quales sunt venti, fortuna, hora; & quæ ad nostram naturam pertinent, ut somnus, vigilia, mors. Demum omnia & res & nomina sic fingenda sunt, ut de omnibus vel necessaria, vel probabilis causa reddatur.

De mirabilium rerum fictionibus.

C A P. X I I I I.

AT dicet fortasse aliquis, non videri sibi probabile unius Hectoris virtute uniuersum Græcorum exercitum ab oppugnatione urbis ad naues usque compelli; nec similitudinem ullam veri esse in his fictionibus, quæ Cyclopes habent, & Scyllas, & naues in lapides, aut in nymphas commutatas, & homines ex saxis generatos, & in saxa cōuersos. Quam dubitationem tolli posse existimo, si pœtarum finis ostendatur, & ratio, qua ad fingendum huiusmodi res admirabiles impelluntur. Etenim pœta eò refert omnia, ut auditorem trahat in admirationem; quippe quæ plurimum afferat delectationis & iucunditatis. Est enim iucunda amplificatio. quod autem admirationem habet, ad augendam & amplificandam rem valet. Argumento esse potest, quod dum rem aliquam narramus, quo mirabilior videatur, magis que delectet, vehementius illam augemus. Dico admirabile, quod vel præter naturam euenit, vel præter cōsuetudinem sit: utrumque vel no-

vel nouitate, vel rei magnitudine mouet animum
& oblectat. Quamobrem poëta ut hunc finem consequatur, res admirandas fingit etiam à probabilitatis forma remotas (cùm probabile sit, ut antea diximus, præter multorum opinionem multa fieri) non tamen contra prudentiam artis, & rationem. Atque imitari debet ea quæ vel sunt, vel fama est ita fuisse, vel ita esse creduntur. Et quia orationem suam ad vulgi sensum accommodat, multitudinis opinionem magis, quàm rerum veritatem in multis sequitur. Itaque stellas in Oceano lauari, & radios solis calidos esse dicit; non quòd ita res sit, sed quòd vulgus ita se rem habere putet. nec quæ de Diis, de Lamis, de Centauris, de Medusa, de Proteo vulgi fama celebrantur, aspernatur. Tum quontam in fictis personis ipsam rerum imaginem & formam imitatur, effingit quæ in quoque genere perfecta sunt: quæ si in aliquo inessent, admirandum illum hominem cunctis efficerent. Siquidem rerum excellentium admiratio est. Neque enim parua res, neque v̄sitata, neque vulgares dignæ videri solent admiratione. Quid ea quæ ad Deorum potestatem referuntur, non tibi fiunt probabilia? naues opera Cybeles in nymphas conuerti? & Achillis equo à Pallade sermonem tribui? Verùm is iure reprehenditur, qui nulla neque necessaria, neque probabilis causa impulsus effingit ea quæ esse fieriue nullo modo possunt. Ac mihi quidem mirabilia fingendi duplex videtur esse ratio, altera delectandi, altera docendi. Delectant solum, quæ nouitate & stupore animum percellunt. Quæ profectò eo pulchriora sunt,

sunt, quæ minus sunt otiosa; quale illud est apud Virgilium, quod Aeneas à matre septus nebula Carthaginem ad feram & immanem gentem tuto peruenit, ubi socios comperit, quos amissos iam animum induxerat: qui insperatus & repentinus ducis aspectus maximam cum delectatione admirationem omnibus attulit, & partes fabulae miro artificio inter se coniunxit. Docent verò, quæ vel hominum mores, vel natura causas, vel Deorum numen ostendunt. At porro Circeem homines in feras convertentem, intelligis turpem voluptatem esse, quæ homines contagione sua brutos efficit: & Apollo Pythonem sagittis transfigens, sol est terra caliginem & nubes radiis suis dispergens: nec aliud probant tot Deorum de Græcis & Troianis apud Homerum concilia, quàm Deos humana curare. Atqui tenenda semper est veri quadam similitudo,

Nec quodcūq; volet, poscat sibi fabula credi. Nam tantisper ista miramur, dum recta ratione ficta cognoscimus. Nec est, quod his fingendis liberior tibi facultatem sumas, quoniam in Deorum vim & numen cuncta traducas. Non enim admittitur excusatio, quæ nullam probabilem causam habet. Est sanè licentia vitiorum mater, quæ nullam neque decori, neque probabilitatis rationem habens plura quàm oporteat, sibi vindicat,

Delphinū filius appingens, fluctibus aprum. Tunc verò magis probabuntur, cum ita confingentur, ut hac ex illis quasi necessario profecta videantur, si autem consequentia, quæ semper eueniunt. Et quoniam si priora recipiuntur, posteriora parem fidem

fidem captatura sunt (est enim quoddam argumentationis genus ab antecedentibus, ut si hoc precedat, illud quoque consequatur) maior fides in illis struenda est, quorum probatione nititur consequentium persuasio. Quam virtutem Aristoteles in Homero extollit. de quo etiam Horatius ait,

*Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne mediū, medio ne discrepet imum.
Neque verò solum probabiliter, sed etiam molliter
fictiones deducenda sunt. Nam insuavia sunt quæ
dura, & coacta sentiuntur: cuiusmodi ortus Mi-
nerua è capite Iouis quibusdam esse videtur. Verum
tamen huiusmodi mirabilia, quemadmodum plera-
que alia, melius narrari possunt, quàm in scenis agi:
in quibus, ut inquit poëta,*

*Non in auem Progne vertetur, Cadmus in
anguem.*

*Quodcumq; ostēdis mihi sic, incredulus odi.
Ideoque sunt epopœia, quàm tragœdia conuenien-
tiora; quoniam probabiliter actu referri nequeunt,
in qua si tale quid accidet, ab actore aliquo versibus
exponendum erit. Postremò illud præcipiendum est,
ut non multe res admirandæ simul annectantur,
ne vel fidem multitudine amittant, vel satietatem
frequentia pariant.*

De decoro. C A P. X V.

*SEd totius certè rei caput est, videre quid cuique
conueniat. cuius decori, quod Græci πρῆπον ap-
pellant, ignoratione non solum (ut inquit Cicero)
D in vita,*

in vita, sed etiam sapissimè in oratione, & in poematis peccatur. Quod quidem arte comprehendere non potest. sapientem natura virum desiderat: licet sub aliquam praeceptionem cadat. Spectatur verò maximè in personis. Persona aut est poëta, aut aliena, & ficta. Poëta mores graues, & honestos ubique prae se ferre debet, cui fides ex probitatis opinione habeatur. Vt enim quisque animo affectus est, ita rem indicat; similèsq; sunt animi affectionibus actiones hominum, atque sermones. Vnde alios poëtas leues, alios intemperantes, alios molles; contra alios constantes, alios moderatos, alios fortes ex ipsorum oratione discernimus. qui cum sapientes vitae magistri, & correctores esse debeant, non corruptores ciuitatis, iure maximo diuinus Plato iubet turpes & obscenos poëtas e rep. sua longius exulare. Cum aliena persona inducitur, aut nunc primum effingitur noua, aut iam antè ab aliis descripta est. si descripta est, tunc famam sequi oportet monente Horatio: sic iracundum Achillem, ferocem Medeam, tristem finges Orestem. & veteres fabulas, & receptas innouare prohibet Aristoteles. Quod propter Aëtium poëta minus laudatur, quod sapientem Achillem contra poëtarum consensum fecerit: quamuis Ciceroni non displiceat magis facti quandam prudentiam quàm officium poëtae consideranti. Si noua fingitur,

*Seruetur (quod praecipit Horatius) ad imum,
Qualis ab incepto processerit, & sibi cōstet.
Igitur qui prudens, qualis Vlysses, inducitur, sapiēter res agat; & qui pius fingitur, colat, ut Aeneas,
ubique*

ubique pietatem; quem verò moribus & animo in-
 constantem facis, equabilem teneat in vita in qua-
 litatem, similis Demæ Terentiano. Sed & perso-
 nis conuenire debent actiones. Neque enim eiula-
 tus virum, neque firmitas animi mulierem decet.
 Vnde Cicero Sophoclem reprehendit, quòd intole-
 ranter dolentem Herculem inducat: ni à pœta fa-
 ctum hoc dicas, quo ingentem vim doloris exprime-
 ret. Verùm à nullo dolore vinci posse fortem vi-
 rum contendunt omnino Stoici. Nec laudatur qui
 Iphigeniam facit ad aram mortem infractò animo
 despicientem. Cuius rei gratia personarum attribu-
 ta circumspicienda sunt accuratissimè, sexus, ætas,
 genus, studia, conditio, fortuna, & quæ his similia
 sunt. Nam aliter viri, aliter mulieris, aliter senis,
 aliter iuuenis, aliter nobilis, aliter obscuri, aliter
 militis, aliter mercatoris, aliter regis, aliter subditi,
 aliter diuitis, aliter pauperis actiones instituiuntur.
 quarum qui nescit esse moderator, is decorum ser-
 uare non potest. Ipsasq; actiones inter se similes, &
 quasi germanas esse decet, ne in rebus seriis ioci, aut
 seria in iocosis adhibeantur, nèue tragica perturba-
 tiones in comædia excitentur, aut iactentur ridicu-
 la comica in tragædia. Indecorè apud Plautum in
 Cistellaria Alcësımarchus superos testaturus,
 Ita me Dij magni, iurat, minutiq; & patellarij,
 quod risum magis excitat, quàm religionem: idẽm-
 que adolescẽs cum gladio in scenam inducitur tam-
 quam sibi necem ipse consciturus. quod factum ut
 nimis tragicum in comædia damnant. Quamob-
 rem, quoniam pœtica imitatio ab ipsa verisimilitu-
 dine com-

dine commendatur, si persona aut dicentes, aut facientes ita inducantur, ut ab omnibus probentur, quod nihil à sua indole & vita alienum dicant, vel faciant, in summa laude ponetur. Refertque non parum quo pacto singula ab actoribus referantur; quoniam eosdem ipsi affectus induant necesse est, quibus aliorum animos commouere curant.

Ut ridentibus arident, ita flentibus adsunt Humani vultus.

Ac meo quidem iudicio, ut in certa quadam capita rem diducamus, poematis decorum spectari precipue debet in moribus, sententiis, & verbis. Mores, ut dictum est antè, affectiones animi sunt aut insite & naturales, aut studio & consuetudine cōparata. Nam à natura varios mores assequimur; & diuersa loca, & atates magnam afferunt gignuntque morum varietatem; alia quoque ratio viuendi alios mores postulat. quos summa virtus est, scitè, ut tempus & atas ferunt, exprimere. Ac sanè mores diuersi ab eius temporis quo inducuntur, moribus esse non debent, sed omnino consimiles. Quis enim reges ultro citroque se his contumeliis afficiētes, quas Agamemnon & Achilles apud Homerum in se vicissim coniiciunt, nostris temporibus si faciat, non cum stomacho exhibetur? Decorum autem non solum ratione, sed etiam opinione cernitur. De moribus eruditè & pulchrè Horatius in arte poetica: sed Aristoteles, quo nemo fuit in hominum naturis, studiis, & actionibus dignoscendis describendisq; perspicacior, ita plenè & ornatè in Rhetoricis disputauit, ut eorum ratio ex hoc uno fonte copiosissimè peti

simè peti possit. At sententiam, non dictum aliquod celebre hominum opinioni accommodatum, quid sequendum, quid fugiendum sit docens, sed mentem & sensum voco, quam Græci ἔννοια, quasi ἐν τῷ νοῷ dixerunt. Nam id etiam poëta accuratè explicandum est, quo quis animi sensu, consilio, & ratione ad agendum rem aliquam impellitur: unde quid ex voto, quid contrā sententiam eueniat, intelligatur.

Quas sententias pro dissimilibus hominum ingeniis & studiis diuersas esse clarum est. Ceterum illa sententia, qua sunt celebria quadam dicta, poësim quasi luminibus illustrant: quas qui damnant, poëmatis ornatum & splendorem non vident; qui frequentius utuntur, non plurimum saepe commendantur. Non enim coagmentanda, sed tamquam gemmae disponenda, & annectenda sunt. Postremò esse debet apta & conueniens moribus, sententiisq; oratio; qua animi & sensus explicatio est: Neque enim semper, neque apud omnes, neque pro omnibus eodem modo dicendum arbitror cum Cicerone; nec decere verbum ponere in humili, quod in alta oratione conueniret. Sed tamē videre quid cuique conueniat, prudentia magis est, quàm artis.

De carmine. CAP. XVI.

DE carmine verò, quo tamquam instrumento ad explicandam fabulam poëta utitur, quoniam de eo Grammatici copiosissimè disseruerunt, multa nobis dicenda non arbitror. Rem tamen altius paulo repetentes omnem locutionem esse nume-

ris vel solutam, vel connexam dicimus. Numerum Latini vocant tum Græcorum ἀριθμὸν, hoc est diuisam magnitudinem, tum Musicorum ποσὸν, quem opinor rectè finierim longorum & breuium interuallorum conspirantem percussionem. Totus enim est in motu brevis & longi temporis. Neque solum venit in orationem, sed etiam in saltationem, pulsus, cantus, & sonus, & in ea in quibus motus quidam inesse videntur. Itaque Cicero numerum, inquit, voco quicquid sub aurium mensuram cadit. ipsa autem aures temporum spatia motusque mensurant. Atque habet unaquaque syllaba motum suum, & interuallum, breue quidem, cuius est concitatio sonus; cuius verò productior, longum. Syllabarum autem certo numero collocata dispositio, pes est. at pedum certa coniunctio μέτρον à mensura, Latini à canendo carmen appellarunt. Quare metrum est rythmi species, in vocum contractione & incitatione consistens, ac certis interuallis numerisque conclusa. Igitur soluta oratio dicitur, non quæ errat & fugit, sed quæ relaxatur à necessitate quadam numerorum, & liberrius verba coniungit; qualis est vulgaris & quotidianus sermo, à quo philosophorum dictio non abhorret, atque ei simillimus est is quo in epistolis utimur. At numeris quibusdam quasi vinculis astricta oratio numerosam habet dimensionem. Cuius duæ sunt formæ; altera poetarum propria, definitis numeris & modis verborum alligata connexio, altera oratorum ab hac poetarum moderatione & conclusionem vocum ad delectationem aurium deducta compositio,

positio, liberior, modis que remissior : quæ nec ita solata est, ut vagetur; nec tota constans è numeris, ut versum efficiat, sed apta verborum temperatione & intervallorum dimensione numerosa. Vnde oratorum rythmos à poëtarum metris sic inter se differre docet Quintilianus, quòd illi tantum spatiis, hac etiam ordine certo concluduntur, illis, quia syllabarum & pedum nullum præscriptum servant, sed quandam aurium mensuram sequuntur, licet pedes immutare, & pro anapaësto dactylum, quòd inter se sint spatiis æquales, & pro iambo trocheum ponere, quòd eorum paria sint intervalla; hac, quibus pedum rata lex est, alterum in alterius sede collocare non possunt : illis sunt libera spatia, & quomoda cæperunt usque in aliud genus rythmi decurrunt; his & spatia certa, & clausula sunt definita. Ex his ergo versum descripseris orationem arctiore pedum lege coërcitam : arctiore inquam oratoris oratione, cuius numeri sunt liberiores. Neq; si de Pindaro dixit Horatius — numerisq; feretur

Lege solutis, lyricum poëtam credideris certam dimensionem non habere sed quoniam illi multa simul metra, quæ voluerit, primùm accipere licet, atque ea quemadmodum libuerit inter se componere, quorum tamen & numerum, & ordinem deinceps in conuersionibus, quas verbo Græco σποδὰς nominant, perpetuò seruet, numeris fertur lege solutis. Omitto quòd dithyrambici sine vlla carminum conuersione incerto versuum numero pro libidine feruntur. quæ res obscura non esset, si dithyrambica Pindari haberemus. Quin. lyricorum quidā versus

remoto cantu insuaves, ac velut fabularum plerique senarij à modis soluti videntur, non quòd numeris careant, sed quòd his pedibus consistant, qui sponte in communem sermonem veniunt, & nolentibus nobis versum efficiunt; quales sunt maximè iam-bus, trocheus, anapaëstus: in quibus modi, quoniam vsitatissimi sunt, minus intelliguntur. Atqui syl-labarum tempora & spatia, pedum etiam & car-minum varietatem docent Grammatici, quorum tota est metrica ratio, quæ in numerorum tracta-tione consistit: nos poëtica dictionis ornatum bre-uiter explicemus.

De poëticae dictionis ornatu.

C A P. X V I I.

QUEM equidem ornatum in varietate & ele-gantia verborum positum videmus: illa dissimi-litudine satietati occurrit, hac bonitate dictionem commendat. Quamobrem primum verborum im-mensa & infinita panè tamquam silua ad varian-dam & distinguendam orationem comparanda est; mox adhibendum iudicium & delectus, ne impru-denter hac copia utamur. Quæ bonorum verborum electio, usus, & copia est origo & fundamentum eloquentiæ. Constat autem ornatus è simplicibus verbis, atque coniunctis. E simplicibus ad rem de-clarandam valent propria; ad illustrandam verò (ut eloquentia parens Cicero sentit) inusitata, no-uata, trāsata, oratori quidem & poëta communia, sed poëta liberiora. Propria voco, quæ panè videntur
nata

nata cum rebus ipsis, quæque rem maximè declarant. sed ex his fugienda sunt peregrina, humilia, obsoleta, horrida, aspera, inania, exilia, deligenda Latina, grauias, illustria, nitida, leuia, plena, sonantia: quibus sic abundabit, ut verbum nullum excidat nisi elegans, & exquisitum ad sonum. At inusitata, prisca, & vetusta, loco tamen posita, & quoad ferat consuetudo, grandiore & antiquiore facere videtur orationem. Nouata verò, seu reperta sunt aut similitudine, sicut Horatius iuuenescit verbum fecit, quoniam dicitur feruescit; aut deriuatione, ut à cura curaturam Terentius deduxit; aut coniunctione, ut expectorat, omnipotens, veluolum, quæ poetis sunt familiarissima; aut nominis fictione, velut mugire, rugire, balare. Tunc autem sunt noua, cum primum excuduntur. Quorum quidem faciendorum semper fuit in poetis maior licentia, quàm in oratoribus. quoniam poeta ad certam pedum necessitatem compulsi, & semoti à recta quasi via eloquendi non quadam modò verba mutare, sed etiam extendere, corripere, conuertere, diuidere coguntur. Itaque illorum est totus, qui dictionem transformat (ut Gracè dicam) μεταπλασμός. Sed translata precipuè tamquam stellis notant, & illuminant orationem. Est autem translatio, quæ à Gracis μεταφορά dicitur, tropus à propria significatione ad non propriam verbum per similitudinem transfereus, ut saxi de vertice, gannire hominem, scatere siluas, viridis ætas, indignatur Araxis. Transferuntur autem verba vel inopia, ut sitire agros, gemmare vites, lætas segetes, laborare fructus dicimus,

quia propria non habemus; vel maioris significātia, ut inflammatus amore; vel decoris gratia, ut concionum procella, flumen orationis. In quibus primum omnium fugienda est dissimilitudo. etenim qui cali fornices dixit, non vidit in sphaera fornicis similitudinem non inesse. tum reprehenditur longius euocata similitudo: siquidem Cicero mallet dici scopulum patrimonij, quā syrtem. quinetiam repudiatur angustius verbum, nimirum dixeris melius vetas, quā abnutas; nec durius probatur, veluti capitis niues: quod oratores interdum solent aliqua praposita dictione emollire. postremo aduertendum ne qua insit in simili turpitude, sordiumue suspicio, ut in his, castrata resp. morte Camilli, & Glaucia stercus curia. Sed enim summa laus translationis est, ut animum feriat, & huc illucque moueat: qui celer animi motus per se ipse delectat. Et quoniam ex omnibus sensibus, qui tamquam nuntij ea quae percipiunt, ad animum deferunt, acerrimus est oculorum in conspectu mentis ea ponens quae vidit, ad hunc maxime translationem verborum admoueamus. Cūque poëta sit ut in priscis minimè parcus, sic in translatis maximè audax, tum verò audacior esto in his quae suauitatis, claritatis, splendoris, & ornatus gratia transfert. Quorum ea mihi videntur mirum in modum elata, quae his rebus quae sentiendi vi carent, sensum & mentem attribuunt, ut —pontem indignatus Araxis. At ex pluribus translatis verbis fit allegoria, quae aliud dicit, aliud vult intelligi:

Sed nos

Sed nos immēsum spatio cōfecimus æquor.
& Horatius,

O naus referent in mare te noui
Fluctus.

qua cauendum ne pluribus translationibus obscuratur. Ideoq. parcius ea nobis utēdum est. Et μεταωυμια, siue ὑπαλλαγή dicta à Latinis transmutatio, aut transnominatio nomen pro nomine ponēs orationi magnum splendorem & ornatū accersit. Nam pro re inuenta inuentorem subiicit, Tum Cererem corruptam undis; & pro eo quod cōtinetur, id quod continet, Nunc pateras libate Ioui; & id quod efficitur, pro eo quod efficit, Pallentēsq. habitāt morbi; & contrario modo verba immutat, Vinum precemur, videlicet Bacchum, quod est quidem durius, & Vina coronant, & Melior remis; atque etiam eleganter à re possessa nomen ad possessorem traducit,

Iam proximus ardet Vcalegon. Cui finitima est συνειδοχὴ, Latine intellectio, qua aliud ex alio intelligit, aut ex parte totum, Puppēsque tua, pubēsque tuorum; aut ex toto partem, Fontēmq. ignēmq. ferebant; aut ex forma genus, Quicumque Bithyna laceßit Carpathium pelagus carina; aut ex uno plures, Hostis habet muros; aut ex materia opus, Ferro accinctus; aut quocumque modo aliud ex alio intelligit. Abutitur etiam interdum verbo licentius poëta breuem pro paruo dicens, & pro magno grandem, & pro conficere adificare: quamquam hæc omnia quodammodo translata videntur. Igitur singulorum verborum ornatu exiit ex priscis, nouis, & translatis; qua præ ceteris
ad ora-

ad orationis laudem & cultum pertinent. At continuatio verborum certis numeris & modis (ut supra ostendimus) alliganda est. In qua (ne dicam esse fugienda vitia corrupti sermonis, & obscuritatis. nam ad laudem non satis est culpam vitasse; virtutes multa requiruntur) ita debent verba collocari, ut neque sit asper, neque hiulcus, nec diffluens, dissolutusue concursus. Cuius rei sunt iudices aures ipsa non agrestes, sed humana & culta; quae ledantur horridis, offendantur vastis, respuant inconcinna. Asperiores litterae simul iuncta durum sonum, concurrentes coharentesque vocales hiantem reddunt. Percussiones vero intervallorum si dictionibus terminentur, laxum & solutum, ac subsultans carmen efficiunt: contra viriliter incedit, cuius dictiones pedum structura quasi nodis constringuntur. Permutatio quoque pedum quantum variat orationis formam ex dissolutis apta, ex aptis faciens dissoluta! Quod iudicium ordinandi verba ita ut extet concinnitas aptior, & ad rem exprimendam accommodatior, natura in auribus posuit: quae ad carminum summorum poetarum sonum assuefaciende, non inculta relinquenda sunt: quemadmodum qui in silvis & agris educantur, expertes fiunt civilis consuetudinis & morum. Quid de virtutibus & ornamentis loquar, quae afferuntur orationi ex ipsa collocatione verborum? Longum certe, & arduum opus, quodque maiore doctrina, acriore iudicio, usu indiget longiore. Quanta nitet ex circumlocutione maiestas! quae id quod paucioribus verbis dicitur, pluribus explicat, & grauioribus! Elata
sanè

*sanè dicendi figura, & summoperè culta à pœtis,
& illorum fere propria,*

*Etiam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.*

*Quid Hyperbole, qua rem incredibiliter tollit, quã-
tum extollit orationem, quantãque in admiratio-
nem animum rapit pœtis vsitatissima!*

—geminique minantur

*In cælum scopuli. Quantus epithetorum or-
natus, cum rem exprimunt, & illustrant! tristia
bella, puniceus color rose, aspera nigris aquora ven-
tis, alma Venus, umbrosa ripa, silens nemus: qua
sunt gratiora, cum translatione decoratur. Tot præ-
terea sunt verborum conformationes, & ornamen-
ta sententiarum, quibus illuminatur oratio, ut illis
explicandis maiore studio & labore opus sit. Sed &
ipsi dicendi magistri horum definitiones & exem-
pla subtiliter & copiose explicant, in pœtis, quorum
prior extitit orationis cultura, quàm in oratoribus
amplius notata: à quibus non pudebit nos repetere
eos fructus quos ex pœtarum libris collegerunt.
Non possum tamen quosdã non irridere qui verba
de industria traiciunt; unde potius obscuratur id
quod dici volunt, quàm intelligitur; multa etiam in-
ania inculcant, & tamquam in rimas inferciunt
non ornamenta carminum, sed complementa, &
quedam quasi fulcra, quibus structura verborum
& adificatio sustineatur sine ullo delectu, ornatu,
& decoro. At in pœta (ut summatim loquamur)
qui sese ab initio ita comparare debet, ut aures om-
nibus insidiis capiat, lecta verba esse debent, sonan-
tia, &*

tia, & grauias, multisque conformationibus temperata; verborumque continuatio elegans, ampla, fluens, ornata figuris, distincta luminibus, apta modis, cadens iucunde, explens aures, grauitate, maiestate, venustate condita, nihil insolens, nihil ineptum, nihil asperum & horridum habens, omnia nitida, omnia decentia, omnia ratione & arte moderata. Quoniam verò debet oratio rebus conuenire, & res alia graues & elata natura sunt, alia tenues & demissa, alia mediocres; dicendi quoque facies, χαρὰντις Gracè, effigies inquam rei non vna est, sed alia sublimis, alia humilis, alia temperata. Ergo tria genera dicendi; ἀνδρὸς, magnum, graue, vber, amplum, generosum & summum; ἱερὸς gracile, subtile, tenue, humile & demissum; μέσος medium utriusque particeps & temperatum. Amplum illud & copiosum genus maiestatem verborum, grauitatem sententiarum, illustria ornamenta, constantem & elaboratā concinnitatem amat; in tenui simplex, lenis, pura, & de medio panè sumpta oratio, nec in delibandis floribus dictionis occupata; at medium neque fluit, ut tenue, nec incedit, ut graue; neque planum, ut exile; neque tumidum, ut grande, inter utrumque consistit, & permulcens auditoris animum leni lapsu peruoluitur, nitida & quadrata oratione compositum, floridum totum & amœnum, & verborum ornatu & numerorum sono iucundum. Sunt tamen cuiusque generis propria quedam vitia, tamquam scopuli, euitanda. Nam in graui tumor per se ipse fastidiosus & insuauis est; nec grata est nimia diligentia, qua mollem &

enerua-

eneruatam reddit orationem. Cuius rei gratia fugienda est κωσολία, quæ plura quàm necesse sit, & insolentius quàm deceat, exquirens minus efficit quàm debet, quoniam plus audet quàm par est. Verùm tenue siccitate, velut macie, tabescit; ut quæ illud grande genus orationis fertur ingente strepitu & fragore, sic humile hoc insistit, & in ipso cursu languidum & iners subsidet. Itaque medium genus mediocritate sua contentum nec trepidat remitti, ne gracile fiat & exile; nec affectat attolli, ne superbius exultet. Praclarèque Horatius

—sectantem leuia nerui

Deficiūt, animique; professus grādia turget.

Serpit humi tutus nimium, timidusq. procelle.

Siquidem, ut idem inquit,

In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.

Tot igitur dicendi genera sunt, & in his ipsis generibus quidam gradus. Nam & infimum quandoque attollitur, & demittitur interdum graue, prout res ipsa desiderat: sic tamen ut ille grauis dignitatis suæ meminerit, & spiret etiam in paruis magna; & tenuis exilitatis suæ in magnis non obliuiscatur. Quàm grauius & ornatè in Æneide Virgilius formicarum atque apum officia describit!

Feruet opus, redolentque thymo flagrantia mella.

& de Deo loquens in Bucolicis non tonantem illum, non fulgurantem facit, sed quàm aptè ad rem inquit!

Ille meos errare boues, ut cernis, & ipsum
Ludere quæ vellem calamo permittit agresti.

Neque

Neque illud negligendum est, quod monent prudentes quidā viri, ut poëmaticis partes omnes aqua-liter ornemus, ne nimius splendor unius alterius nitore officiat. Atque etiam rectè præcipit Aristoteles, ne quæ partes morata & sententiarum gravitate nobiles per se sunt, insigni verborum ornatu illustrentur, quo maiestatem rerum & splendorem amittant: illuminentur verò splendidioribus verbis minus morata partes & sententiarum pauperiores, ut saltem orationis pulchritudine commendentur. Quæ verò (ut Horatius consulit)

-Desperas tractata nitefcere posse, relinquas. Nihil enim patimur in poëta quod perfectum perpolitumque non sit. & cum cetera exornaueris, tandem caue, ne illud ex eodem poëta dicatur,

*Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciit.*

*Quòd potior imitationis cura, quàm
carminis habenda sit.*

CAP. XVIII.

QUOD si maior est habenda rerum cura, quàm verborum, quæ significationes sunt rerum, illasque prouisas sequuntur non inuita, poëta primum omnium fabulam sollerter excogitet, disponatque prudenter, ut quæ maximè vim, officium, & finem poëseos, quo nihil est in omni re maius, attingat. Etenim si poëta munus est humanas actiones imitari, ceriè studium imitationis in poëta præcipuum esse debet. Nec ipsa imitatione quicquam
difficilius

difficilius est. cuius laudem pauci ac vix unquam plenè assecuti sunt. Atque ut potissimum lineamenta spectantur in pictura, sic in poëmate fabula. Tota igitur materia primum inueniendâ; deinde disponendâ, ne cogitationibus novis interuenientibus constitutio fabula perturbetur; postremò verborum ornatu vestiendâ est. At verò ingenium suum quisque rectè cognoscat, ut intelligat in quam rem natura feratur: ne quid tum inuita Minerva. Diligenter etiam vires suas examinet, ut ne quod negotium sustinere non possit, inconsideratè suscipiat. Quod totum Horatius illis versibus aperte nos docuit:

Sumite materiâ vestris qui scribitis æquam
Viribus, & versate diu, quid ferre reculent,
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter
erit res,
Nec facundia deferet hûc, nec lucidus ordo.

De pulchritudine poëmatis.

C A P. X I X.

SED de fabula & carmine opinor iam satis. Reliquum est, ut, quando poëtica vim, naturam & formam quasi typo expressimus, illius pulchritudinem paulisper animo & cogitatione intueamur. Equidem pulchrum à dulci non separo, sed poëma perfectum, & omnibus numeris absolutum cum Platone pulchrum appello: cui pulchrum & perfectum idem est. Est autem pulchritudo apta par.

E ium

tium inter se quodam cum lepore cōiunctio. Quam duplicem volunt; unam animi, quæ est ipsa honestas, eadēque est sapientia; quæ incredibiles amores excitaret sui, si cerneretur; alteram corporis: atque hanc vel visu capi, vel auditu, quæ harmonia dicitur. Sanè Aristoteles duabus rebus constare pulchritudinem inquit; magnitudine, quæ est iusta partium moles atque mensura; & convenientia, quæ est debita membrorum inter se compositio; sed Plato etiam coloris quandam suavitatem requirit. Quæ nisi insint in pœmate, pulchrum esse non poterit. Eius magnitudo est debita fabule moderatio, ne maior, minôrue sit, quæ memoriæ vim aut superet amplitudine, aut fugiat exiguitate. Et ad totius conformationem rata proportionē respondere partes inter se debent, ne fabula in caput excrescat; & tragœdia prologo absumatur. Accedit compositio, quæ partes suo quamque loco disponit: quarum conspiratio totum opus apta coniunctione conformat. Ultima est suauitas non in imitationis modo, verum etiam in carminis ornatu & venustate sita. Ac fabule quidem magnitudinem, & compositionem animus; orationis verò concentum & suavitatem, numerorum iudices aures percipiunt. Et non secus ea quæ formosa sunt, aut utilitatem, aut voluptatem, aut utramque simul (ut censet Plato) afferre solent; sic decora & ornata pœsis prodest, simul atque delectat. Verum enimverò nihil est inter mortales omni ex parte perfectum; neque ullum pœma undequaque absolutum. Sed ut in formoso ore sæpe quidam sunt
naui,

navi, qui non agrè inspiciuntur; sic parvis maculis alioquin elegantis & concinni pœmatis non facile vir prudens & eruditus offenditur. At quis obsecro prauum nasum ferat, quamuis oculi sint venusti? Quod si panegyricam orationem Isocrates annis decem limaui; si Plato Dialogos suos natus annos octoginta nondum emiserat, ut nihil prodiret, nisi castigatum ad unguem; quanto maior in emendandis pœmatis adhiberi diligentia debet, quæ sunt ipsis dialogis & orationibus præstantiora? Itaque ille meritò præcepit,

—nonumque prematur in annum.

Non equidem si mediocres artifices sustinemus, pœtam etiam feremus in mediocritate consistere: cui non multa licent; cui non quauis sententia, non qualibet vox, non quacumque iunctura & numeri conceduntur; cuius diuitiæ non in copia posita sunt, sed in electis opibus consistunt; in quo perpetuam quandam magnificentiam, grauitatem, auctoritatem, magnitudinem, & sententiarum atque verbarum amplitudinem desideramus; quem postremo in omni re volumus excellere: quia non approbationem solum, verum etiam mouere debet admirationem; quæ in hominum animis dominatur & imperat. Itaque

—mediocribus esse poëtis

Non homines, non dii, non concessere columnæ.

Quamobrem si Cicero bonos perquamdiu nullos, vix autem singulis atatibus singulos oratores scribit inueniri tolerabiles; cui mirū erit, si multis sæculis

vix unum pœtam bonum reperiamus ? Sed hoc quidem est è diuina quadam magis , quàm ex humana facultate , vt quis magno ingenio prœditus , non vulgari doctrina eruditus , omnium magnarum rerum & artium cognitione instructus humanas actiones prudenter & ornatè imitetur & explicet . Non igitur absque ratione pœtam eadem laurea corona qua imperatores , utpote singularem & perfectum virum , donauerunt .

IO. AN-

IO. ANTONII

VIPERANI

DE POETICA

LIB. II.

De poematum differentiis.

CAP. I.

I BRO primo disputata sunt ea quæ omnibus poetica formis communia sunt : hoc altero propriam cuiusque rationem speciatim & definitè trademus . Sed illarum prius inter se discrimina ostendemus ; quorum alterum in his quibus effingimus ; alterum in his quæ finguntur ; tertium in modo fingendi positum est . Primum vim habet instrumentorum , medium materiae , postremum formæ . Ad primum illud Harmonia, Rhythmus, siue Saltatio, & Carmen veniunt : quibus poeta vel promiscuè simul omnibus , ut Lyrici & Dithyrambici ; vel separatim , ut Tragici atque Comici (quamquam Comædiæ chorus , penes quem erat saltationis usus , ob nimiam maledicendi licentiam postmodum interdictus fuit) vel illarum aliqua tantum utuntur , ut Epici, quos saltationis & harmoniæ cura non attigit . Altera, quæ ex re oritur, differentia humiliores fabulam, qualis est Comædiæ, à graviore ceterorum panè generum imitatione

tione discernit. Quod verò ad modum fingēdi pertinet, vel pœta solam personam sustinet, sicut Lyrica pœsis, & Dithyrambica sæpè; vel absque pœta persona aliorum inducit, quemadmodum Tragœdia, & Comœdia; vel cùm pœta aliorum personas admittit, non secus atque Epopœia semper, & interdum illa quæ cum carmine vsurpāt rhythmum, & harmoniam. Quibus rebus quidam adducti pœsim in tria genera secuerunt, videlicet ἐκζημιῶν, quod narratiuum dicunt; δραματικὸν, quod actiuum vocant ab agentibus personis, & ἀ colloquentibus διαλογικὸν μίχτον, quod ex utroque est mixtum. Quæ quidem ego potius cum Aristotele fingendi modos, quàm pœtica formas esse crediderim. Formæ enim plurimum inter se differunt, neque alia in aliarum possessionē venire, aut transferri potest. quòd si pœtica formas & Tragœdiam, & δραματικὴν facimus, ac rursus Tragœdiam δραματικὴν esse dicimus, quis non videt formas inter se perturbatum iri? at differentiarum modi permisceri, & conuenire inter se possunt.

De Epopœia.

CAP. II.

NVNC Epopœia naturam explicabimus, quæ ceteris & grauitate rerum, & sublimitate carminis antecellit. Cuius vox Græca ab ἔπος & ποιεῖν deriuata, quorum illud vel verbum, vel carmen, hoc facere, seu fingere significat, omnem vel soluta oratione, vel carminibus expressam fictionem significat. qua communi nominis deductione compositores

sitores dialogorum, & poëta quilibet Epici vocari possunt. Ac quemadmodum ἔπος licet omnem locutionem signet, præcipuè tamen notat à dignitate dictionem poëta, quod est carmen; sic etiam sepe carmen hexametrum ob stabilitatis, gravitatis, & magnitudinis excellentiam commune nomen proprium facit: ipsi etiam conditores hexametri carminis, qui poëtarum nomen sibi vindicarunt, ob præstantiam epici nuncupantur. Vocantur quoque aliaratione Heroici, quod heroum actiones imitentur: unde etiam carmen hexametrum à maiestate & amplitudine heroicum dicitur. Nec quicumque hexametra componet, heroici nomine dignus existimabitur, si non graui oratione describat illustrium virorum actiones; ni ab orationis ornatu potius heroicum dictum velimus: ut Eustathius ἐποποιουδὲς inquit ὀνομάσαι τοὺς ἐν τῷ ἑξαμέτρῳ τόνω ἡρωϊκοῦτας. Hoc genus poëtica Suidas perscribit his verbis: ἡδ' ἡρωϊκῆ μέτρῃ ἱστορία, καὶ γὰρ σεβυμὲν μῦθου ποίησις ἐποποιία ἐστίν. Sed qualis erit hæc poësis, à qua fabulam, tamquam animam à corpore, disiungunt? aut quæ historia carminibus scripta promerebitur umquam nomen poëmatis? Alij definiunt Δειῶντε, καὶ ἡρωϊκῶν, καὶ ἀνδρωπύων πράγματων ἐμπροσθέν. Sed neque Deorum propriè, neque omnium hominum actiones hæc poësis amplectitur. Nos verò illam his verbis circumscribimus: Poësis, quæ solo carmine hexametro utens illustres actiones imitatur narrando, epopæia est. Nam poësis non est, quæ nullam actionem imitatur; illustres verò actiones illam distinguunt à Comædia, &

narratio eam quoque secernit à Tragædia, in qua, ut in Comædia, res aguntur, nō narrantur; hoc autem, quod solo carmine, & illo quidem hexametro utatur, à reliquis generibus separatur. nam illa etiam rhythmum & harmoniam adhibent aut promiscuè, aut sigillatim. Et hexametrum quidem carmen dramaticis fabulis minus idoneum visum est; sed iambus, qui sponte in omnem sermonem incurrit, habitus est aptior. Porro in epopæia personæ inducuntur graues, quales heroës, reges, duces; res finguntur excellentes, quales præsertim sunt bellicæ; sententiæ excogitantur illustres, verba deliguntur grandia & ornata, verborumque compositio apta & numerosa exquiritur. Atque Horatius illis versibus,

*Res gestę regumque ducumq. & tristia bella
Quo scribi possent numero, mōstrauit Ho-
merus.*

& materiam, & carmen epopæia docet Homeri exemplo; qui heroicum carmen, sicut Orpheus lyricum (ut Plutarchus scribit) fertur primus inuenisse; solusque est ante Virgilium, qui hoc carmine dignè, qui legeretur, heroum facta depinxit.

Quæ in epopæia nonnulli requirant.

C A P. I I I.

T*V M in epopæia quarunt docti quidam viri quatuor ista, veterem memoriam rei sue historiam, imitationis allegoriam, hexametrum carmen, & dictionem rebus accommodatam. Sic Vir-
gilius*

gilius aduentum Aeneae in Italiam à rerum scriptoribus est mutuatus. Quod opinor factum à poëtis, ut ex commemoratione antiquitatis fabula plus fidei haberet. Et vero simile est regum magna quaedam facinora peruulgata esse, non obscura, eademque ratione tragædiarum argumenta nota sunt & illustria: contra Comædiarum, quia humiles & ignobiles actiones imitantur, ignota. Quoniam igitur argumenta sumunt ab historiis, quamuis multa suo iure fingant, aliūque ordinem contexant, nullo tamen pacto à publica memoria dissentire debent, ne veritati contraire videantur. Nec Virgilius reprehensione caruit, quòd Didonem honestam & castam mulierem impuram & impudicam fecerit, & amore captam Aeneae, quae longè ante Aeneam vixerat. Sed eum quidam defendere conātur, quòd in Episodiis & id quidem sinxerit, quod lōgis temporum interuallis obscuratum, ac panè obrutū nullius memoria refelli potuisset. Quòd si varia fortasse ab historicis scribantur, poterit tum cuius voluerit auctoritatē liberè sequi. Neq. idcirco non erit actionum imitator poëta, sed rerum pronuntiator. Nam ita rem adumbrat, & alia quadā facie cōformat demendo, addēdo, transferēdo, ut nouo & ficto actionum ordine atq; contextu historia figuram in poëmaticis imaginem speciemq; conuertat. Mox allegoria res inuertit, & à definita ad communem rationem trāsferit. Etenim poëta licet ab historico res certas & singulares accipiat; tamen (ut loquar earum more qui logici appellantur) ab indiuiduis ad formas & genera sese traducit, explicatque

in definitis personis uniuersam rerum imaginem: sicut Virgilius (ne ab hoc summo apud Latinos pœta discedamus) non ut singularis cuiusdam ducis res ab Aenea gestas exponit, sed exemplo Aeneae p̄ij regis atque magnanimi simulacrum effingit. Et quoniam pœta studium in eo præcipuè positum est, ut rebus fictis rectam viuendi rationem doceat, quàm pulchrè idem Virgilius toto opere ἀλλῶπος-κῶς virtutis viam describit! cuius radices (ut quidam loquitur) amaræ sunt, fructus verò suauis.

*Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas
Ostendunt.*

*Quam rem illis versibus iam omnibus penè notis
Hesiodus etiam docuit:*

τῆς δ' ἀπετῆς.

Et Aeneas post infinita propè terra marique discrimina superata Italia regno potitus conqueuit. Carmē verò hexametrum, quod Pythium ab Apolline inuentore dixerunt, Et ab orationis ornamentis heroicum, propter stabilitatem Et amplitudinem, quia latiore seu tardiore mensura motūque incederet, sonarētque quid grādus, quod ipso sensu percipitur, Epopœia, quæ est mera narratio, aptissimum iudicatū est. Hoc Orpheus, Linus, Homerus in hymnis quoque vsi sunt; hoc etiam ad amores, sed tragicos Musæus; hoc præterea Hesiodus, Nican- der, Aratus, Oppianus narrationes Et præceptiones suas plenè Et eleganter explicarunt. Demum heroicam maiestatem decet sublimis dictio; quæ verborum grauitate rerum amplitudinem exæquet.

De na-

obrem epicus pœta (quod antea præcepimus) unam primò fabulam ingeniose conformabit; eamque variis episodis & digressionibus intextis delectationis gratia & ornatus, quoad eius fieri poterit, augebit, ornabitque rerum mirabilium fictionibus; quæ à verisimilitudine commendentur, & loco appositæ suauem pariant admirationem. Equidem si in vlla (quod antè dictum est) in hac maximè pœsi, in qua narrantur res, non aguntur, datur liberior mirabilia fingendi facultas. Ad hæc fabula epopœia vel connexa, velut *Odyssæa*, in qua *Vlysses* agnoscitur, agnitusque extemplo rerum domesticarum statum in meliorem ex deteriore conditione reducit; vel sine agnitione, aut peripetia simplex erit, cuiusmodi est *Ilias*, & *Aeneis*: in quibus si aliquorum est vel agnitio, vel fortuna commutatio; ad episodiorum rationem illa pertinet; ipsa tamen fabula neque agnitione, neque peripetia ad exitum perducitur. Erit præterea vel morata, quæ magis in describendis moribus laboret; vel pathetica, quæ cadæ & vulneribus vehementius animos permoueat. Ac *ῥᾶδός*, licet fabula connexa magis conuenire videatur; tamen in alterius fabula genus non intempestiuè aliquando etiam accersitur. At mores uniuscuiusque personæ probitatem ipse præ se ferens ubique pœta sic exprimet, ut cuiusque vitæ consuetudinem ante oculos ponat aut virtute laudabilem, aut vituperabilem vitio, semper decoro personarum, locorum, & temporum sapienter seruato, & modo in benefactis comendandis, & in reprehendendis malefactis adhibito. Vnde multa legisse, multa audiuisse, multa vidiisse, multa tra-

Etasse,

etasse, multa obseruasse, multa animo & cogitatione percurrisse necesse est eum qui omnium mores vitasque describit. Quod si quid fabula constitutio secum interim afferat turpitudinis, vel leniter illud tanget, vel dissimulabit acutè, vel sapienter obscurabit: neque, dum vitia reprehendit, obscenis vocibus utatur, quæ memoria voluptatum animum turpiter afficiant. Quid enim turpius? quid indignius est homine graui impudica oratione? Ac parum certè sapuit, qui Virgilium tamquam nimis castum notauit. Profectò qualis est cuiusque animi affectus, talis etiam est eius oratio. Nec quæ de moribus altero libro præcepta sunt, repetenda hic arbitror. Et sententia (ut suprà dictum est) cuiusque mentem & sensum exprimere debet: eamque personis pro sexu, ætate, conditione, studiis conuenire iubet lex decori. Neque solum cum actionibus, verum etiam cum verbis mores, & sententias congruere oportet. Dictio grauis & ornata (quod sæpe diximus) & verborum collocatione numerosa desideratur, quæ rem ipsam suo quasi sono exprimat. Nec, si res humiliores inciderint, orationis formam variabit; sed eandem styli legem tenebit, quam sibi primùm imposuit. quamquam leuium personarum ea scribet opera & officia, quæ fuerint in illis grauiora; atque ea quoad res patietur, dicendo attollet: sic contrà in infimo genere dicendi res magna oratione ipsa deprimuntur. Et quando copiosius de elocutione suprà disseruimus, satis erit hoc loco monere, ne epicus alio versuum genere, quàm hexametro, utatur; quod narrationi aptissimum esse demonstrauimus.

De par-

De partibus Epopœiæ.

CAP. V.

PARTES epopœiæ post eius naturæ explicationem docendæ sunt, quæ ab huius artis scriptoribus tres numero traduntur, Propositio, Inuocatio, Narratio. Sed pœtarum aliqui consueverunt præmio, tamquam citharæ δι' προαυλίσω, uti; quod à iusto & legitimo carmine separatur. huiusmodi est illud Virgilij ab aliis deinde sublatum,

Ille ego qui quondam.

Vbi videtur Arabum, Chaldaeorum, ac Prophetarum morem imitari, qui statim in operum principis sua nomina adscribunt. Quod liceátne fieri dubitationem fortè aliquam habet: sed quoniam id neque ordinem pœmatis inuertit, neque pars ulla est operis, sequetur quisque quod volet. Propositio brevis est fabulæ ostensio: in qua id præstat pœta quod orator in exordio, nimirum docilitatem, quæ dicendorum finem ostendit. Quamobrem cum una & simplex fabula sit, quónam modo propositio, quæ illius exitum finemque demonstrat, res plures atque dissimiles complexu suo recipiet? Nec equidem Virgilij Georgica, quorum propositione res diuersæ continentur, pœsim esse dixerim, cum fabula careant, neque ad ullum genus pœtica referantur: neque illum in Aeneide reprehendi iure posse existimauerim, quòd multa & diuersa proponere videatur. Nam etsi arma, virumque cantaturum se dicit, non tamen varias actiones complectitur; quarum non sit idem exitus. Non enim arma à viro se-
iunxeris:

iunxeris: neque ille omnia viri facta pronuntiat, sed quæ ab euerso Ilio passus est, donec in Italiam promissam sibi sedem peruenit; ubi aduersantem sibi Turnum magna virtute sustulit. Quæ omnia ad unū eundemq. finem conferri vides. Quid est enim in illo, quod ab hoc fine vagetur & erret? Quid? si (vereor ne cuipiam aut impudentior videar, aut curiosior) propositionem cum inuocatione Homeri modo consunxisset hoc pacto,

Dic mihi Musa virum Troiæ qui primus ab oris,

num unitatem fabulæ (ne quid de moderatione verborum loquar) melius & apertius indicasset? Atque ut simplex, ita etiam brevis debet esse propositio, quæ rerum fastigium absque multitudine verborum attingat. Non enim auditor in propositione detinendus est verbis: qui ubi rerum exitum, & scopum didicit, ad narrationem festinat. neque tamen ea verba decidenda sunt, quæ si subtrahantur, rem obscuratura sint. Ad hæc poëta longius proponere non debet, quàm res ipsa postulat. Tunc autem longior propositio videtur, cum ea proponit quæ post exitum fabulæ euenisse creduntur. Ideoque illa apud Virgilium,

—genus vnde Latinum,

Albaniq.ue patres, atque altæ mœnia Romæ, extra descriptionem fabulæ sunt, in Augusti populique Romani gratiam dicta. Nam res Albanorum & Romanorum non sunt coniunctæ cum fabula. Neque velim putes Virgilium ad Augusti usque tempora opus suum perducere voluisse: siquidem
(*ut omit-*

(*ut omittam quòd illarum rerum fabulam nullam videmus*) in incredibilem magnitudinem opus excreuisset, si illud Episodiis, & digressionibus (*ut par erat*) amplificasset, & ornasset; aut, si breuiter omnia sine ullo ornatu perstrinxisset, quàm arida, quàm insulsa, quàm dissimiles à prioribus reliquæ pœmatis partes extitissent? Præcipiunt quidam hoc loco, ne proprium nomen in propositione ponamus, sed illud circumlocutione explicemus, quo res magis exponatur. quo modo non *Vlysses* dixit *Homerus*, sed (*ut utar Latini pœtæ verbis*)

—viri, captæ post tempora Troiæ

Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.

Quæ circumlocutio si obscura fuerit, eo loco maximam obscuritatem afferet, ubi maximè docilitate & perspicuitate opus est. Atque etiam illud addunt, ut, si circumlocutione uti nolimus, pro proprio nomine patronymicum locemus. Verùm etiam cum proprio nomine coniunctum patronymicum legitur apud *Homerum* in *Iliade*. Potius illud præcipiendum erat, quod etiam *Rhetores* in exordiis præcipiunt, nihil magnè sonandum in propositione, non elata verba, non promissa grandia, sine affectata diligentia, sine vlla ingenij aut doctrina venditatione, ut grauius & ornatè semper insurgat oratio.

Quod *Horatius* scitè monuit,

Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim,
Fortunam Priami cātabo, & nobile bellum.
Quid dignū tāto feret hic promissor hiatu?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

& Ho-

& Homerum adeò commendauit, qui grauis sine fastidio & arrogantia,

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem

Cogitat, vt speciosa dehinc miracula promat.

Nec certè nō semper propositione vtetur pœta. nam licet orator eum qui audit, non curet docilem interdum facere, cū res aut nota est, aut parua; tamen, qui magna dicturus est, atque incognita, semper proponet. Rem propositam sequitur inuocatio, quæ diuini numinis est imploratio: quoniam dicturum res magnas, nec antè auditas decet vel à Musis, quarum vi pœsis excitatur, vel à Diis, præsertim iis qui præesse dicuntur his rebus quæ proponuntur, auxilium petere. Sic Lucretius cū de natura scribere instituisset, Veneris numē implorauit procreationis authorem. Id quod parat beneuolentiam pœta, vt qui Deorum inuocatione fastidium à se depellat; & attentionem gignit magnitudine rerum, vt quæ sine aliquo caelesti afflatu explicari non possint. Quidam virorum illustrium potestatem, quasi Deorum numen ambitiose nimis obtestati sunt; sed tunc maximè temporis, cū Imperatores orbis tamquam superi omnium rerum domini & moderatores colebantur. At verò Græci inuocationem cum propositione coniunxerunt, Latini separarunt; quamquam Latinorum aliqui Græcos imitari maluerunt. Non dicam quod Protagoras Homerum reprehēdit, quòd in propositione Musam inuocasset, quoniam prius proponenda sunt ea quo-

F

rum gra-

rum gratia Musarum auxilium exposcendum est. Est enim levis reprehensio. At Lucanus, quamvis inter historicos potius, quàm inter poëtas annumeretur, non statim propositioni inuocationem subiunxit, sed prius in bellorum plusquam ciuiliū acclamationem & execrationem aliquanto digressus est.

Quam conqueſtionem miror à quibusdam vocari narrationem. Præterea vsus inuocationis non solum in principio, sed in aliis quoque locis est. Enimvero quod oratori datur in ipso cursu orationis, cum locus postularit, renouare beneuolentiam, & attentionem, idem etiam licet poëta vel ob aliquam rei nouitatem exortam, vel ob instantem aliquam rei grauitatem, & magnitudinem Deorum, seu Musarum opera iterum poscere. Non aliter Virgilius descripturus in sexto libro numquam visa & inaudita, neque ulli uiuentium nota loca rogat eorum Deorum facultatem & numen, quibus imperium est animarum; & maius opus mouens in septimo Musam orat:

Tu vatem, tu diua mone, dicā horrida bella.
Post Deorum, seu Musarum inuocationem res proposita explicanda est: antequam narrationem sæpe causa quadam vel à prima origine repetuntur, quæ viam ad ipsam narrationem muniant, eamque reddant illustriorem: velut ante legitimam narrationem Virgilius causas p̄dij Iunonis contra Troianos à capite reuocauit,

Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni.
At fortasse cuiusdam non videtur epopœia sola narratione consistere; propterea quod alia personæ loquentes,

quentes, & quasi agentes inducantur. Sed is certè non intelligit aliorum sermones, & actiones narratione poëta contineri, eiúsque nomine omnia explicari. Atque is poëta magis commendatur, qui quàm minimum loquitur ex sua persona, semper autem alios imitatur; nā eius laus præcipuè in imitatione posita est: non autem, ubi ex sua persona loquitur, imitatur. Quod Homerus & Virgilius poëtarū principes summa arte præstiterūt. Quamobrem epopœiam ipse, dum acrius vim eius & naturam contemplor, quoniam poëta solam personam sustinet, non mixti generis, quod ferè omnes aiunt, sed ἑρμηνεύειν esse puto.

Vnde principium narrationis in epopœia ducatur. C A P. VI.

SED unde narrationis sue principium epici ducant, non erit opinor inutile inuestigare; quandoquidem inter se plerique disputant, an à primis rebus, an à mediis, siue ultimis initium faciant. Ac nonnulli à mediis rebus, seu postremis exordium narrationis illos sumere existimant, ne historiarum similes esse videātur, qui narrationem à summis rerum initis causisq; deducunt, solum ordinem rerum, temporūque seruātes; cū poëta non rerum gestarum habeant, sed narrantis personam rationem, siue suam interponant, siue fingant alienam. Referūntque Horatianum illud præceptum, Ordinis hæc virtus erit, & Venus, aut ego fallor,

Vt iam nunc dicat (*media, vel ultima*) iam nunc debentia dici

Pleraque (*nimirum prima*) differat, & præsens in tempus omittat.

(*vel in præsentia, & in ipso narrationis principio, vel in aliud tempus, quod videbitur fore commodius.*) Rem quoque exemplis probant Virgilij, qui ab Aeneæ navigatione è Sicilia in Italiam, & Homeri, qui ex eo tempore quo Vlysses à Calypso detinebatur, exorsus est. At quæro unde principium ducat in Iliade? à decimo inquam anno belli Troiani. Num igitur bellum Troianum decantare proposuit, an iram Achillis? Et quidem ipsiusmet verba iram Achillis habent, non bellum Troianum. Alioquin si bellum Troianum proposuisset, Aristotelis sententia poësim tum fecisset nimio longiorem, tum multa, & panè infinita rerum varietate perturbasset. Num igitur absurdè Horatius de Homero inquit,

Nec gemino bellū Troianū orditur ab ovo?
Si quidem Achillis ira cum belli causis coniuncta est, cur non alius minus intelligens, & poëticarum rerum imperitus à bello principio, vel ab his quæ belli causis præcesserūt, narrationem exorsus fuisset? Ad Homerum ab ira, quas proposuit, causis exordium cæpit: reliqua, quæ ad bellum pertinebant, & perfectæ iā erant, pulchrè & artificiose interseruit. Nō igitur Horatius inscitè inquit de Homero,

Nec gemino bellū Troianū orditur ab ovo.
Verum, ut clarius fiat id quo de queritur, in primis statuendum est, quid sit epopœia narratio. Est autem non

tem non rerum gestarum expositio, quæ historico-
rum est propria, sed ficta cuiusdam actionis explica-
tio. Non enim pœta narrat ea quæ gesta sunt, sed
quæ geri debuerunt, vel potuerunt; ita ut rerum
perinde ac gestarum illius narratio sit. Cuius illud
est profecto principium, quod est præsentis fabula
initium. Etenim ea quæ Epici imitantur, certo ali-
quo temporis interuallo, unius videlicet anni, vel ad
summum duorum aliqui circumscribunt, non secus
ac tragædia & comædia fabulam unius diei, vel
duorum ad summum, curriculo definiūt; quam rem
in Homeri, & Virgilij pœmatis animaduertunt.

Quamobrem si ea quæ Epici imitantur, hoc tempo-
ris spatio concludi possunt, cur non à primis, ut Ho-
merus ab iræ causis, exordietur? Quod si plurium
annorum ambitu continentur, tum vel ab ultimis,
vel à mediis incipiet; prima verò, & media oppor-
tunè intextet: quemadmodum tragici & comici non
ea omnia imitantur per agentes personas, quæ ar-
gumento commemorant, sed inde agere personas in-
ducunt, unde res ad certam temporis legem venire
potest: quæ verò antecedunt, ea explicant in prologo.

Dico autem prologum primam fabula partem, in
qua res præterita ab actore aliquo edicuntur: quod
in actu primò maximè fit, ut spectator ex præteri-
tarum rerum cōmemoratione intelligat, quæ agun-
tur. Profectò si ea omnia quæ argumento exponun-
tur, per agentes personas effingerètur, non tragæ-
dia & comædia unius diei, nec unius anni, sed plu-
rium esset epopœia. Licetque Aristoteles putet epo-
pœiam non ut tragædiam aliquo temporis spatio

coarctari; tamen subest ratio; ut dum epici longiorē actionem habent, non alius principium ducant: ne si rem à primis initiis repetant, opus omni ornatu, & amplificatione denudent; sin amplificationibus exornent, ad ingentem magnitudinem augeant. Tunc igitur principium non sument ab his quæ possunt in episodiorum locum venire, sed ab his siue media, siue ultima fuerint, quæ præstantiora videbuntur in fabula, & ad reliquæ imitationem commodiora. velut è Sicilia in Italiam nauigatio Virgiliana fabulæ principium fecit, quando nihil æquè proprium fabulæ esset, nihilque in ea præstantius, quàm ad Italiam accessio. In qua nauigatione subito exorta tempestas ad rerum præteritarum episodiam viam dedit. Siquidem Aeneas vi tempestatis in Africam iactatus roganti Didoni, cui ob tanta beneficia negare turpe & nefas fuisset, excidium Troiæ, & post excidium labores & pericula, quæ in illum usque diem perpeffus fuerat, enarrauit. Item Homerus quo tempore Telemachus induci, & procorum iniuria propulsari, & vindicari debebat, Ulysses è sedibus Calypsus discedentem facit, atque ad insulam Alcinoi procellis eiectum. A quo benigne hospitio exceptus, agnitusque labores toleratos Phæacibus recenset, indeque ad patriam breui nauigatione deportatur. Sanè præteritarum actionum commemoratio mihi quidem (ut alibi dicebamus) in principiis opportunior videtur, ut legentium animi rem totam in initio addiscant, & præterita cognoscant, & præsentia videant, & futura expectent. Licetque in describendis rebus pœta ut plurimum
suam

suam personam adhibeat, tamen in rebus gestis exponendis sæpe inducit alienam: sed antè quædam præfari solet, quæ ad huiusmodi narrationes aditum aperiant. Nec interea me fugit Dionis Chrysostomi sententia, qui Homerum reprehendit, quod non à primis opus inchoauerit: & nostris quoque temporibus admiror quosdam dubitare an hoc ab Homero rectè factū sit, cū istud Homeri artificium vir magni iudicii Horatius adeò extollat;

Semper (inquiens) ad euentum festinat (dum ultima dicere videtur) & in medias res,

Non secus ac notas auditorem rapit,
(illustribus & ornatissimis episodis.) Quod si qui nobis obiiciant Ouidij exemplum, qui librum quem *περὶ ἀρχῆς κόσμου* inscripsit, à mundi origine inceptit, rerum ac temporum ordinem historicorum more secutus, sciant eo in opere Ouidium inter epicos non haberi; sed mea sententia debere inter historicos fabulosos annumerari. Quod si etiam velint cū alicuius vita numerosa oratione scribitur, à natalibus ordiendum esse, nō me his certè nimium opposuerim, dum intelligant historicos se magis fore, quàm poetas, quos imitatio facit, non carmen.

Quæ præcepta in narrando maximè seruanda sint. CAP. VII.

VT igitur ad epopæia narrationem reuertamur, poëta non vndelibet incōsultò & temere, & gemino (vt dicam) ab ovo, sed ab aliqua re illustri, & ad fabulam accommodata initium faciet,

eiúsque extremum aliquo nobili exitu terminabit;
 & ne satietate & fastidio similitudinis aliorum
 animos à se alienet, tum episodiorum varietate, tum
 rerum nouitate narrationem distinguet. Hæc pro-
 fectò magna virtus est narrationis, auditoris ani-
 mum suspensum tenere, & quasi captiuum ad finem
 usque perducere. Non dicet expectata, non rerum
 exitus opinatos, & dicenda quasi digito demon-
 strans, interim morabitur auditorem, ornando præ-
 sentia; nec quæcumque occurreret imprudenter apprehendet, sed hoc amabit (ut poëta verbis utar) hos
 spernet promissi carminis author. Neque enim ex
 rerum copia rudi & indigesta, sed ex elegantibus,
 & electissimis opibus laudabilis poëtarum quasi of-
 ficina instituitur. Et quæ ille per se non poterit, per
 fictam aliquam personam referet. Quantus ergo
 erit in apparatu rerum futurarum, ut ad illarum
 cognitionem desiderium excitet in animis audien-
 tium? quoties apud Virgilium nauigatio! quoties
 labores, & pericula! quoties bella horrida prædicun-
 tur! sic ubique rerum futurarum semina aspergit;
 & in præsentibus auditorem non ingratiè remora-
 tur. Sed quantus etiam in rerum præsentium orna-
 tu? ut auditor & in istis lubenter commoretur, &
 ad illa festinet? quantus denique in omnium rerum
 varietate? nam & res dissimiles sollerter excogitā-
 da, & prudenter admirabiles fingenda, & eadem
 sæpè res illustranda est multiplicibus ornamentis.
 Fugienda semper est *κακοῦνδία*, ne aut verbis, aut
 sententiis male affectatis tumeat & turgescat ora-
 tio; quæ etiam vitiosa erit, si languescet, nec sui vesti-
 giū

gium vllum in audientis animo relinquet. Neque si Rhetores tradiderunt narrationem breuem esse oportere, idcirco epopæia breuitati studebit. Oratoris enim narratio, qua tota generis est iudicialis, quæq; hoc solum spectat, ut iudex causam doceatur, rem breuiter debet exponere: epici verò narratio, quam nulla sequitur confirmatio, quæque ad auditoris voluptatem quaesita est, amplificationem & ornatum exquirat. quamquam breuitas in epopæia quandoque laudatur, ubi quid est breuiter & concise dicendum. ni tamen eam breuitatem intelligas quæ neque rem ab ultimo repetit, neque longius, quam opus sit, excurrit: quam sequi omnino debet. Postremo (ne probabilitatem, perspicuitatem, suauitatem, dignitatem, magnificentiam, aliâsque narrationis virtutes sigillatim memorem, quarum preceptionibus omnium Rhetorum volumina referta sunt) erunt omnia verborum & sententiarum electione, venustate, nitore polienda & ornanda. Ne verò sententiosis partibus verborum splendor officiat, & ut minus sententiosa dictionis ornatu illustrentur, alio loco preceptum est.

De Tragœdia. CAP. VIII.

DE Tragœdia verò, qua maiorem præ ceteris habet cum epopæia cognationem, ut locus postulat, dicturi, primum eius originem inuestigabimus, tum incrementa videbimus, quo demum tempore perfecta fuerit, agnoscemus. Ad hæc eius definitionem euoluemus, simul etiam nominis significationem

cationem explicabimus, nec non illius naturam, & formam ostendemus, componendarum quoque partium rationem docebimus, ac quo demum pacto differat ab epopœia demonstrabimus. Sed δραματῶν, quæ modo fabulas, modò actus appellant, initium, ac quasi fontem aperiemus; è quo Tragœdia, Comœdia, Satyra, mimus emanarunt. Quæ dramaticæ fabulæ omnes uno eodémque nomine κωμικαὶ nuncupata sunt, quoniam è vicis ac pagis prodire, quos Graci κωμᾶς vocant. Atque etiam omnes principium è re sacra habuerunt. Et ut speciatim de Tragœdia loquamur, cùm veteres & prisca illi agricola pro annuo fructu Libero patri sacra facerent, incensis altaribus primum aliquid loco precum cantabant, & quo præsentem magis Deum haberent, eius res gestas, victorias, triumphos, subactos reges, regumque calamitates concinebāt. Sed deficiente singulis annis materia calamitatum eorum qui à Libero deuiçti fuerant, in aliorum regum & imperatorum miseras itum est. In quibus cantilenis vel quia victori propositus erat hircus, qui Baccho sacrificari consueverat, quasi τραγῶν ὠδὴν Tragœdia appellata est; quamobrem Horatius,

Carmine qui tragico vilè certauit ob hircū;
vel quoniam hirci vter musto plenus dabatur; vel
quoniam vindemiarū tempore Bacchi sacra fiebāt,
παρὰ τὸν τραγῶντὸν, Latinè vindemiam, quasi τραγῶδ' ἱερὰν dixerunt; vel quia festo die Bacchi vinum
cantoribus distribuebatur; vel quia scenici homines
ante personarum vsum ab Aeschilo inuentum ora
fecibus illinebant; unde Horatius,

Ignotum

Ignotum tragicæ genus inuexisse Camenæ.
 Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis;
 Quæ canerent, agerentque peruncti feci-
 bus ora.

Disputent Grammatici num vini feces essent, an olei, quæ amurca dicitur. Verum si tragædia nomen fuit etiam prius quàm Thespis vsum fecis inuenit, non potuit à fecibus tragædia nomen deduci. Quid si ab asperis cantibus dictam putemus? Illud silentio non prætermittam, quod Diodorus scribit, omnem artem scenicam, præsertimque Tragædiam, in Liberum patrem, quem eundem appellant δῖον υἱόν, referri, quod propter histriones δῖον υἱόν τεχνίτας vocati sunt: & Demosthenes ἐν δῖον υἱόν pro in theatro dixit, ut Vlpianus existimat. Hic igitur est ortus tragædia: quem antiquissimum esse constat ex historia. Nam tragicos poëtas ad Thesei sepulcrum certasse memoriæ proditum est. Quocirca quidam arbitrati sunt eam omnium fabularum vetustissimam esse, eique comædiam successisse, sicuti scribit Horatius. At verò prior fuit agrestis vita, quàm civilis; atque hæc prior regia: & prius ad hilaritatem, quàm mæstitiam fabulas inuentas, & actas fuisse existimo: neque Aristoteles Tragædiam ante Comædiam inuentam esse dixit, sed excultam. Nam Comædia diu neglecta latuit, & illi serò à magistratu chorus datus est. Inuentam autem in Peloponneso Tragædiam scribit Aristoteles: & ipsi Peloponnesij Epigene Sicyonio primo rerum tragicarum scriptore gloriantur. Sunt qui Thespin, sunt qui Phrynichum auctorem tradant; sed Plato &
ante

ante Theſſin, & ante Phrynicum inuentam affirmat. Alij non inuentam, ſed excultam à Theſpi, qui ab Epigene ſecundus, vel, ut alij volunt, decimus ſextus ora ſecibus illinuit, & penſiles ſcenas per agros circumuexit. Neque eandem formam Tragædia ſemper habuit. Nam à ſolo choro primùm agebatur, ſicuti refert Laërtius; poſt addita eſt una perſona, tum alteram, quæ inter ſe colloquerentur, Aeſchylus adiecit, & $\mu\omicron\nu\omicron\upsilon\omicron\pi\omicron\sigma\omega\pi\omicron\nu$ tragædiam in diuerbia diduxit, declarauitque $\pi\rho\omega\tau\alpha\gamma\omega\nu\iota\varsigma\iota\nu$ eum eſſe, qui primarum partium eſſet, in quibus uniuerſum negotium verteretur, quæue plura pronuntiaret: atque is alta voce utebatur. $\delta\epsilon\upsilon\tau\epsilon\rho\alpha\gamma\omega\nu\iota\varsigma\iota\nu$ verò ſecundarum partiū, cuius vox erat ſubmiſſior. Idem Aeſchylus (ut ex Ariſtotelis ſcriptis, & Philoſtrati imaginibus liquet) chori numerum imminuit, prologum adiunxit, cædes à ſcena & ſpectaculis amouit, ſatisque habuit per nuntios referri, ut aliquid de aſperitate remitteret. Idem etiam fertur primùm omnium $\sigma\chi\nu\nu\omicron\gamma\omicron\pi\alpha\phi\iota\alpha\nu$ excogitaſſe. cui tantus honor poſt mortem habitus eſt ab Athenienſibus rerum tragicarum ſtudioſiſſimis, ut plebiſcito cauerint, ne ex tragicis, qui iam obierant, ullius niſi Aeſchyli fabulæ recitarentur: quæ ab eius filio Euphorione caſtigatæ prodibant. Illum Sophocles ſecutus eſt, qui & ſcenam ornauit, & tres perſonas (ut vult Ariſtoteles) inter ſe colloquentes induxit (quamquam tres etiam ſæpe apud Aeſchylum apparent, & interim apud omnes quatuor) præterea Satyros, qui excitandi riſus gratia immittebantur, excluſit, & in iuſtam magnitudinem

Tragæ-

Tragœdiam auxit. Ita demum per varios gradus ad summum perducta est. Iam Theophrastus illam finit ἡρωικὴς τύχης περιέσσω, & Latinorum aliqui heroica fortuna in malis comprehensionem nos eius naturam ex Aristotelis definitione putamus longè melius posse explicari. Nam primum Imitatio est; nam alioquin non esset pœsis Actionis illustris, quæ à Comœdia disiungitur, quæ in civilibus actionibus versatur, & ex ridiculis voluptatem quarit. Iustæ magnitudinis; quæ videlicet ex certa partium compositione perfecta est. Primò enim rudis & incondita partium rationem ignorabat; deinde variis interuallis incrementa & absolutionem accepit. Hanc magnitudinem aliqui mediocritatem esse autumant; ne breuior sit quàm otioso populo satis faciat, aut prolixior quàm aequo animo spectari possit, ne illud Plautinum dicatur,

Lumbi sedendo, oculi spectando dolent.

Iidemque aiunt, quo ab epopœia separaretur, positam esse in eius definitione magnitudinē, quoniam epopœia quandoque longior est: Verùm epopœia proprium est, in quantam potest amplitudinem accrescere: & tam epopœia, quàm tragœdia sua cuique legitima, & conueniens est pro partium rata portione definita magnitudo. Præter hæc Aristoteles tragœdia carmen attribuit, cantum, & rhythmum, quibus separatim utitur suis in locis, nō promiscuè; ut lyrica pœsis, & dithyrambica: neque narratione constat, ut epopœia, sed cuncta per agentes personas administrat. Eius verò finis est misericordiam, vel terrorem excitando ab ira, cupiditate, & similibus animi

animi permotionibus, quæ res atroces & scelestas producunt, spectatorum animos expurgare. Nam licet primum omnes clarorum hominum actiones imitaretur; tandem tamen eam actionem propriè tragicam habuerunt, quæ misericordiam, vel terrorem commoueret. Quapropter Euripides, quem Aristoteles hac in re præ ceteris commendat, rogatus ab Archelao Macedonia rege, ut de se tragiædam scriberet, abnuisse dicitur, deosque precatus, ne quid regi eueniret, quod tragiædia materiam daret. At hac fortasse copiosius explicata sunt: nunc definitionem breuibus complectamur. Tragiædia est pœsis virorum illustrium per agentes personas exprimens calamitates: illa proprietate à comædia, hac ab epopœia distinguitur. Magnitudinis non memini, quia rem perfectam & absolutam esse debere nemo non intelligit; & carmen omisi, quoniam non est vlla absque eo pœsis; neque rhythum, & harmoniam apposui, quandoquidem istus locus est tantum in scena, extra quam nihilominus est tragiædia. Quod si à fine quoque vlla differentia sumenda est, addatur, ut misericordia & terrore animos ab iis perturbationibus liberet, à quibus huiusmodi facinora proficiunt. At fortè inquires, si delectatio est propria pœtica, quæ voluptas capietur è tragiædia, quæ meroris & luctus est plena? An meremus aliorum causa, nostra verò gaudemus, quòd in his malis non simus? An quia dum aliorum miseremur, hoc ipso letamur, quòd homini à natura insitum est misereri? quæ verò à natura sunt, ea in iucunda esse non possunt? An quia fortasse addiscimus quæ

mus qua fugere oporteat? ex doctrina autem voluptas. An quia nos ipsa imitatio delectat? Nam etiam res vi sua formidabiles, & aspectu horribiles imitatione aliqua rectè expressas non sine voluptate aspicimus.

De natura & forma Tragœdiæ.

C A P. I X.

NEC quemadmodum Comœdiam in palliatam, & prœtextatam, illam Græcorum, hæc Romanorum distinxerunt, sic ipse Tragœdiam Græcam à Latina, quam prœtextatam vocant, cuiusmodi est Seneca Nero, tamquam varias inter se formas separauero. Nam utriusque eadem natura est. Et tragœdia naturam Aristoteles inquit spectari è fabula, moribus, sententia, dictione, melodia & apparatu. Fabulam ne puta hoc loco d̄ p̄a uia significare; indeque Aristotelem reprehendas, quòd id partem effecerit, quod esset genus; verum, quod saepe docuimus, actionum constitutionem, & ordinem intellige. Cuius argumentum interdum totum consingitur, qualis est Agathonis tragœdia, quam Florem inscripsit; sæpius vel ab historiarum monumentis, vel à fabulis receptis sumitur. Quas ne immuta, (semper enim antiquitati fides quadam & obseruantia debetur) ne cum Carcino reprehendaris, qui Medeam contra fabularum consensum mansuetam & lenem fecit. Quapropter Euripides, cum sibi obuiceretur, quòd scelestas atque impuras mulieres Phædræ, Iocastæ, Pasiphæen in scenam induxisset, non

set, non aliter se defendit, quàm quod ab aliis ita accepisset. Tamen idem diuersa ab historicis de Helena commentus est; & Aeschylus Prometheum, quem fama erat rupi affixum esse, quò fieret exitus miserabilis, ictum fulmine effinxit. At verò suprà demonstratum est ordine permutato colligationis, & solutionis, nouisq; personis effictis alienā fabulam posse fieri propriā. Sit autem una fabula, & breuib; episodiis amplificetur; quoniam angustio temporis spatio concluditur, & imitatur ea solū quæ à scenicis personis coram spectatoribus aguntur; quæque tribus, quatuor, aut etiam sex horis absoluntur. Itaque si nullis episodiis accresceret, quamcitiſsimè absolueretur. Tum propter episodiorum similitudinem; quandoquidem ea tantū imitatur quæ in scena aguntur, ad exitum rectā festinat. Quamobrem argumentum breuissimum deligendum est, & rerum & personarū varietate distinguendum. Personæ, reges, principes, duces ex urbibus, arcibus, castris aduocantur; raro vulgares & humiles admittuntur: quæ sunt in epopæia frequentiores. Res tragica sunt, iussa regum, pugne, cades, incendia, incestus, orbitates, desperationes, funera, fletus, ululatus; demum ea quæ atrocitatem & indignitatem habent. Nec certè quippiam est grauius contra verisimilitudinem affectandum, quo spectatorem magis permoueas. Quam rem in Aeschylō à multis animaduersam diximus. Ceterū traggædia in eisdem generibus fabularum, in quibus epopæia, versatur. Etenim Antigone, Medea, Hecuba simplices sunt; Oedipus tyrannus, connexa. Præterea Hippo-

*Hippolytus, Ajax, Hercules pathetica sunt; Orestes, Ion, Helena morata. Verum pulcherrima censetur, quæ pathetica simul est, atq; connexa. Nihilominus sunt tragædia quadda, quæ mixtam habet cum ma-
rore latitiâ; non misero, sed felici exitu conclusa. qualis apud Euripidæ est Electra; in qua ex Aegisthi cæde ad multos latitia pervenit; cuiusmodi etiam sunt Ion, Helena, Orestes: Aeschylî quoque Eumenides cades quidem habet ac furias, sed ordinem comædia similiorem. Quarum tragædiarum finis etsi latus est, facies tamen atrox, & anxiosa; ut in luctuosa & ancipite fortuna tragædiam agnoscas. Enimvero ut epopæia ad gignendum admirationem, sic tragædia ad commiserationem, & terrorem movendum sese maximè comparavit. Commiseratio, & terror tum ex rebus, tum ex personis petuntur. Res graues & acerbæ esse debent; vulnera, cruciatus, cades. Quarum rerum vim personarum dignitas, vel indignitas auget vel minuit. Persona, quarum casu afficiamur, nec probitate, nec scelere insignes inducantur. Nam viri boni calamitate indignamur; contra mali pœna gaudemus. quis enim (inquit Cicero) parricida, aut proditoris supplicio misericordia commouetur? cum in ea re (ut ait Aristoteles) honestum & æquum sit latari? sed quæ humano errore, quem fortuna temerit, & sæpius comitatur, in miseriam aliquam inciderunt. Neq; inter hostes, aut neutros, sed inter amicos, maximè que inter cognatos, & propinquos res istiusmodi contingant; ut filius parenti, parens filio, frater fratri, uxor marito necem moliatur; quo & grauior ter-*

G

ror in-

ror incutiatur, & excitetur misericordia maior.
 Nam hosti ab hoste illata nex aut fortasse nullam,
 aut certè non tantam commiserationem animis no-
 stris affert: etsi humano modo atrocitas rei per se
 ipsa nos afficit. Iam facinora quæ fiunt, aut scien-
 ter, aut inscien-ter concipiuntur. Et scien-ter conce-
 ptum facinus quandoque perficitur; sicuti Medea
 sciens filios trucidauit: quandoque non perficitur,
 ut in Antigone à Creontis cade se ipsum Aemon
 continuit. Inscien-ter verò commissum facinus ac
 deinde cognitum, vel in ipsa fabula factum intelli-
 gitur, veluti Telegonus patrem à se per impruden-
 tiam necatum vidit; vel extra fabulam, ut Oedi-
 pus imprudèter à se patrem interfectum postea sen-
 sit. Atque ut plurimum valet ad commiserationem
 scelus quod per ignorantiam commissum est; ac de-
 inde cognoscitur, sic leue & frigidum illud est quod
 animo conceptum postmodum non transigitur. Ac
 quosdam magis delectat id quod intelligenter fit,
 quàm id quod non intelligenter: verùm illud plus
 terroris habet, hoc plus commiserationis. Et quam-
 uis ista per se miserabilia & horrenda sint, tamen
 apparatus quoque, & signa non leuiter spectatores
 mouent: & bonus histrio, in quo magna vis affe-
 ctuum posita est, apta pronuntiatione gestu & ha-
 bitu rem magis ante oculos ponit. Nihilominus pru-
 dentiores viri vehementius ex ipsa fabula commo-
 ueri solent. At videnda sunt, quæ narrari, quæ
 agi oporteat. Nam, inquit Horatius,
 Segnius irritant animos demissa per aures,
 Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
 Ipse

Ipse sibi tradit spectator : non tamen intus
 Digna geri promes in scenā, multāque tolles
 Ex oculis, quę mox narret facundia præfens.

Hinc quidam luctuosum omne ac miserabile ex spectantium oculis amouendum putant ; quemadmodum Aeschylus huiusmodi res atroces ē scena subduxit, ne tantam acerbiteriam fabula retineret : contra aliqui sentiunt ; & Græcorum & Latinorum exemplis Horatium diuersa sentientem reprehendunt . Verum Horatius ea subtrahenda existimat quę in scena probabiliter fieri nequeunt ; aut quę propter inhumanam crudelitatem offensionem aliquam habitura sunt .

Nec pueros coram populo Medea trucidet,
 Aut humana palam coquat exta nefarius
 Atreus,
 Aut in auem Progne vertatur , Cadmus in
 anguem.

Quodcumq. ostēdis mihi sic, incredulus odi.
Et Euripidem Aristoteles reprehendit, quod Medeam filios in scena trucidantem induxit. Quo mirandum est magis Senecam eandem rem imitatum fuisse . Verum enim uerò res admirabiles melius narrari ; quàm agi posse, altero libro docuimus . Ex quo etiam petenda sunt quę ad mores & sententiam pertinent. Illud interim præceptum si non acutum est, at certè obseruatum , ut pauciores quàm in Comædia interlocutores sint . Nec prohibemus humiliores personas quandoque admitti , quarum tamen opera sit usus ; nec cēsemus indecorè puellas & reginas induci, cū res grauis in angusto loco agatur.

tur. Quod minus decet in Comœdia, qua sapè etiam de rebus turpibus in foro & plateis loquitur. Diis verò è machina tum est locus, quando præterita referenda sunt, quæ sunt mortalibus occulta; aut futura sunt prædicenda. Ad summam in his adhibentur Dî, quæ humano ingenio & industria sciri, fieriue non possunt. Hinc Horatius de tragœdia loquens, non de comœdia, quæ numquam res habet huiusmodi,

Nec Deus (inquit) interfit, nisi dignus vindice nodus

Inciderit. Talis est in Orestæ Apollo, qui in medio tumultu apparens turbulentiſſimas res componit. Machina verò est instrumentum in scena sublime affixum, in quo Deus includebatur, qui inde fabulam explicaret. Vnde natum prouerbiū est de repentino & inopinato auxilio, *Ἐκ τῆς μηχανῆς*. Erit autem oratio pro re illustris, copiosa, elata, culta, à vulgari consuetudine remota, plena sententiis grauibus, & ad rem accommodatis. Sed tamen dolor, & molestia orationem sæpe demittit,

Et tragicus plerumq. dolet sermone pedestri:

Ac

Telephus & Peleus, cūm pauper, & exul vterque,

Proiicit ampullas, & sesquipedalia verba,

Si curat cor spectantis tetigisse querela.

Ac differet famuli aut nuntij sermo à regis oratione, sed styli tragici natura, & lege semper aquè seruata. Carmen adhibebit iambicum senarium relicto tetrametro, quoniam illud desultorium, hoc statarium

rium magis videtur. Iambus enim orationi similissimus est, & in communem sermonem sponte sæpius interuenit, minorque in eo harmonia, quàm in aliis sentitur. Quare hunc socci (ut inquit Horatius) cepere pedem, grandisque cothurni,

Alternis aptum sermonibus, & populares

Vincentem strepitus, & natum rebus agendis.

Interdum tamen chorus præter iambos etiam versus illos admiscet, qui aut saltationi aut melodia magis idonei videntur. De melodia tum, cum de choro dicitur. At apparatus, scenæ inquam, & histrionum ornatus primò agrestis & incultus fuit, postmodum personæ, pallæ, cothurni, ceteraque id genus insignia reperta sunt, teste Horatio:

Ignotum tragicæ genus inuexisse camenæ

Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis;

Quæ canerent, agerentque peruncti fecibus ora.

Post hunc personæ, pallæque repertor honestæ

Æschylus, & modicis instrauit pulpita tignis,

Et docuit magnūmq; loqui, nitiq; cothurno.

& primum quidem scenæ à ramis & frondibus fiebat; unde ab umbra nomen accepit; deinde magnificè ornata fuit extructis mænibus, turribus, & palatiis pratoriis. Cuius medium regibus dabatur; dextera peregrinum aliquem aut nuntium emittebat; sinistra carcerem habere solita erat. Scenæ apparatus par esse debet habitus histrionum, & nostris temporibus (ut quibusdam placet) peregrinus, qui nouitate delectet. quam rem pictores in suis tabulis summoperè affectant. Vestimentorum genera

Grammaticorum aliqui docuerunt : ego ad chorum, ad quem pertinet apparatus. Ita verò apparatus, & melodia tragædiæ necessaria sunt, ut memoria, & actio oratori : quandoquidem sine his tragædia exhiberi non potest.

De partibus Tragædiæ.

C A P. X.

CONFICITVR autem eius magnitudo Prologo, Chorico, Episodio, & Exodo, quibus verbis Græcis, cum Latina desint, utemur. Prologus est tragædiæ principium; cui data sunt partes fabulam aperiendi : in quo præteritæ actiones enuntiantur, & ad reliquam fabulam aditus, & munimen instruitur. Equidem actio tragædiæ cum unius diei, vel ad summum duorum spatium terminetur, ea quæ antecedunt, recedenda in primis sunt, è quibus actio pendet. Persona, quæ inducuntur in prologo solum huius ergo, προτακτινῆ, vel προσακτινῆ nominantur. Ne tamen existima prologum tragædiæ eiusmodi esse, qualem in comædiis videmus; eum videlicet, quo vel defenditur, & commendatur persona poëtæ, vel argumentam fabulæ explicatur. nam eiusmodi prologus à fabula diuisus est; neque ullam imitationem habet; eoque tragici Latini & Græci numquam vsi sunt. nec si quis utatur, eum esse reprehendendum puto. Nemo enim prohibet antequam res agatur, aut poëtæ personam commendare, aut rei argumentum exponere; quo & amicius & attentius fabula spectetur. Finitur autem prologus ingressu

gressu chori in scenam, quamquam & ipse chorus aliquando prologum facit. Exodus, siue exitum appelles, post ultimas chori partes est, fabulae solutionem continens: quam eouſque perducendam diximus, donec poſſit ex ſe aptè diſſolui. Quicquid autem inter prologum & exodum eſt, præter choricum, Epiſodium appellatur; non quia ſit digreſſio, ſed locus digreſſionibus maximè opportunus. Prologus enim fabulam aperiens, & exodus diſſoluens minus commodè digreſſiones admittunt: quamuis in prologo & in exodo, ac poſt ipſum exitum interdum aliqua epiſodia, ſed breuiora quidem illa, cernantur. Choricum eſt pars ea in qua chorus cantat certis quibusdam locis & interuallis interpoſitus, è ſacrificiis in fabulas translatus. Eius eſt incerta origo. Sed primùm ab Arcadibus, quibus omnia Muſica principia adſcribuntur, ex Dionyſiacis tibi cinibus Timothei & Philoxeni legibus (quamquam aliqui longè ante Philoxeni tempora id factum dicunt) inſtitutum fuiſſe proditum eſt. ac primùm *μνοῦ πόσων* fuiſſe; deinde alteram perſonam adiunctam, ut interrogando & reſpondendo mutuo ſermone delectarent; poſtmodum quatuor adhibitas, qua illum in duo paria diſtinxerunt, *ὕμναι* nuncupata. Sed tandem auctus numerus eſt, & in ordines diuſus; qui, etiamſi ex pluribus conſtarent, tamen ipſum *ὕμναι* nomen retinuerunt. Ac ſanè veterem chorum tragædia quinquaginta hominum fuiſſe accepimus: mox ab Aeſchylo diminutū, quando Eumenides fabulam dedit; ac proceſſu temporis ad duodecim redactum; poſtremò huic numero à

Sophocle tres additos esse, quamquam aliqui prius ab Aeschylō ad quindecim redactum affirmant.

Qui cantum incipiebat, χοροφαῖος dicebatur. huic verò proximus ὑποφῶντος; tertius τριτοφῶντος. Ac χοροφαῖος contentiore vocis sono (ut est apud Laërtium) utebatur; quem subsequentes alij remissione & temperato excipiebant. At qui curabat res choro necessarias, choragus, quasi dux chori, vocabatur; ad quem etiam apparatus fabulae pertinebat. Constat autem chorus non ex regibus aut ducibus, sed ex plebeis senioribus aut iunioribus, mulieribus aut viris, agricolis aut militibus, ciuibus aut peregrinis, demum cuiusvis aetatis, sexus, conditionis, officij: quandoque etiam ex inanimis, & mutis. quibus orationem poeta vi quadam sua tribuit. Scenam verò ingrediebantur vel terni quinquepartito agmine, aut quini tripartito, nonnumquam etiam sigillatim, & δεξιότατος, qui à dextra collocabatur; qui à sinistra, ἀριστερότατος dicebatur; & à latere, λαμπρότατος. Stansq; in orchestra eo modo disponebatur, quo rectè vel ingrediens, vel exiens incedebat; eo nimirum modo, quo acies instruebatur. Quos choros quadratos vocabant, & χοροσασίας, cum staret; & παράδον, cum accederet; & cum discederet, ἔξοδον. Vbi scenā ingressus est, numquā interim totus discedit; sed interdum altera parte pro scena remanente, altera actores sequitur, qui se intrā recipiunt. Actus interdū canit, mouetur, gestit, & salit ad tibias admixta & versuum & tractuum varietate: interdum chori partes pari habitu sibi aduersa inter se colloquuntur. Quē dimidiatum charum διχαρίων partem

partem verò chori ἡμυχόριον; at chori responsum αἰτιχόριον appellarunt. Post quemq; actum, quinto excepto, spectatores intuens alloquitur, ne quæ cessatio in theatro oriatur, quæ populum à spectatione abducat. Aliquando etiam cum actoribus tamquam actor colloquitur, ne cum semper in scena sit, penitus otiosus videatur. Ac cum aliquem ex choro pro quarto actore dicere necesse est, παρασκήνιον dicitur; cum autem quartus actor interpellat, παραχόριον: hoc quia extra chori propositum; illud quia est à scenica materia diuersum. Atque etiam interdum chorus unius personæ vicem subit; ac tunc unus ex choro loquitur; interdum poëta, ac tum præsertim, cum totus canit. Ergo non semper canit, sed interdum totus, interdum dimidiatus, interdum unus ex choro cum actoribus loquitur; sicut ipsos actores videmus interdum & loqui cum choro, & inter se his versiculis uti quibus chorus uti solet. Illud etiam à choro frequenter usurpatum videmus, ut post longam orationem duos iambicos apponat. Licet enim choro quoduis genus carminum usurpare. sed tamen aliqui anapesticorum, aliqui trochaicorum obseruantiores extiterunt. Hac in vniuersum de choro dicta sint. nunc de choro tragædiæ speciatim magis loquamur. Eius plures sunt actiones. Πάποδος ingressum continet chori in scenam saltantis simul & canentis; etsi non iidem, ut quondam aliàs fiebat, saltarent, & canerent. Ἐξόδος discessum habet chori è scena. Στάσιμος est, in quo stat, nec mouetur chorus, tum cum fabula calamitates incipit explicare: χοροστασία, vel choricum statarium appellare

quibusdam libuit. Quem cantum Aristoteles idcirco sine anapestis & trochais confici voluit; quoniam hi pedes in saltatione maximè adhibentur. Komuðs est postrema, sed non semper necessaria chori actio cum hi qui in scena sunt, infelicitatē suam vel alienam, priuatam vel communem deplorantis, exodi propria, qui fabula calamitatem & commiserationem comprehendit. Quod sit autem chori officium unus Horatius pulcherrimè describit:

Authoris partes chorus, officiūque virile
 Defendat, neu quid medios intercinat actus,
 Quod nō proposito cōducat, & hēreat aptè.
 Ille bonis faueátque, & concilietur amicis,
 Et regat iratos, & amet peccare timentes;
 Ille dapes laudet mēsa brevis, ille salubrem
 Iustitiam, legēsque, & apertis otia portis.
 Ille tegat cōmissa, deosque precetur, & oret,
 Vt redeat miseris, abeat fortuna superbis.

Canendi verò genus illi est submissius, minus concitatum, luctuosum, & triste, deplorandisque miseris & calamitatibus accommodatum. Qui cū principio simplicioribus numeris & modis cantus suos moderaretur, deinde accedente artis elegantia varios sonos & modulantiore adhibuit. Hinc Horatius,

Tibia nō vt nunc orichalco iuncta, tubæque
 Æmula, sed tenuis, simplēxque foramine
 paruo
 Aspirare, & adesse choris erat utilis, atque
 Nondum spissa nimis cōplere sedilia flatu.
 Cuius cantilenæ rationem ego totam Muscis relin-
 quo: di-

quo: dicamque de saltatione solum hac quod primum in laenam mouebatur, qui motus $\sigma\pi\sigma\phi\eta$ dicebatur; tum inde ad dexteram reuertens eadem vestigia totidem numeris & paribus interuallis repetebat, cui nomen erat $\alpha\upsilon\tau\acute{\iota}\varsigma\sigma\pi\sigma\phi\omicron\varsigma$; postremo hoc spatium ab soluto consistebat: & quoniam stans à superioribus diuersa accinebat, id $\epsilon\pi\omega\delta\omicron\varsigma$ appellabatur. Sed non semper istae leges obseruatae sunt. nam in tragicis choris saepe est sola $\sigma\pi\sigma\phi\eta$, quod in imitatione magis, quam in simplici narratione versentur. Ergo reliqua partes tragædiae tantummodo versus, choricum vero cum versu cantilenam habet, & certis quibusdam locis etiam saltationem. Altera est tragædia in Protasin, Epitasin, Catastasin, & Catastrophen ab illa altera nominibus magis quam re dissimilis distributio. Nam Protasis, in qua summa rei explicatur, cum Prologo consentit; & Catastrophe, quæ negotij conuersio est, idem quod Exodus valet; Episodium vero in Epitasi & Catastasi inesse intelligitur; illa turbas excitat, aut intendit; hæc res permiscet, sic dicta, quod nimirum in ea stet fabulae status. Nonnulli tamen cum Epitasi Catastasim coniunxerunt. Ac Protasis & Catastrophe modo inter se differunt, cum utraque negotiosa sit. Nam catastrophe turbis exilia & mortes adiungit. Quare in fabulis verè tragicis sedatiora principia sunt horribiles exitus: secus in mixtis, velut in Comædiis, vertuntur omnia in tranquillitatem non expectatam. Tertia est Latinorum diuisio in partes quinque, quas à communibus actionibus Actus appellant: quippe agentes, & loquentes in illis persona in-

sona inducuntur; & à numeri ordine cognomen indiderunt: eâsque nec augeri, nec minui posse monet Horatius,

Néue minor quinto, neu sit productior actu Fabula, quæ posci vult, & spectata reponi.

Est autem actus integra quadam pars fabulae pro diuersa sui ratione continens varias actiones. Qui verò actus finierunt esse portiones illarum partium in quas tragædiam supra diuisimus, non satis notarunt neque prologum semper totum primo actu concludi, & actum quintum interdum equalem esse catastrophe. Itaque pars exodi non erit. Ac sanè chorus actum ab actu secernit; incipitque post primum canere, desinitque post quartum. qui verò in quinto est, pro iusto choro nō habetur. Et saepe tamquam iudex breui aliqua sententia, quid factum sit, declarat. quod obseruatum à Græcis Seneca ferè neglexit. Atque apud Græcos interdum sunt plures chori, interdum etiam pauciores; sic ut Latinorum istam actuum rationem minius tenuisse videantur. Ad hac actus habet quoque partes suas; quæ scena dicuntur à frondibus & ramis; è quibus adicule fiebant: unde alia atque alia facies vicissim cernebatur. Scena verò alicuius personæ vel discessu, vel aduentu internoscitur; ac quandoque vnâ, quandoque duas, quandoque plures personas recipit. Verùm Horatius iubet in eadem scena ne quarta loqui persona laboret: non quòd interdum quatuor actores induci non liceat, sed, ne sermones perturbentur, cum tres colloquuntur, iubet ne quarta loqui persona laboret. Atque etiam chorus actorum congressus

congressus rarò, & paucis interruptit; actum sanè id facit, cum duo tantum colloquuntur: sin tres simul fuerint, non prius loquitur, quam tertia persona omnino conticuerit. Nec uniuscuiusque actus eadem est magnitudo; sed ille longius producitur, in quo res grauiore aguntur, aut spectatores incundiùs detinentur. Verùm non pluribus decem scenis actum constare notarunt nonnulli; nec actores plures esse, quam quatuordecim. Nec semper necesse est actores intro se post absolutum actum recipere, & egredi cum inchoandus est; dum sic taceant, ut è proscenio recessisse iudicentur. Actorum nomina in scena proponebantur, & quo quisque ordine, & quas partes ageret, indicabatur. Ceterum mihi Græcorum tragædia distributio magis probatur, quam Latinorum. Nam illi δρᾶμα, quam Latini fabulam vocant, in membra dissimilia, & natura inter se differentia partiuntur; hi simpliciter fabula magnitudinem secant in partes non vi distinctas, sed numero. Quod si velimus utramque conferre, actum primum ad prologum, quintum ad exodum, reliquos ad episodiu, & choricum referamus: licet chorus actus distinguat, & interdum secundus aliquam partem prologi excipiat, & quartus exodi. Et ut cuiusque actus vim sigillatim notemus, primus habet totius rei breuem expositionem; in quo nonnumquam chorus ingreditur, & consistit, & prologum interdum exponit. quod Seneca penitus neglexit. Secundus initium fabula aperit, quamquam & primus quandoque id facit. Tertius pericula demonstrat. Quartus quò res vergant declarat, vel aliquam

aliquam calamitatem affert. Quintus aut nuntiat m̃la quæ euenerunt, aut fabulam miserabili fine concludit. Neque negauerim alios actus posse alia pericula & mala proferre; sed fabula propria calamitas quarto & quinto continetur. In quo ut ingeniosiores se poëta, sic actores industriosiores se conantur ostendere. Agebantur autem seriæ tragædiæ sacris Dionysiis, Lenæis, Panathenæis; Satyricæ verò Chytris. quare τετραλογία σατυρικὴ dicta est. de qua proximo libro dicetur.

Vtra præstantior sit Tragœdia, an
Epopœia. CAP. XI.

AT vtra præstantior sit Tragœdia ne, an Epopœia, magna est inter Platonem Aristotelemq; dissensio. Nam Plato, quoniam Epopœia sine ullis machinationibus & illecebris extrinsecus accersitis per se delectat, & humanæ vitæ uniuersam rationem describens eam viam maximè docet, qua homines in Deos possint euadere; tragœdia verò ad vulgarium hominum voluptatem comparata nihil non agit quo spectatores vehementius commoueat; siquidem loca exornat, histriones inducit, cantus & saltationes admiscet; illam grauioribus & peritioribus hominibus gratiorem, hanc leuioribus & imperitioribus iucundiorē fore existimat. Contrà Aristoteles negat tragœdiam idcirco postponendam esse, quia videtur extrinsecus adiumenta petere ad delectandum: quoniam sine melodia & apparatu, quæ potius histrionica artis sunt, ex se ipsa vim habet etiam

bet etiam ad mouendum non minimam. Neque omnem cantum, aut motum vituperari ait; cum & epopœia carmina sono quodam adhibito & gestu recitentur. At quantam obsecro gratiam habitura est tragœdia sine melodia, & apparatus? quæ quidem potiora sunt, quàm in oratore actio, & memoria: quæque fabulam minus fortè per se pulchram ita saepe commendarunt, ut in uniuerso confesso frequentè plausum excitauerint. Sed esto, dicit Aristoteles, epopœia tragœdiæ hac in re præferatur, quòd extrinsecus adiumenta non quærat; tamen postponenda, quia tragœdia habet eadem omnia quæ in sunt in epopœia; fabulam inquam, mores, sententiam, & dictionem, & quia sit agendo, quàm legendo illustrior & euidentior, & quia citius & plenius finem suum consequitur, & quia simplicior est; magisque uniformis; nam sumi possunt ex epopœia actionibus fabularum aliquot argumēta, non item ex tragœdia. Nihilominus summorum virorum sententia epopœia copiosius & ornatiùs genera sua persequitur; ac fabula partes maiore artificio & industria componit; nec, licet multas actiones comprehendat, quibus opus suum ornet & augeat, pœsim tamen multiformem reddit. Verùm in tragœdia melodia & apparatus multū præstat: quòdque breuior sit, quàm epopœia, temporis ratio facit; quoniam spectator in scena diutius non potest detineri, eademque ratione episodiorum pauciora & breuiora intexit: alioquin, si plura episodiorum interpone-
ret, minus perspicua, minùsque secum consentiens esset. Tamen mihi persuadeo (neque enim tantus ipse

ipse sum, qui tantorum hominum litem per me possim dirimere) Aristotelem aut desiderio placendi Atheniensibus, quos tragædiarum spectatio summo opere delectabat, aut studio dissentiendi à preceptore suo Platone, cui in plerisque philosophia decretis aduersatus est, epopæia tragædiam prætulisse. Et de utraque iam certe satis.

De origine Comœdiæ; deque eius generibus. CAP. XII.

NVNC de Comœdia dicendum est. Comœdia à rebus diuinis non secus atque tragædia ortum habuit. Eam aliqui ex Ithyphallicis profectam volunt. Sanè olim Athenienses cum è genitalibus laborarent, quod Bacchi signum à Pegaso quodam allatum ex oppido Bartina, cui nomen ἰλαθῆραι, minore cultu & honore excepissent, multis frustratis remediis, tandem ex oraculo perticas, atque in eorum fastigio coriaceum genitale, quod φαλλόν Græci vocant, tum publicis in locis, tum privatis in ædibus erexerunt; circum quod & conuicia, & ridicula & τάρπια quædam, & obscena cum tripudiis canebantur & agebantur. unde & sacra, & carmina φαλλικά dicta sunt. à quibus deinde orta Comœdia est. aut è sacris Νόμῳ Ἀπολλινis, quæ ob frugum pronentum fiebant. Nam rusticorum chorus circum aram primum, deinde circum vicos & pagos cantando exultabat; & maledicta tum in se inuicem, tum in alios contorquere solebat; postremò ciuitatē nocte plaustris ingressus, & vultu fecibus inquit-

inquinatus carpere ciuium facinora, & scelera incepit. quæ res cum utilis reip. videretur, quod ob illorum maledicta ciues à malefactis abstinere, facultas data est, ut interdum liberè idem agerent; atque his, qui se hac in re exercuissent, hircus, quod tragicorum præmium erat, propositus fuit. Sic à rusticis ad urbanos poetas Comædia transit: illisque ciuitatis magistratus publicis expensis chorum subministravit. Quæ res gestæ feruntur belli Peloponnesiaci tempore: quo Atheniensem remp. populo administrante, Susario, vel (ut alij legunt) Samnyro Rullus, Connis, Magnes, Cratinus poëta comici extiterunt. Quas ob res Athenienses Comædiam suam esse confirmant. At Megarenses tam ij qui sunt in Græcia, quàm ij qui in Sicilia, suam aiunt; tum quia Epicharmus Siculus & Phormus Syracusanus, qui primi rectam comædiæ speciem inuenisse traduntur, & quam ab antiquis rudem acceperant poliuisse, longè ante Connida & Magnetem fuerunt; tum quia κωμὴ, unde comædiæ nomen defluxit, vox Megarensium propria est. Nam Athenienses pagos δῆμους, non κωμὰς vocant; nec δῆμν, à quo δῆμα deriuatur, sed κωμάρειον dicunt. Itaque Siculis, qui primi fabulas confingere docuerunt, ortum, cultum, & laudem Comædiæ adscribunt. Nec quo pacto adoleuerit, æquè de comædia, atque de tragædia compertum habemus; quoniam diu neglecta (ut scribit Aristoteles) latuit: quippe cui serò à magistratu, quem ἀρχοὶτα vocabant, chorus datus est, non propter studium maledicendi, sed quia seriùs placuit, quàm tragædia. Est autem

H

dari

dari chorum, ære publico sumptum fieri in chorum. cuius numerus cum satis magnus existeret & choragi, ac coryphæi artis Musica peritissimi non paruo pretio conducendi essent, tantis impensis non sufficiente poëta, illi pecunia publica ex ærario erogabatur. Nec ætas una est veteris Comædia. Nam sub Susarione, cuius nomen inter comicos priscos primum celebratur, Comædia rudis & inconcinna fuit: tum Cratinus partes distinxit, & numerum personarum definiuit; postremo Aristophanes eam limauit. In qua, præter hos, quos nominauimus, etiam Eupolis, Crates, Archippus, Plato, Theopompus, Phrynichus, Stratis, Teleclides, Pherecrates floruerunt. Omnium verò præstantissimi, sed inter se dissimiles, Eupolis, Cratinus, Aristophanes habiti sunt. Eupolis grauis, & cum venustate fictarum personarum acerbus; Cratinus acer, & apertus; Aristophanes cum risu mordax. quorum omnium scopus unus fuit mordendi & irridendi. Quæ mordax irrisio chori maximè propria tunc coercita fuit, quando reip. Atheniensium administratio ad triginta tyrannos redacta est; qui iniquo animo ferentes publicè reprehendi, legem promulgarunt, qua omnibus liceret in iudicium eos poëtas accersire, à quibus iniuria affecti fuissent. Eupolidis quoque mors non parum licentiam poëtarum repressit: qui ab Alcibiade, contra quem τὸς βάρτας scripserat, in mare præcipitatus est imitatus fabulæ suæ nomē. Hanc comædiam, in qua non licebat quemquam nominatim reprehendere, mediam appellarunt. quod nomen tunc impositum est, cum nouæ comædiæ appellatio

pellatio instituta fuit, veterē posterior, noua prior, sed veteris similior; quoniam ἀπαλαῖστος contra pœtas non omiserat, & quasi ius quoddam reprehendendi etiamnum retinens vitia ciuium ἐν ἀνί-
γμασι vellicabat. Quo in genere cum his quos modo memini, etiam præstiterunt Antiphanes, Stephanus, Philippides, Strato, Anaxilas, Mnesimachus, Epicrates, Ambraciota, Nicostrates, & Plato veteris Comœdiæ scriptor. Sed cum etiam media hæc Comœdia in suspicionem simultatis & odiorum venisset, omnem maledicendi libertatem amisit choro penitus tacere iussu. Itaque Horatius,

Successit vetus his Comœdia nō sine magna Laude, sed in vitium libertas excidit, & vim Dignā lege regi. Lex est accepta, chorusque Turpiter obticuit sublato iure nocendi.

Tunc igitur fictis argumentis & personis, iocisque & salibus ad delectandum admixtis communem vitam & mores imitari cœperunt Alexandri magni temporibus. Ad quam nouam Comœdiam fabricandam Aristophanis filium Menander & Philemon tamquam regulam secuti sunt. Quamobrem tria Comœdiarum genera traduntur, vetus, medium, & nouum. Differt autem à veteri noua, quod illa sæpe vera, hæc ficta sumit argumenta; illa mordax maledica salsa ad irridendum & cauillandum ansam ex qualibet re captās, hæc sine vlla acerbitate festiua est, habens tamen interdum, sed rarissime, quosdam quasi reprehensionis aculeos, quibus sine contumelia pungit; illa multa carminum genera permiscet, hæc solis iambicis & trochaicis ac ser-

mone magis populari utitur. nec in easdem partes actusue distinguitur. Et suos quoque poetas habuit Diphylum, Philippidem, Posidippum, Apollodorum, Philemonem, & qui omnium præstantissimus iudicatus est, Menandrum. Apud Latinos quis fabulam primus ediderit, non satis clarum est. Verum anno ab urbe condita 400, T. Sulpitio Potito, & C. Licinio Stolone Coss. cum anno antè ciuitas peste laborasset, è carmine Sibyllino ludi scenici instituti sunt, & ludiones ex Etruria aduocati; quos ea gens histriones appellat. Hi motibus pro ea ætate non incöcinnis, taciti adtibicinis sonum saliebant: tum rusticos Italos emulati, qui Græcorum more perfectis sacris rusticana quedam dicta ad risum excitandum in se inuicem iactabant, alternis versibus dictis à Fescenina urbe Etruriæ fesceninis se ipsos mordere nullum insectantes nominatim (cum id antè xij. tabulis cautum esset) neque interim obscenis & impuris verbis parcentes. Fescenini deinde sensim è scena abierunt, & fabulæ cæptæ sunt agi, quæ sine ullius offensione placerent. Ac primus Latinis versibus iustæ magnitudinis fabulam more Græco fecit Liuius Andronicus libertus Salinatoris anno ab urbe condita 514. Appio Claudio Cæci F. Sempronio Tuditano Coss. aliquot annis antequam primum bellum Punicum confectum fuisset; multosque in scribendis Comædiis in sui studium & imitationem conuertit, Nauium, Plautum, Cæcilium, Ennium, Terentium. Dicta verò est Palliata Comædia, quæ argumento Græco utebatur, ac Græcorum more pallium actoribus indu-
bat; cu-

bat; cuiusmodi sunt Terentij, & Plauti fabulae: Togata verò, quae ex Romanis rebus argumentum petebat, inducebatque Romanorum more histriones togatos. Et togatarum nobilissima erat praetextata, quae principum virorum actiones effingebat, dicta à praetexta magistratuum Romanorum indumento.

Ac C. Melissus Spoletanus Mecenatis libertus bibliotheca in porticu Octaviae ab Augusto praefectus, quasdam fabulas dedit, (ut est in libello De claris Grammaticis) quas Trabeatas appellavit, aut praetextatis simillimas, aut opinor easdem: siquidem trabea vestis est dignitate praetexta non satis inferior. Illae autem minus illustres erant, in quibus privati Senatores cum togis inducebantur. Verùm quae popularium hominum negotia complectebantur, non à vestitu dictae tunicatae, sed à tabernis in scena extructis, tabernariae, palliatae omninò expri- mentes, à togatis rerum & personarum humilitate disiunguntur. At ab Atella Oscanorum oppido, Atellana Comædia vocitata est, tota dicax, & iocosa, quandam Satyrica imitationis habens similitudinem: quae in ipsa verborum acerbitate nihil præter risum aucupabatur, & fescenina carmina plena iocis petulantioribus inter actus inferebat. Addunt aliqui Rhyntonicam à Rhyntone Tarëti quoque quodam histrione, aut poëta (si is est cuius meminit Athenaeus libro tertio) nominatam. Ceterum planipedes fabulas aliqui arbitrantur eas esse quae ob argumēti humilitatem neque cothurno, neque socco utebantur, sed earum actores plano pede incedebant. Alij Mimum, & Planipedem idem esse putant. Mimus

autem est rerum vilissimarum & leuium personarum crebra imitatio. Alij sic appellatas existimant, quia non in scenæ suggestu, sed in plano agebatur. Alij non modo mimos, Satyras, & Comædias, verum etiam eas tragædias planipedes appellant, quæ neque aguntur in proskenio, neque cothurno, neque socco, neque ullo calciamenti genere utuntur. Mihi placet appellare planipedem fabulam, non quæ humi sine edificiis, sed quæ nec cothurno ut tragædia, nec socco ut Comædia, sed nudis pedibus agebatur. Adhæc quadam Comædia dicuntur motoria, siue turbulenta & negotiosa; in quibus res sunt magis perturbatæ; ut *Adelphi*, *Phormio*, *Heautontimorumenos*; contrâ quadam Stataria; cuiusmodi *Pseudolus*, *Trinummus*, *Hecyra*, & *Asinaria* est. Addunt aliqui medias, quæ utriusque generis participes sunt. Atque harum alia plus quietis, ut *Aulularia*; alia plus habent metus, ut *Eunuchus*. Illa verò in veteres *Andronichi*, medias *Pacuvij*, novas *Terentij* non à rerum natura, sed à dictionis stylo, & tempore ducta diuisio est. Nos eam rationem Comædia trademus quæ usitata est; quàmque præstantissimi poetarum maximè obseruarunt.

De notatione, & definitione Comædiæ.

C A P. X I I I.

COMOEDIAM nonnulli ex κωμῶζεν, καὶ ᾄδεν, vel ἐν ταῖς ὁδοῖς interpretantur, ex cantilenis, quæ post comissiones caneantur. κωμῶζεν est

Τεν est lasciuia efferrī, petulantem esse, carminibus, saltationibus, & commissationibus indulgere: ἄδεν Latinè canere: ἐν ταῖς κοδοῖς in viis significat. Nam rusticorum iuuenum in unū coacta multitudo post rem sacram, vel conuiuia, negotiis diurnis animo soluto siue heri, siue parentis metu tempesta nocte in viis exultando sese, & alios probris maledictisque petebat. Aliqui παρὰ τὴν κωμὴν, καὶ τὴν ὥδην appellatam volunt, quia in vicis & pagis ageretur. Vtramque nominis interpretationem docti homines commendant: sed priorem Athenienses, Megarenses alteram magis probant. Finitur autem à quibusdam ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχὴ. Quam definitionem reprehendunt ij qui negant esse comædiam absque periculo. Verùm ego illos puto ἀκίνδυνον περιοχὴν dixisse, non quia res comica nullo in periculo versentur, sed quia exitus fabula securitatem consequitur: licetq; serui, lenones, aut huiusmodi personæ aliqua postremo damna patiantur, non tamen ea sunt in quibus uniuersum fabulae negotium vertitur. Nec infitias eo latum exitum Comædiæ aliquo dolore quandoq. perfundi, ut *Asinaria*, *Moscellaria*, *Phormionis*, *Casina*, *Persæ*, non secus ac finis tragædiæ, qui ex se tristis est, interdum aliqua latitia permiscetur: nihilominus si fabula naturam, & frequentiorem usum aduertat, ut Tragædiam mæstus, sic Comædiam exitus hilaris magis decet, atque ut in tragædia non est sine discrimine latitia, sic in Comædia non est sine festiuitate discrimen. Mox reprehendunt, quòd ciuilis & priuata fortuna comprehen-

sionem esse dicant, quando principes viros veteres comici vexarunt, & primarios reip. homines prætextatæ recipiunt. Verùm ea personæ si priuatæ non sunt, sunt tamen ciuiles. Omnes enim Athenienses, & Romani ciues dicebantur: apud quos nullus erat dominatus, sed æqualitas legum, utilitatisque communis. Attamen ad tragædia definitionis normam si dirigatur, meliùs & propriùs definiri sic poterit: Comædia est pœsis, quæ ad docendum vitæ consuetudinem ciuiles & priuatas actiones per agentes personas non sine iocis & salibus imitatur. Carmen non addidi, quia imperfecta est sine carmine pœsis. quamquam Crates primus dicitur Athenis soluta oratione Comædiam scripsisse. Cur igitur si ciuiles actiones imitatur, & carmen habet, Horatio non erit pœsis? An isto nomine dignam esse non duxit, quia rerum magnificentiam non haberet? quasi rerum grauitas, & amplitudo pœsim efficiat, non imitatio, & carmen. Iam ciuiles & priuatæ actiones ab epopœia, & tragædia comædiam seiungunt: & agentes personæ adhuc magis ab epopœia ipsam distinguunt: iocis verò & sales etiam magis à Tragædia. quippe illa terrorem & commiserationem: hæc risum & lætitiā parit. Saltationem & cantum prætermisit, tum quia chorus, penes quem ista sunt, nullus amplius est; tum quia etiam extra scenam nihilo minus est, dum legitur Comædia. Postremò finem eius ostendimus, humanæ vitæ doctrinam, & imaginem esse.

De for-

De forma Comœdiæ.

CAP. XIII.

ATQVE in Comœdia sunt eadem spectanda, qua in tragœdia, fabula, mores, sententia, dictio, & apparatus; melodia excepta, qua in noua Comœdia nulla est; nempe in qua nullus est chorus. Fabulam dico, non δρᾶμα (quod antea monui) sed ipsam imitationem, imitationisue figuram. Fingit autem comœdia res non portentosas, quales in epopœia frequenter narrantur, & in tragœdia interdum ostenduntur, non tragicas, hoc est, horrificas & luctuosas, non illustres & graues epopœiæ, pariter & tragœdiæ proprias, sed ciuiles & priuatas, captans ubique lepores & festiuitates. Itaque amores, lusus, conuiuia, ebrietates, dolos, furta, & huiusmodi alia comminiscitur. Hinc è pagis sumit Chremetes, & ex humili loco Thaides, & Dauos: in uniuersum vulgares, & populares homines inducit, quorum nomina rebus apta confingit. Regias personas numquam admittit: induxit Plautus in Amphytrione; tamen eam tragicocomœdiā appellauit. Sed & vetus comœdia præter dignitatē siue peros adhibuit, atqui hoc illorum religioni detur. Verum enimuero personas, quas imitatur, nec ita probas effingat, ut perturbari, decipi, errare non possint; nec undiq. improbas, sed eius modi, quales humana etas & cōditio ferre solet: ac ridiculas iocorū & facetiarū gratia sine ullius damno deformes & turpes adhibeat. tū cōtentiones, & rixas ut plurimū inter amicos, aut inter cōsanguineos et propinquos excitet, quo

quo latiore exitum sortiatur. multa tollat ex oculis spectantium, quæ aut turpia sunt, ut concubitus; aut indecora, ut parere; aut demum fastidium aliquod & offensionem allatura sunt, ut comissiones atque conuiuia: quæ vel in scena mox narrentur, id quod facit Chærea Terentianus de supra à se Virgine; vel, si commodè fieri possit, intus aliqua voce edita extra exaudiantur, ut illud est apud Terentium, Iuno Lucina fer opem, serua me obsecro. Agnitiones licet interdum intus fiant, ac deinde foris nuntientur, tamen si spectanda exhibeantur, plus admirationis & voluptatis habitura videntur; dum id rerum probabilitas, & natura patiatur. Illud ad decorum pertinet, ut, quoniam in foro & plateis comædia, & de rebus quidem turpibus sæpe agit, ne honestæ & pudicæ mulieres, præsertim puellæ, nisi fortè ut solum demonstrantur, in scenam agentes inducantur: famulas excipio, quarum non tanti est honestas; & meretrices, quæ iam frontem perfricuerunt. Nec mihi Plauti exempla obicias, qui minus fuit in obscenis rebus, & indecoris verecundus; idemq; in iocis & salibus nimis ab Horatio notatur. Sanè ridiculus aspergenda & condienda comædia est, cuius est festiuitas, sicut tragædiæ terror, & commiseratio propria; sed liberali tamen moderatione etiam temperanda, ut non minus à grauioribus hominibus, quàm à ciceris aut nucis emptoribus probetur. Fuere tamen qui se totos ad risum compararint, magisque lepore, quàm elegantiâ placuerint: è quorū numero Epicharmum dicas: ad cuius exemplum properare Plautum Horatius

*ratius scribit. Et Volcatius, opinor, ridiculorū gratia secundum à Cacilio locum inter comicos Plauto tribuit, Terentio postremum: quia dum nitori & munditia studet orationis, minus festivus & lepidus est. Atque hanc eandem ob causam existimo Philemonem Menandro prælatus fuisse: si talis fuit Menander, qualis Terentius habetur amulus, & imitator Menandri. Verum doctissimorum hominum iudicia longè alia fuere, & equiora; qui rerum naturam graviore ratione perpendunt, non multitudinis sensu. De ridiculis, quæ deformia quædam sunt dicta vel facta sine dolore, novitate, & admiratione animum iucundè mouentia, nihil à nobis dicetur, quoniam de illis à dicendi præceptoribus copiosius disputatum est. Et quæ de unitate fabulæ, & episodis in tragædia tradidimus, nullo hic pacto repetentur. Illud verò iam monuimus, Comædiam in exprimendis moribus potissimè versari, ac tragicos illos affectus, & ut verbo Græco dicam, τῶνδ' ἰσχυρὸν ἠδὲ τῶνδ' ὀδυνηρὸν; tum vel simplicem esse sine agnitione, & peripetia, ut Plauti *Asinaria*; vel connexam aut sola agnitione, ut *Hecyra* Terenti; aut sola rerum inopinata mutatione, ut *Miles gloriosus*, aut utraque simul ut *Andria*: ac connexam simplici anteponi, & eam fabulam omnium optimam iudicari, quæ ex agnitione & peripetia connectitur. Et licet apud Latinos alia dicantur *motoria*, alia *stataria*, alia *mixta*; & *motoria* *stataris*, & *mixta* omnibus præferantur; tamen, vel *motoria*, vel *stataria*, vel *mixta* Comædia sit, aliquo horum, quæ recēsuimus, fabularum genere contineatur necesse est. Denique*

omnium

omnium comœdiarum exitus trāquillus & iucundus est. Et quāuis sit aliquando turbulentus, non est tamen illa sine festiuitate turbatio. De moribus & sententia iam alibi satis: de dictione solum hoc dicam; eam neq. ita grādem ut tragica; nec demissam, ut mimica, sed temperatā, & suauē esse debere, puram, & elegantē, vestitamq. simplici & mediocri ornatu: attolli verò cū aut grauior inest persona, aut dicentē ira exagitat. quemadmodū Horatius scribit,

*Interdū tamen & vocem Comœdia tollit,
Iratúsque Chremes tumido delitigat ore.*

præterea breuiorem, & magis concisam esse, quàm Tragœdia; ac sententias rariores aspergere, easque maximè, quæ in cōmunionē vitæ positæ sunt, & ad vulgarium hominū opinionem accommodatæ, atque in frequentiore usu habitæ. quo in genere prouerbia siue adagia censentur. deniq. sonum refugere; ideoq. iambicos pedes (nam hoc carminis genere vititur: quamquam interdum trochaicū admittit; quod spatiis æquipollet iambico) dissoluere, & locis paribus, quæ tantū iambo & tribracho debētur, vel dactylum, vel spondeum, vel anapestum collocare, semper tamen postremam sedem occupante iambo. Quæ dissolutio pedum à tragœdia neglecta fuit, quia carminis grauitatem remitteret; nec à Græcis, qui diligentissimè carminum leges obseruarunt, sed à Latinis usurpata vel inertia & desidia, vel ne insurgere ex cōmuni sermone nimium videretur oratio. Atque ut dictio rebus, sic apparatus personis conuenire debet. de quo plerique multa scripsere. De melodia mox dicetur.

De par-

De partibus Comœdiæ.

CAP. XV.

TOTIDEM quoque sunt, & eadē partes Comœdiæ, quot & quæ sunt Tragœdiæ, Prologus, Exodus, Episodiū, dempto in noua comœdia Chorico. Prologus (ut dictum est) summam rei explicat: Exodus fabulam dissoluit. inter quæ locus episodiis & digressionibus aptus Episodiu nominatur. De chorico pauca dicenda sunt, quæ ad comœdiā magis facere videbuntur. Atque Archontes quidā primus comicum chorū in scenam induxisse fertur viginti-quatuor personarum, distinctum in certa paria cōstituta ex quaternis; quæ *ὀρχα* appellantur. Cuius ad scenam accessio *πάροδος* dicta est; quo tempore *παροδίων* canebat; ingressus verò *εἰσόδίων*, hic causam dicebat, cur adesset. Tum aut stans cantabat, *στάσιμον*, aut narrabat rei euētum; aut statim reuer-tebatur, & extra exhibat, cui rei nomē erat *μετάστασις*. sin rursum ingrediebatur, *ἐπιπάροδος*: si inde prolixius saltabat, *κόρδαξ*; sin precipiū, *κομμάτιον* vocabatur. Chori μέλος dicitur, in quo loquitur de re ipsa: cū verò à proposita materia orationem ad spectatores conuertit, *παράβασις*. cuius partes septem traduntur, *κομμάτιον*, *ἀναπαισιμα*, *μακρόν*, *σποφή*, *ἀντίσποφος*, *ἐπωδός*, siue *ἐπιῤῥήμα*, & *ἀντεπιῤῥήμα*. Est chorus simplex, ubi sine motu, sine parauasi, aut epirrhemate canit: est compositus ex his: demū eius è scena decessio *ἄφοδος* nominatur, quando *ἐξόδίων* modulabatur. Quas leges, cū abolitæ iam sint, malo ex commentariis Aristophanis, & ab aliis scriptoribus peti, quàm

quàm à me declarari. Alij alia ratione comœdiam in partes quatuor, quemadmodum & tragœdiam, in Protasim, Epitasim, Catastasim, & Catastrophen distinxerunt: Sed his quoque Prologum seu Prologium adiunxerunt. Verùm his Prologus est ea oratio quæ ante legitimam fabulam ad spectatores habetur: quæ vel pœta commedatur, vel respondetur aduersariorum obiectionibus, vel argumentum fabule exponitur, vel hæc omnia simul aguntur. Vnde prologi quatuor genera statuerunt, οὐσα τινὸν, ut est illud Hecyra; ἀναστροφινὸν vel ἀναφορινὸν, ut Andria; ὑποθετινὸν, ut Aulularia; μικτὸν. Et sicut postrema illa verba, Valet vos, & plaudite, non ab actore aliquo dicuntur, sed apud Plautum à grege, apud Terentium à Calliopio (non enim actores spectatores alloquuntur, ne non quasi serio agi fabula videatur) non aliter prologus qui ad spectatores confertur, ab ea persona recitatur quæ nulum habet cum fabula negotium. quamquam more suo apud Plautum Mercurius & prologum habet, & magnam fabule partem absoluit. Quamobrem iste prologus à Latinis solum usurpatus, à Grecis aut ignoratus, aut neglectus, qui & addi, & demi pœta arbitrari potest, comœdiæ pars necessaria nullo modo est. Quòd si prologum fabula partem vis, cur non etiam argumentum facis? totius inquam fabula breuem comprehensionem? quod tunc adhibetur, cum neque in prologo, neque in protasi fabula explicatur. Protasis prima, & legitima fabula pars est: quæ etsi fabula summam exponit, non tamen finem ostendit, ut ex inopinato exitu fabula iucundior ex-

dior existat. Et licet ex argumento rerum ordinem teneas, tamen illa breui indicatione non tam animus expletur, quàm inflammatur. Epitasis est earum rerum quæ in protasi continentur, incrementum. In Catastasi res magis perturbantur. Catastrophe fabulam expedit res in meliorem fortunam commutans. Alij comædiam pariter ac tragædiam in actus quinque distribuerunt: qui non facile discernuntur, ubi nullus est chorus: & illos ait Donatus interdum dedita opera confusos, ne spectator antè exurgeret, quàm aulea tollerentur. Tu tunc absolutum actum putato, cum actores è scena ita cecisse creduntur, ut solum choro canendi locus datus esse videatur. Pro quo tibicen nunc actus intersecat, tum ut spectatores oblectet, tum ut ne qua cessatio in theatro exorta credatur. Atque interdum mimi inserebantur, & ipsi quandoque actores risus gratia extra fabulam aliquid effundebant, quod episodium supra diximus appellari. Tibiarum aliæ pares, aliæ impares, tum dexterae & graues, tum sinistrae & acutæ, sic quibusdam dictæ à lateribus, unde inflarentur. illarum usus est in rebus seriis, harum in iocis, utrarumque in mixtis. Illis Romani quia essent graues, his barbari quia acutissimæ, in funeribus utebantur. Et apud veteres quoque dexterarum sonum acutum, sinistrarum grauem fuisse accepimus. Quapropter nonnulli Comædiam in diuerbia, seu scenas, in quibus actores versantur, & cantica distinxerunt: sed cantica cum ad musicam artem tota pertineant, non video qua ratione fabulae partes constituentur. Actus in scenas diuiditur, ac rarissimè.

rariſſimè una tantùm ſcena perficitur: quod tragœdiæ aliquando contingit. Scena alicuius perſonæ vel diſceſſu, vel aduentu internoſcitur: eiùſque initium quandoque ab omnium, quãdoque ab unius tantùm perſonæ ingreſſu accipitur; quæ deinde in aliam quampiam perſonam incurrit: ſic etiam aliquando omnium, aliquando unius ſolùm deceſſione finitur; ita ut ſi tres fuerint, duæ, quæ relinquuntur, ſcenam conſtituant. Quòd verò monent, cùm ſint quinque actus, in eodem actu ſingulis perſonis non licere plus quinquies exire, ſi forte in tragœdiis, in quibus & pauciores & grauiores perſonæ ſunt, at certè in comœdiis minimè obſervatũ eſt. Præterea ſcenarum numerum decẽ, & actorũ quatuordecim fabularum quidam magiſtri & artiſices præſcripſerunt. Sed ne longior in his ſim, quàm res poſtulet, partitiones comœdiæ paucis inter ſe cõferamus. Protæſis ſive prologus iſ, qui legitima comœdiæ pars eſt, actu primo, interdũ quoq. ſecundo continetur. epitæſis & cataſtaſis facultatẽ habent epiſodij, ac ſecũdo & tertio, aliquando etiã quarto actu cõcluduntur; raro quintum Cataſtaſis attingit. Cataſtrophe, in qua exodus eſt, partẽ quarti; quandoque totum quartum: at quintum ſemper cõplectitur. Et, ut de ſingulis quoque actibus loquamur, ut intelligantur ea quæ poſſiſſimũ in unoquoque eorum fieri ſolèt, actus primus argumentum fabulæ exponit; ſecundus res in argumento contentas in actionem deducit; tertius impedimẽta & turbationes affert; quartus modum & viã aperit, qua res implicite diſſoluantur; quintus res implicitas artiſicioſè diſſoluit.

Tragœ-

Tragœdia & Comœdia inter se conferuntur; quidque sit Tragicocomœdia explicatur. CAP. XVI.

ERGO tragœdia grandiores actiones fingit, & personas; quas tamen sapius ab aliis mutuatur; comœdia vero humiliores; quas ex se comminiscitur. Tum illa sublimi oratione cothurno innititur, hac attenuato sermone socco ingreditur; illa sententiis grauis, hac est ridiculis iucunda; illa vehementiores affectus, hac leniores exprimit; illa maesto, hac leto fine concluditur; illa magnatum vitam fugiendam, hac ciuilem, & priuatam optandam ostendit. Attamen utraque in agendo, non in narrando posita est; atque eundem habet imitandi modum; & eodem temporis spatio terminatur; totidem quoque partibus, iisdemque componitur. Quamobrem tragœdia & rerum grauitate, & orationis sublimitate comœdia praestantior est: comœdia vero, ut quæ rationem viuendi magis imitetur, tamquam speculum consuetudinis, & imago veritatis à Cicerone commendatur. Est præterea quoddam genus poëmatis ex utroque mixtum, quod Tragicocomœdiam vocant. est autem ea nihil aliud, quam comœdia grauiores personas adsciscens, quod Plautus in Amphitruonis prologo videtur significasse illis versibus,

Faciam ut commixta sit Tragicocomœdia.
 Nam me perpetuò facere, ut sit comœdia,
 Reges quo veniant, & Dij, non par arbitror.
 aut est tragœdia, sicut aliqui volunt, quæ exitum
 I comœdiæ

comœdia iucundum inquam, & tranquillum sortitur. Semper autem finis tragicocomœdia latus est. cuius non sanè alia dabuntur præcepta, quàm ea quæ tradita sunt. An verò ut tragicocomœdia, sic etiam fieri possit comicotragœdia, quæ miserabilem exitum habeat, si quis ex me querat, quoniam humilium personarum calamitas minus mouet, nec istiusmodi fabule vlla exempla cernuntur, non equidem facile affirmauerim. Sed ne cupiam fortè videar rerum nouarum curiosus inuestigator, ad reliqua poëmatum genera quæ supersunt declaranda pergamus.

IO. AN-

IO. ANTONII

VIPERANI

DE POETICA

LIB. III.

De Satyris.

CAP. I.

ED de Satyra quidem, & Mima
dicendum mihi prius videtur, quàm
reliquorum generum tractationem
persequar. Nam ad Tragœdiæ seue-
ritatem mitigandam introducti sunt
Satyri, & ad Comœdiæ hilaritatem excitandam
mimi. unde mimus & Satyra profluxerunt. Sanè
quos Græci Satyros, vel Tityros, vel Silenos, aut
Panes, Latini Faunos, Siluanos, atque Incubos ap-
pellant. Dicti autem Satyri vel (ut Aelianus sen-
tit) παρὰ τὸ σεσηπέναι, quoniam sunt dicacissimi;
vel à salacitate, παρὰ τὸ σάδν. Sic enim veteres sa-
lacitatem nuncuparunt. Tityri verò vel (ut idem
inquit Aelianus) à lasciuis cantibus & procacita-
te, quæ Græci vocant τερτίσματα, vel quoniam sa-
laces sunt, sic dicti à capra, quæ ab Aeolensibus ti-
tyrus dicitur, nihil est enim capra salacius. At
Sileni παρὰ τὸ σιλλαίνεν, quod est per iocum mor-
dere. Verùm Pan quasi rerum vniuersitatem com-
plectens in similitudinem naturæ formatus est.
Nam est illi vultus ruber, qualis est ather; &

cornua radiorum loco, quibus inter omnes caelestes ignes solem tantum, & lunam armatam videmus; tum nebris stellata in pectore sidera; pars inferior hispida virgulta, arbores & feras; caprini pedes soliditatem terræ; fistula calorum harmoniam & concentum; pedum recuruum in se ipsum se conuertentem annum significat. Quos Satyros Plinius tradit animalia esse perniciosissima in subsolanis Indorum montibus (quæ regio Cartadulorum dicitur, tum quadrupedes, tum rectè currentes humana effigie, propter velocitatem nisi senes aut ægros non capi; eosdèmq; à veteribus pro Diis siluestribus habitos fuisse, creditos à quibusdam semideos, quòd hominibus natura conditione præstantiores forent, Diis inferiores; quia post longum tempus aliquando morerentur. Et D. Hieronymus B. Antonium eremitam refert vidisse homunculum aduncis naribus, & fronte cornibus aspera, cui extrema corporis in caprarum pedes desinebant: & interrogatum, quisnam esset, respondisse, Mortalis ego sum unus ex accolis eremi, quos vano errore delusa gentilitas Faunos, Satyros, & Incubos appellat. In Dionysii verò, seu Liberi patris, vel Bacchi (idem enim Deus his nominibus notabatur) festis & ludis admiscebantur; quoniam illum per multas regiones lusu & tripudiis comitati fuisse dicerentur. Ac prodibant cum lancibus & canistellis omni genere pomorum plenis; quibus nymphas allicerent: contum etiam gestabant, & thyrsum contextum hedera, quo incautos occulta cuspide ferirent: atque id generis venabula ferebant,

ferebant, quibus in exercitu Dionysii depugnasse credebantur, *Δυραῖα διονυσιακὰ* nominata. Eorum ornatus erat ἀμφίμαλλοι χιτῶνες, hoc est, utrimque villosa indumenta: unde velut tacitis ambagibus plantandi artem & constipationem palmitum denotari existimant: cuius auctorem Bacchum esse testantur. Pellis aut hinnuli erat; quæ quia sine rugis tota corpori assidebat, ἱλάνη nuncupata est; aut capra; quam propterea αἰγὴν & τραγὴν appellarunt. Qui comptiores videri volebant, ceruina pelle, vel panthera; qui verò milites Dionysii, militari sago & tunica punicea, induebantur. At Liberi patris vestitus pro ratione personæ diversi coloris erat, florida lanula, pilosa tunica, puniceum vestimentum.

Quo pacto Satyri primum in Tragoediam immissi, deinde exclusi fuerint.

CAP. II.

TRAGOEDIA ut acerbitatem suam & tristitiam hilaritate aliqua & risu temperaret, Satyros induxit; qui ingenio miti, bibaces, illoti, petulantes, dicaces, lascivi & proclives à natura ad libidinem iocis atque facetiis spectatorum tristes animos interdum recrearent, & à severitate & maestitia ad festiuitatem & iucunditatem traderent. Atque eo liberius id tunc factum opinor, quoniam argumenta fabularum non erant tunc omnium luctuosa; & fabule in Liberi festis agebantur;

bantur; quo tempore in omnibus scenis & spectaculis Satyri tamquam numinis illius socj & ministri inferebantur. Nec piget in hanc rem Horatij carmina referre:

*Carmine qui tragico vilē certauit ob hircū,
Mox etiā agrestes Satyros nudauit, & asper
Incolumi grauitate iocum tētauit, eo quòd
Illecebris erat, & grata nouitate morandus
Spectator, functusq. sacris, & potus, & exlex.
Quæ quidem actio Satyrica solum choro constabat,
& per ludum ac iocum canendo Satyri ad pun-
gendum versus quasi aculeos emittebant; quòque ex-
peditiores essent, nudi cum choro saltabant. Qui
ex Tragædiæ finibus unà cum iocis & salibus (ut
grauissimus testis est Aristoteles) Sophoclis tem-
pore exclusi fuerunt, asserentibus grauissimis ho-
minibus tragædiam dumtaxat heroum calamita-
tes & infortunia recipere debere, quo amplius spe-
ctatores terrore & cōmiseratione permoueat. Quo-
circa neque Satyram tragædiæ partem puta, neque
è Satyra ortam esse tragædiam; sed ad leniendam
asperitatem tragædiæ olim Satyros admissos fuisse.
Vnde fabulam Satyricam profectam esse existimo.*

De fabula Satyrica.

C A P. I I I.

QUÆ humilior Tragædia est reges & heroes,
maximè verò è sua maiestate disturbatos, &
ex magnificis tēplis & urbibus ad siluas & agros
ab aduersa fortuna deiectos inducens: qualis est
apud

apud Euripidem illa (neque enim exemplum aliud extat) quæ Cyclops inscribitur: in qua Ulysses tempestate in Siciliam iactatus, ad siluestres homines, Satyrósque deuenit. Quo in genere Platinas Philiassius apud Græcos primus scripsisse dicitur. Ac sanè fabulæ Satyricæ argumētum perinde ac Tragædia ut plurimum notum erat ex veteribus monumentis fabulisque desumptum. Satyrica autem personæ ex ipsa appellatione diuersæ, ut refert Pollux, sunt; Satyrus canus, satyrus pubes, satyrus impubes, Silenus Bacchi pædagogus & alumnus; quem asino vehi solitum narrant poëta. Pappus, & ex utroque tamquam mulus Pappo. Silenus, fero aspectu atque terribili: qui peruneti (ut quidam volunt) facibus ora tamquam agrestes homines prodibant in scenam frondeam, arboribus consitam, fontibus amœnam; & circa saltationes, potationes, conuiuia, & dicacitates ipsi mordaces, bibaces, hilares & iocosi versabantur. At sermo purus & simplex sine ulla turpitudine, quæ honestas aures offenderet, satyros decebat, & cum dignitate hilaritas, & sine scurrilitate dicacitas; Heroum verò sermo quadam cum grauitate temperatus, neque ita sublimis, ut nubes captare (etenim fortuna immutatio dicendi quoque rationem immutat) neque ita demissus, ut è tabernis emigrare videretur: nihilominus heroum & satyrorum mutua colloctione fiebat, ut illorum oratio humilior, horum grauior appareret. Quibus de rebus Horatius,

Verum ita riores, ita commendare dicaces
Conueniet Satyros, ita vertere seria ludo;

I 4 Ne, qui-

Ne quicumque Deus, quicumque adhibe-
bitur heros

Regali conspectus in auro nuper & ostro,
Migret in obscuras humili sermone taber-
nas,

Aut dū vitat humū nubes, & inania capter.

Ac paulò post,

Siluis deducti caueant me iudice Fauni,

Ne velut innati triuiis ac pæne forenses

Aut nimium teneris iuuenentur versibus
vmquam,

Aut immunda crepent ignominiosaq; dicta.

An Comœdia Satyros habuerit.

C A P. I I I I.

EX qua satyra nonnulli putant veterem Comœ-
diam productam esse; quidam alij non produ-
ctam, sed in eam satyros admissos fuisse comica
procacitati satis opportunos; plerique non in vete-
rem Comœdiam eos, sed in mediam inductos; ut
cū nominatim reprehendere vitia non liceret, illa
satyri clam, & per iocum carperent. Aliqui non
receptos satyras à Comœdia, sed nouam quandam
rationem ad delectandum quasitam esse: qua dum
aliud agere viderentur, Satyrica irrisione improbo-
rum hominum mores & vitam insectarentur.
Quamobrem Donatum existimo mediam Comœ-
diam Satyra nomine appellasse. Nonnulli arbitrā-
tur apud Latinos primum quasdam satyras per-
breues & ad iocandum & maledicendum compa-
ratis

ratas fuisse; post Liuium Andronicum iusta magnitudinis fabulam dedisse. Verum neque ex ullius viri grauis autoritate, neque ex ullo exemplo res nobis liquere potest.

De Satyra Latinorum.

C A P. V.

SEd è scena satyris exclusis Latini tamen eorum smaledicendi licentiam retinuerunt: qui nouam quandā reprehendendi formam excogitarunt haud nimium ab illa irrisione satyrica discrepantem. Nam sola narratione contenti vel nominatim plerosque mordebant. Quam libertatem posteriores sibi ademptam fuisse conquesti sunt; quod nomina fingere cogerentur, aut nota & usitata accipere, in quibus alios reprehenderent. Et cum iambris uterentur primò (siquidem & Lucilij & Varronis satyræ quadam legebantur hoc carminis genere conscriptæ) Lucilius deinde iampos in hexametros versus commutauit; quoniam hoc carmen narrationi satis accommodatum esset. Quam reprehendendi formam ab irrisione satyrica derivatam Satyram quoq; nominarunt: quamuis aliqui à satietate, aliqui à lege satyra, aliqui à saliendo dictam existiment. Hæc satyram ignorarunt Græci, Latini totam asserunt suam. De qua loquens Quintilianus, satyra, inquit, tota est nostra: in qua primus insignem laudē adeptus est Lucilius. Huius autem satyra proprium est vellicare & pungere, & quod maximè Horatius facit, ridendo rodere. Quamob-

rem in satyris Latinis ex veteri comœdia iudicium habendum esse plerique senserunt. Amat ironias, siquidem clam, & cum risu mordet: amat argumentorum varietates, nam instar satyri capripedis huc, & illuc absque ordine & modo volitando exultat, unde satyram aliqui putauerunt à saliendo dictam fuisse. Hic uberem inuentionem posco, hic frequentes & acutas sententias laudo, hic reprehensionis vim & acrimoniam desidero: placet acumen dicendi, facetia, urbanitas. Ardet Iuuenalis, insultat Persius, irridet Horatius. Illi satyras, hic, quasi cum presentibus loqueretur, sermones, & quasi cum absentibus, sermo esset, epistolas inscripsit. Præsertim verò ab omni fœditate rerum & verborum satyricus pœta abesse debet, ne dum animos purgare à sordibus velit, turpioribus maculis inquinet. Atque hic est, satyræ finis (nam ad vitam rectè instruendam tota comparata est) à vitiiis reprehensionum stimulis abstergere: quos ut aequiore animo excipias, iocis & risu illinit. Ideoque Persio abstrusam illam & penitus reconditam eruditionem obiciunt, qui intelligi minus curauit, dum aliorum mores & vitam ad virtutem & honestatem informaret. Iam satyræ dictio sermoni prior est, tenuis & humilis ac de medio sumpta, puritatem verò seruans, & mollioribus ac remissioribus numeris verba coniungens. In uniuersum satyra puritatem & elegantiam in verbis, acumen in sententiis, in versibus aptam compositionem, in acerbitate iocum retineat. Cuius quidem partes, quæ ad certum numerum diducantur, nullæ sunt. Nam,

modo

modo aliquid dicat, sus deque decurrit; interdumque insinuatione, qua in animum auditoris commodius penetret; ac saepe abrupto & concitato principio utitur; ut stomacho in initiis commoto acrius deinde peruellat. Et licet abrupta principia sint, ad totius tamen corporis coherentiam pertinere debet: semperq; loco exordij aliquid esse necesse est, quod ad ea qua sequuntur, facilem comparet beneuolumq; auditorem. Atque illo principio Horatius,

Qui fit Mæcenas, ut nemo quam sibi fortè
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa

Contentus viuat, laudet diuersa sequentes.
id proponit, quod, ubi longa exemplorum enumeratione probauit, aptè concludit. Sit ne verò isthac Latinorū satyra pœsis, cum ad nullā imitationem spectet, ac res varias & diuersas complectatur, e- quidem ipse dubitauerim; nec pluribus repugnauerim, si secus alij senserint.

De Mimo. C A P. V I.

CEterum quod ex Tragædia satyra, hoc est ex Comædia mimus. Nam sublato choro actus libiis distingui, & interdum actores festiuitatis gratia ridicula quædam iactare cæperunt; quod supra diximus Episodium vocari; tum mimi inter actus admissi sunt à nimio motu corporis & gestu sic dicti: qui & saltabant, & sordida quædam effingebant, nihilque non imitabantur quo ridiculi fieret. Quæ res cum mirum in modum placuisset, ex suo postmodum artificio extra comædiam laudem quarere

*rere voluerunt: factumque est poema, quod Mimum
appellarunt. Quo in genere Publius quidam, &
Laberius excelluerunt. Porro mimica personae sunt
è foro, è tabernis, ex angiportis caupones, coqui, me-
retriculo, & id genus aliae, quae res vilissimas, &
varias imitantur: dicta quoque sunt planipedes (ut antè
docuimus) quòd nudis pedibus incederent. Tradunt
nonnulli mimos fuligine tinctos & agninis pelli-
bus amictos canistros gestare serpyllo, violis, hederà
atque aliis floribus plenos, & ad numerum saltare,
& procurrentes obuium quemque subsannare
sotitos fuisse; atque Ithyphallis, de quibus antea di-
ctum est, simillimos. Est igitur mimus ridicula
poësis ad excitandum risum quoduis genus imitans
actionis. Sed egimus de his sanè pluribus quam ne-
cesse esset: quoniam illorum cognitio satis obscura,
parumque ad rem ullam utilis est.*

De Bucolica poësi.

C A P. VII.

Accedit Bucolica poësis, rusticana quaedam co-
mædia: siquidè personas humiles utraq; con-
fingit, sed elegantiores Comædia, quae urbana vita
imaginem & similitudinè depingit, rudiores Bucol-
lica, quae rusticos homines & agrestes imitatur. Ad
hac agèdo est comædia quandoque consimilis; cum
pastores in scenam, quae ex frondibus fiebat, agentes
& dicentes inducit: ubi adest interdum persona
poëta vel principij tamquam prologus, vel finis loco:
velut ille Calliopiùs apud Teretium; qui postremis
illis

illis verbis Valete vos, & plaudite, actam esse fabulam denuntiat. Atque aliquando ex poëta persona cuncta enarrantur. Nonnumquam etiam mixtum quoddam fit ex activo & narrativo genus. Narrativi est,

Prima Syracusio dignata est ludere versu.

Activi,

Tityre tu patulę recubans sub tegmine fagi.

Mixti,

Pastorum musam Damonis & Alpheſibœi.

Quibus imitandi modis aliquā cum ceteris poëtica generibus similitudinem & cognationem habet. Eius tamen origo incerta est. Nam aliqui Apollinem nomium, quando pavit Admeti regis armenta; aliqui Mercurium, cum pastor fuit; nonnulli etiam filium Lauretum; quidam Pana, quem eundem pastorum Deum, & principem habent, bucolici carminis inuentorem existimant; quod Virgilius quoque videtur sensisse, dum inquit,

*Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit.*

Sunt qui repertum opinentur eo tempore quo Xerxes Græciam inuasit. Tunc enim in silvis & montibus, quibus se metu abdiderant, Lacones rustici incepterunt de Diana Caryatide à Laconia vico Caria sic dicta versus canere; cuius sacra intermissa iam fuerant quæ à virginibus fieri consueuerat. Cōtrā aliqui longè antè asserūt: & quoniam lingua dumtaxat Dorica scriptum est, vel in Peloponneso, vel in Sicilia inuētum confirmant. Quin immo Siculi ut Comædiam, sic etiam bucolicam sibi vindicant, fe-

cant, feruntque Orestem à Scythia Diane signum
 secum deferentem in Siciliam tempestate fuisse de-
 latum, & in pago quem Tyndaridem vocant, il-
 lud collocasse, nautisque simul & pastoribus con-
 uocatis festum diem instituisse, quo Dea laudes
 carminibus celebrarent; eandemq; consuetudinem
 rusticis hominibus deinde permanuisse. Alij pro-
 dunt ante Hieronem, cum insula graui morbo la-
 boraret, ad leniendam iram caelestium ludos fuisse
 per agros institutos, quò liberioris & purioris aë-
 ris gratia sese contulerant. Dianam verò postmo-
 dum Luam appellatam, quòd morbum luisset. Alij
 Syracusis intestinis odiis pæne diuulsis, & à mutua
 cæde sobole viduatis decretum fuisse, ut Diana nu-
 men tamquam huius mali causa placaretur: quam
 agrestes homines donis & cantilenis mitigarunt,
 atque inde Lyam ἀπὸ τῆς λύειν vocauerunt. Alij
 non Luam, sed Phaselim nominatam docent, atque
 hoc nomen in Siciliam ab Antiphemo importatum:
 quamquam signum illud Diane, quod attulit Ore-
 stes, hoc nomen habuisse legi apud nonnullos. Is por-
 rò Antiphemus in Siciliam coloniam deduxit,
 ac Gelam urbem edificauit, & Diana ludos insti-
 tuit, quam in Mopsi memoriam, cuius frequens sit
 in carmine pastoralis mentio, Phaselim iussit appel-
 lari. Nam Mopsus à Lario Argiuo Antiphemi
 fratre in montosam Colophoniorum regionem dux
 coloniae missus oppidum illic condiderat, cui nomen
 Phaselis imposuerat. Verumtamen à pestilentia se-
 datione bucolicum carmen profectum videri potest
 ex his quæ victor aliis precabatur. Nam inter se
 primum

primum certabant coronati, aut sedentes, aut stantes, aut gregem ducentes cum pecto, & pera omnibus seminibus referta: tum victor victori panem, peram, utrem auferēbat (nam pro vasis, capris, iuuentis certare posterorum fuit opulentia) mox libatione facta Musis ex utero Syracusas ingrediebatur, cuiusque limina & frugibus, & vino cum hoc cantu aspergebat, δέξαι τὰν ἀγαθὰν τύχην, δέξαι ὑγίαν, τὰν φέρομεν παρὰ τῇ θεῇ, τὰν ἐκ ἀλέσσοτο τίνα. Postmodum res in artem, & questum transit: dictique sunt βουκοίαι, siue ludiones, aut λυδίαςαι. Inter quos ea tempestate Daphnis longè excelluit: cuius interitum pastores veluti sui principis funus magnificè honestarunt. Scripsit autem hoc carmine primus omnium Moschus, quem longo post intervallo secutus Theocritus Syracusanus superavit. Sed & Stesichorus Hymenaeus primus fertur Eclogas scripsisse nactus materiam ex fabula Daphnidis Mercurij filij, quem oculis orbatum memorant ob violatam fidem quam Nympha dederat. Adeò res varia, & obscura est, ut quid sequamur incerti simus. Inter Latinos unum tantum Virgilium habemus, quem liceat imitari. Argumenta, & persona sumuntur in hoc genere ex agris & silvis; cui potissimum à pastoribus nomen inditum est; cum etiam aratores, vinitores, olitorēsque recipiat; quòd otio prae ceteris abundantes cantilenis operam dare commodiùs possint. Sanazarus piscatores eduxit: quam rem aliqui minus probant. Genus enim hominum istud est malitiosum, & callidum, & confidens astutia: bucolico autem

autem carmine rudis, & agrestis vita exprimitur. Atque à diuersis generibus pastionum diuersa quoque nomina deducta sunt. nam ποιμνικά ab ouibus, à capris ἀπόδια, à suisibus συβώτια, & à bobus βεχολικά, quod animal quia maximum est, & pastoribus utilissimum, bucolicum carmen nomen est effectum commune & generale. Equorum vero mentionem Græci nullam fecere. Theocritus sua carmina Idyllia diminutino nomine vel ob breuitatem, vel ob rei humilitatem, παρὰ τὰ ἔδν, ut volunt, καὶ τὰς ἰδέας ab imagine quam imitatio representat, inscripsit. At lectissima quoque, & maxime concinna ἐκδογαὶ appellantur. Materia multiplex, vota, gratulationes, laudationes, obtrectiones, altercationes, cohortationes, pollicitationes, conqueſtiones, gaudia, pompa, cantus, hilaritates, ioci, & amores: omniâque videri debent ex agris nata, aut educata in agris. Instrumētum verò Μυσικὸν à sibilo Græci σύριγγα, ab hiatu Latini fistulam nominarunt; Panis inuētum; quæ aut ex arundine, aut ex cicutâ fit. Cicutam dico fruticem, cuius caulem vacuum docent, aut qui leuissima opera potest vacuus fieri. Ac primò quidem una dumtaxat canna constabat, mox altera adiuncta, tandem cetera, vel limo septem compactæ fuerunt magnitudine impares inter se in alæ similitudinem formatae, sed proportionē pares. quam poëta pulchrè descripsit.

Est mihi disparibus septem cōpacta cicutis
Fistula.

At verò cantio vel est μονοπρόσωπος cūm unius cantat, vel respondens. quæ cantio respondens, si
certam

certam habet legem carminum, & numerū, à *μοῦσῃ* nuncupatur (quamquam à *μῆτις* & *δαίμονι* apud Homerum est simpliciter respondere) sin legem nullam & numerum seruat, proprio nomine caret. Carmen autem hexametrum bucolici vsurparunt, quia narrationi aptissimum esset; nec satis ineptum actioni, si non insurgat, & longiores orationis ambitus non requirat; ac praesertim cantilenis suis valde accommodatum. In quo illud maximè commendant, si prima & quarta sedes aliqua parte orationis terminetur; maximè verò si dactylo pede finiatur: quale illud est,

Tityre pascentes à flumine reiice capellas.

Quam legem Theocritus diligenter observauit; Virgilius non ita secutus est. Nec puta alia versuum genera licere admisceri; quandoquidem à Virgilio nusquam id factum reperias: & Theocritus solum pentametrum hexametro, illudq; & raro, & tantum in pastorum cantilenis adnexuit.

Quid Bucolica poësis, & quæ eius,
& quot partes sint.

C A P. V I I I.

ERGO sic rectè finietur Bucolica poësis, rusticarum actionum imitatio. In qua primum velut in Comædia spectanda sunt Fabula, mores, sententia, dictio; nam cantus qui fit ad fistulam, non semper adhibetur, nisi cum pastores cantantes inducuntur; & apparatus qui ex arboribus & siluis

K construi-

construitur, nullo ferè ingenio & artificio poëta indiget. Atque in fingenda fabula eadem precepta seruentur quæ superius tradita sunt, ut simplex & una sit, licet digressiones admittat, sicuti apud Virgilium Melibæus Tityri vicem extollens suam deplorat. Sed eam nonnulli existimant à λαντοπινός fingi oportere, ut aliud dicat, aliud intelligat, quemadmodum in Tityro Virgilium, eundemque in Corydone, & in Alexi Augustum intelligi volunt. quod sæpe rectè, opportunè & ingeniose fieri potest: sed fieri semper debere negamus. Neque enim à summis illis poëtis, à quibus exempla petenda sunt, hoc semper observatum videmus, & ambitiosa nimis & religiosa preceptio est. Illud iam preceptum est, ut nomina rebus apta fingamus, aut à bonis auctoribus ficta mutuemur. De moribus, & sententia dictum est alibi satis. Dictio pura erit, & demissa sine sententiarum acumine & gravitate, sine verborum splendore & ornamenti: quæ humilibus rebus conveniat. Cuius dictionis simplicitas Dorica lingua propria videtur, sicut Atticæ sermonis elegantia. Virgilius tamen laudatam illam Theocriti simplicitatem aut noluit assequi, aut certè non potuit, seu quòd ingenio natus fuit ad graviora, seu quòd Romanus sermo tantam humilitatem ferre non poterat. Nam quandoque sese attollit, atque inflat vehementius tum in rebus, tum in verbis, quamquam interdum aliquacum præmunitione, ut

Sicelides Musæ paulo maiora canamus.

& sub-

& sublimiora dicturus è Sileni persona prudenter locutus est, qui recondita sapientiae Deus habebatur. Itaque in silvis grandiore sono concinuit: & rusticam tenuitatem apta gravitate ita quibusdam temperasse videtur, ut Theocrito, cui ab omnibus prima deferuntur, pulchriorem, & iucundio rem prae dicet. Iam bucolicam nescio qui in eclogas, tamquam actum in scenas partiuntur; nec pluribus quam decem eclogis constare posse aiunt; quoniam is numerus scenarum unicuique actui praescriptus est. At iste bucolicus actus quam erit multiplex & deformis, ex tot variis & dissimilibus actionibus compositus? Et magnos illos poetas certum est ita scripsisse prout sese offerebat occasio. Ego duas partes huius poematis constitui posse arbitror, Principium, & Narrationem. Nam in omni re aliquod debet esse principium, aut aliquid principij loco: reliqua narratione continebuntur, ni velis aliquid interdum in epilogi loco ponere.

De Melico poemate, siue lyrico.

C A P. I X.

RESTAT nobis ultimum genus poeticae, quod Melicum, siue lyricum appellauimus. Nam licet melicū id dicatur, quod est ad cantilenas aptum (siquidem μέλος Græca vox, ex qua melicum deducitur, cantum significat; & omnes poëtae, quasi cantores, ab hac vocis deductione melici vocati sunt; immò etiam ars ipsa poetica ex carminis suauitate

dicta est melica) tamen quod ad fidium & tibia-
rum modulationem maximè aptum est, hoc præser-
tim nomine signatur. quale in primis dithyrambi-
corum & lyricorum carmen est. Tum etiam à lyra
præstantia, cuius inuentionem ad Apollinem re-
ferunt, lyricum nomen effectum est commune, cu-
ius significatio erat proprior. Atque à cantu Græ-
cè μέλος, siue ὠδή; à Latinis carmen; & à rerum
immagine εἶδον, unde Idyllium; & à laudatione ac
votis ὕμνος dicitur. Ac quidem primò iambicis
versibus & epicis constabat. nam hymnos epico
carmine ab Orpheo & Homero scriptos legimus,
qui ad citharam caneantur. sed lyricus Alcman
è canticis hexametros sustulit: cùmque simplex ef-
set, cæpit deinde maioris voluptatis & suauitatis
gratia multiplici adeò dissimilitudine numerorum,
& conformatione pedum variari, ut infinitas pro-
pè formas induerit. Quas formas Grammatici
pluribus verbis exponunt. Inuentum autem fuisse
ad Deorum, Heroum, & virorum precationes
& laudes celebrandum antea diximus: unde Pin-
darus,

ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι
τίνα θεόν, τιν' ἥρωα,
τίνα δ' ἀνδρα κελαδῆσομεν;

quem imitatus Horatius,

Quem virum, aut heroa lyra, vel acri
Tibia sumis celebrare Clio,
Quem Deum, cuius recinet iocosa
Nomen imago?

verum

*verum latius vires suas dilatando postmodum ad
amores, computationes, lusumque defluxit. Hinc
Horatius,*

Musa dedit fidibus diuos, puerosque Deo-
rum,

Et pugilem victorem, & equum certamine
primum,

Et iuuenum curas, & libera vina referre.

*Quid autem ipse maximè posset, quidue potius se-
queretur, scribens ad Agrippam ostendit,*

Nos conuiuia, nos prœlia virginum

Sectis in iuuenes vnguibus acrium

Cantamus vacui, siue quid vrimur

Non præter solitum leues.

*In vniuersum quacumque lyricis numeris colli-
gari, & breui poemate concludi possunt, videntur
in lyricam materiam posse cadere.*

An vlla sit in lyrico imitatio: quôtue
lyrici poematis partes sint.

C A P. X.

AT videtur quibusdam nullam esse lyricam
poësim, quoniam in ea nulla est humanarum
actionum imitatio: contra aliis videtur satis illam
imitari, dum hominum mores & affectus expri-
mit; & quamuis interdum vera pronuntiet, ta-
men in singularibus personis, non secus atque Epo-
pœiam, & Tragœdiam, actiones effingere vniuer-
sales.

sales. Sed rogo liceátne sine imitatione vel poëtam chori personam gerere, vel chorū poëta? aut rhythmo & cantu eundem chorum absque imitatione uti? Nec præterea, si grauem aliquam actionem imitetur, à Tragædia & Epopæia non differet; nec si humilem & iocosam effingat, à Comædia nihilo distabit. Nam vel hoc vno ab aliis distinguitur, quòd cum versu cantum simul & saltationem adhibet; alia verò genera vel nullum motum & cantum habent, ut Epopæia, vel diuersis in locis adhibent, ut Tragædia, atque Comædia. Tum modò solam poëta personam induit, qua in Comædia & Tragædia nusquam est; modò alienas tantum habet, quod Epopæia non licet; modò & poëta & aliorum personas, quemadmodum epopæia, completitur. Ac quoniam ad laudationes & amplificationes quaesita est, amatque hilaritatem atque licentiam, digressiones illi & plures & liberiores conceduntur. Exemplo Pindarus esse potest, qui in amœniora sæpe loca vagatur: Quare dictionem pingit & expolit, ac verborum & sententiarum leporibus aspergit, multisque ornamentis, & coloribus illustrat. Ceterum principia habet libera, deducitque vnde vult, producitque ut lubet, ac suo arbitratu corripit. Pindarus ferè semper in suis canticis præludit, & sæpe satis longo principio utitur, & interdum altius initia repetit: non tam frequens est in exordiis Horatius, quæ etiam breuiora componit. Quidam aiunt non singulorum canticorum facienda initia, sed totius operis: quod probant

bant Horatij exemplo, qui ceteris odis illam preposuit,

Mæccenas atavis edite regibus.

At quæso illa,

Quem virum, aut heroa, lyra, vel acri,
&

Descende cælo, & dic agè tibia.

(ne longior sim multitudine exemplarum) nonne suis initis constant? Max singula per se cantica singula poëta opera efficiunt: aut quem numerum canticorum illi præscripseris? aut quam inter illa similitudinem servare iusseris? Verùm Horatius cum multa simul cantica congregasset, primam illam oden quasi prologum preposuit, & illa,

Exegi monumentum ære perennius,

quasi exodo libros conclusit. Idemque postea rogatus ab Augusto prioribus tribus libris quartum adiecit, atque Epodon appellavit, quoniam post alias protulisset. Nam Epodos id est, quod post alias cantilenas & hymnas accinitur. At verò Narratio, quam ἐπειγελία vocant, nulla lege prohibetur ne res gestas multorum annorum complectatur: verùm eo laudabilior fuerit, quo res brevius perstrinxerit, & ornauerit copiosius. Illa quoque magna virtus est narrationis, vim rerum, & cantus affectum exprimere. Postremò multa sententiarum copia augeri, variis verborum floribus illustrari, multis rerum ornamentis vestiri debet.

De Choro lyrico.

CAP. XI.

QUOD carmen in aliqua celebritate vel communi, vel priuata ad lyram canebatur à choro, qui è quinquaginta iuuenibus iuuenis constabat; & in Cereris sacris è feminis, in Iunonis è matronis, in ludis secularibus è virginibus & pueris: illas castas, hos lectos vocauit Horatius. Donabatur autem tauro; unde lyrici poëta ταυροφῳοι appellati sunt. Sed hoc nomine Dithyrambicos solum appellari volunt nonnulli; iuuenecam uero lyrica victori fuisse propositam, quæ & immolabatur. Subinde chorus saltando ingrediebatur, interdumque reuersus egrediebatur; deinde in faueam sese referens orbem repetebat; postremo exodium canens abibat. Aliter apud Græcos; primum à dextera ad sinistram saltabat, imitatus supremi celi reuolutionem, quod ab oriente in occidentem conuertitur: quæ saltatio à Græcis σποδὴ dicta est, nos appellemus conuersionem: tum à sinistra in dexteram reuertebatur, sicut reliquorum siderum orbes ab occidente in orientem dissimili motu atque supremum illud calum conuoluuntur; αὐτὶς σποδὴ Græci vocant, nos reuersionem; quæ totidem versibus, iisdemque quot quibusque strophis conficiebatur: postremo stabat. hæc quies τῶν ὁδῶν fuit nominata, aliis versuum genera, quàm strophe, & plura, vel pauciora recipiens: qua quiete
firmitas

firmitas terra notabatur. Ea enim in media mundi sede collocata non mouetur. Quod si ode plures conuersiones atque Epodos habuisset, sequentes precedentium rationem seruare tenebantur. Non igitur poëta lyricus agentem quemquam inducit, sed tantum choro personam suam imponit.

De Dithyrambico.

CAP. XII.

AC sanè lyrici poëmatis plura genera traduntur, Hymni, qui in Deorum laudes ad aras canebantur, Paanes, & ipsi Diis dicati in communi letitia, & gratulatione ob victoriam partam in prælio; Epinicia, quibus victores in certaminibus celebrabatur, cuiusmodi sunt Pindari omnia, Epipompentica, quæ in pompis cantari solebant, quale est carmen seculare; Scholia, quæ in conuiujs lauro vel myrto coronati cantitabant, virorum fortium laudes, & communes sententias habentia, quibus ad virtutem alios inflammarent: ne alia genera commemorem, quæ sub melicam rationem ab aliis coguntur. Ad quam etiam Dithyrambicum referrem, nisi Cicero separasset: cuius tamen naturam inuestigare difficilior est, quia nullum eius extat neque exemplum, neque preceptum. mirorq; eum qui negat Latinos hoc genus habuisse, quod Cicero scripsit magis tractatum à Latinis. At tamen Tzetzes Dithyrambicos eosdem esse cum lyricis, veràm aliquanto & rebus & verbis grandio-

K 5

res; &

res; & à Baccho nomen desumpsisse, cuius facta & mores imitabantur: siquidem ille bis natus, semel è Semele, iterum ex femore Iouis, quasi δὲ Δύρας ἀμείβων, vel ἀμειβὼν, aut à Nympharum acclamatione parturienti Iouis coxa λυβὶ ῥάμματα solue futuram, mutata liquida, δὲ Δύραμβος dictus est. Horum carmen multiplex & varium fuit, numerusque pro libidine incertus, sine ulla conuersione, non absimilis à numero Scholiorum, & Paanum. Quapropter illos lege solutos appellarunt. Dictio verò grauis, exultans, tumida, plena Baccho, & in componendis vocibus, producendisque sententiis audax, iactans ampullas, & sesquipedalia verba. Idcirco audacem dithyrambum Horatius, & μῆξοβόαν Aeschylus vocauit. Hoc carmen chorus Bacchum motu & cantu imitatus ad tibias canebat: quippe quæ imitationi aptissima essent, quæque acriorem sonum & vehementiorem funderent. Motus enim erat Phrygius vi sua concitatisissimus, bacchantum maximè proprius; qui furore quodam in diuersa rapiebantur: Polyxeniumque tentasse τῇ δ' ὥρῃ ἡμῶν harmonia Dithyrambum accommodare, raptumque ab eius natura in φρυγίῃ refert Aristoteles. Quam saltationem à Corinthiis primum inuentam & institutam fuisse Pindarus testatur illis verbis laquens de Corintho,

Ταὶ δ' ἰονύσε πρόθεν ἐξέφαναν
 Σὺν βοηλάτα χάριτες
 Διθυράμβω.

Agentem verò boues Dithyrambum appellat, quoniam

niam premium quod Dithyrambis dabatur, bos erat, quamquam aliqui tripoda fuisse affirmant. In hoc genere Ion Chius, cuius nomine dialogum inscripsit Plato, plurimum se exercuit: verum eius versus ut ambitiosos Aristophanes carpit. Hac habui qua de Dithyrambico dicerem. reliqua genera poetices qua alij recensent, prudens omitto: quoniam aut nullis imitandi praeceptionibus continentur, aut illis qua tradita sunt rectè conformari possunt: & qui prima, & difficiliora genera didicerit, reliqua minus difficilia, aut similia commode, & sine periculo persequetur.

FINIS.

HENDECASYLLABVM

DAMASI HEYMANNI

AD LECTORES.

*HVC, quotquot pariter seueriores
Musarum colitis choros sacrarum,
Et quotquot petitis suauiora,
Parnassi iuga montis experiri,
Aut pulchre Tragico indui cothurno,
Aut socco decorarier reiecto:
Candore hunc legite inclyto libellum
Quem dat Musa viri magis benigna:
Qui quo plus studio beatorum
Fruetus afferat, hoc magis decebit
Cunctis carior esse, gratiorque.*

APPROBATIO.

Libellus iste De poëtica tractans à me infrà scripto perlectus fuit, neque in eo quicquam deprehendi quod cum euulgari prohibeat : quòd attestor

*Walterus vander Steeghen S. Theol.
Licentiatus, & Ecclesia Antuerpiensis
Canonicus, ad librorum
examen deputatus.*

BL. 1254

